

Микола Лазарович

РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКА ВІЙНА

(2014–2017 роки): короткий нарис

героям слава!

*Побратимам-воюкам 14-ї ОМБр
присвячую!*

героям слава!

Микола Лазарович

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА (2014–2017 роки)

Короткий нарис

ВИДАВНИЦТВО

ЛІЛЕЯ **НВ**

2 0 1 7

Особливістю сучасної гібридної війни є те, що весь масив інформації і повідомлень про хід бойових дій розсипається на безліч фрагментів, які не затримуються у довгій пам'яті. Не дивно, що навіть обізнаним важко тепер пригадати всю еволюцію війни.

Тому книжка «Російсько-українська війна (2014–2017 роки)» – спроба систематизації нашої недавньої історії – є актом стратегічним.

Тарас Прохасько

Рецензенти:

Г. М. Куц, доктор політичних наук, професор кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Ю. І. Макар, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

І. С. Монолатій, доктор політичних наук, професор кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

*В оформленні обкладинки використано світлини з сайту
Novopatria.com та з особистого архіву автора.*

ВСТУП

Впродовж сторіч Україна, за влучним висловом великого французького філософа Вольтера, завжди прагнула волі. Часто цей шлях був усіяний війнами, голодоморами, зрадами провідників, бездумними і жорстокими бунтами мас, міжусобицями й інтригами, коли, як писав у своєму щоденнику відомий український письменник і політичний діяч Володимир Винниченко, «читати українську історію треба з бромом». Чого вартий лише той факт, що, за підрахунками дослідників, упродовж 1914–1945 рр. в Україні внаслідок двох світових війн, репресій, колективізації та голодоморів 1921–1923 рр. і 1932–1933 рр. загинув майже кожен другий чоловік і кожна четверта жінка.

І все ж історія України — це передусім величні прагнення і неймовірна жертвність, героїзм і відвага. Складний і героїчний історичний шлях, яким пройшли українці, гідний великого європейського народу.

Починаючи з середини 1980-х років, розгорнувся новий етап національно-державного відродження українського суспільства. Першим рішучим кроком на цьому шляху стала Декларація про державний суверенітет України, яку 16 липня 1990 р. ухвалила Верховна Рада, другим — Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., третім — Всеукраїнський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності України, який відбувся 1 грудня 1991 р. Отже, після тривалого періоду бездержавності український народ отримав ще один унікальний шанс для створення своєї держави як рівноправного

партнера міжнародної спільноти. Важливі віхи на цьому шляху – Помаранчева революція 2004 р. та особливо Революція гідності 2013–2014 рр., покликана стати точкою неповернення українського суспільства в минуле й початком нового життя, базованого на верховенстві права, демократичних принципах розвитку, правах і свободах людини, гідному рівні життя.

Особливе завдання України після проголошення незалежності полягало в налагодженні збалансованого і дійсно партнерського співробітництва з Росією за одночасної ефективної протидії будь-яким її посяганням на свій суверенітет. Адже саме вона впродовж сторіч чинила запеклий спротив становленню української державності. Однак, як показало майбутнє, російська політична еліта так і не позбулася імперського мислення і демонструвала неготовність сприймати нові незалежні держави, зокрема Україну, як рівноправних партнерів. Уже за два дні після проголошення української незалежності з Кремля надійшла заява, що Росія залишає за собою право переглянути кордони тих республік, які виходять зі складу СРСР. З того часу, незважаючи на деклароване стратегічне партнерство між Україною і Росією, серед російських політиків та в російських засобах масової інформації практично не зникали теми «російського статусу» Криму й Чорноморського флоту, тривали спекуляції т. зв. проблемою порушення прав «російськомовного населення» за кордоном тощо. Російський парламент неодноразово ухвалював постанови, які були не лише відкритим втручанням у внутрішні справи нашої держави, а й містили територіальні претензії до неї. Так, у травні 1992 р. тодішня Верховна Рада Російської Федерації оприлюднила офіційну заяву про те, що акти про передачу Кримської області Україні не мають юридичної сили з миті їхнього ухвалення. 9 липня 1993 р. найвищий законодавчий орган РФ ухвалив постанову «Про статус міста Севастополя», де стверджувалося, що українське місто має «російський федеральний статус в адміністративно-територіальних

кордонах міського округу станом на грудень 1991 року». Таке грубе порушення міжнародного права засудила Рада Безпеки ООН.

Прагнучи примусити Україну до поступок, Росія зонайменше сім разів протягом трьох років переносила процедуру укладання російсько-українського Договору про дружбу, співробітництво і партнерство, який було парафровано 1995 р., а підписано лише 30 травня 1997 р. Тривалий час вона безпідставно зводила з делімітацією кордону між нашими країнами. Тільки в січні 2003 р., під час приїзду президента РФ В. Путіна в Київ, було нарешті підписано Договір про суходільний кордон між Росією та Україною. Але статус Азовського моря та Керченської протоки досі не визначено. Сторони ніяк не можуть дійти згоди через завищені претензії РФ.

Власне, відсутність делімітації кордону в Азово-Керченській акваторії ледь не призвела до силового протистояння між Україною та Росією. Причиною конфлікту став острів Тузла в Керченській протоці, де в жовтні 2003 р. російська влада без будь-яких консультацій з Україною, як того вимагають двосторонні домовленості і міжнародне право, розпочала спорудження дамби з території Краснодарського краю РФ у бік острова, що є невід'ємною частиною української території. Попри вимоги Києва припинити будівництво, роботи тривали впродовж кількох тижнів. У відповідь українська сторона різко збільшила контингент прикордонників на Тузлі, які зміцнювали острів, відпрацьовували тактику відбиття нападу з моря, розпочали будівництво прикордонної застави. Було вжито інших потрібних заходів для забезпечення територіальної цілісності України. Після тривалого відмовчування російського керівництва та дивної пасивності тодішнього Президента Л. Кучми, який фактично самоусунувся від розв'язання «тузлинської кризи», коли до українського острова залишилося менше кілометра, Москва, розуміючи нелегітимність своїх дій, зрештою припинила

спорудження дамби. Виникає риторичне запитання: чи наважилася б Росія провокувати подібний прикордонний конфлікт, якби Україна була членом НАТО?

Досі з вини російської сторони не розв'язано проблеми, пов'язані з передачею Україні частини закордонної власності колишнього СРСР.

Тривалий час у відносинах з нашою країною Росія використовувала її залежність від поставок російських газу і нафти. Цей чинник ставав дедалі вагомішим важелем тиску Кремля на зовнішню та внутрішню політику України, загрожував її державному суверенітету. Реалізуючи свої інтереси і вплив в Україні, РФ старалася скуповувати контрольні пакети акцій ліквідних українських підприємств, як правило, у стратегічних галузях виробництва, брати під свій контроль енергорозподільні мережі. Чимало зусиль Москва доклала, зокрема спираючись на проросійське лобі в українському політикумі, щоб віддалити Україну від процесів європейської інтеграції, для економічного і політичного домінування на пострадянському просторі. Не гребувала вона й брутальним втручанням у внутрішні справи Української держави, зокрема під час виборів 2004 р.

Апогеєм ворожості Росії до України стала Російсько-українська війна, яку вона розв'язала 2014 р. При цьому країна-агресор не лише вторглася на територію України, а й анексувала її частину — Кримський півострів, який офіційно оголосила своєю власністю. Тому потрібно усвідомлювати, що, як відзначив академік В. Горбулін, для України воєнна загроза з боку РФ не зникне ніколи. Причому ймовірність зростання такої загрози (і перехід її до активної фази) тим вища, чим невдалішими будуть зусилля Росії з дестабілізації України іншими методами. Від успішного розв'язання цього складного комплексу окреслених проблем багато в чому залежать не лише дальші українсько-російські відносини, а й значною мірою майбутнє самої України.

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ ЯК ГЕОПОЛІТИЧНА ЗАГРОЗА ДЛЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Наслідки діяльності «помаранчевої» команди у 2005–2009 рр. і міжособні конфлікти її лідерів – Віктора Ющенка та Юлії Тимошенко справили на українське суспільство неоднозначне враження. Демократичні сили були деморалізовані й розколоти. Тому перемога Віктора Януковича на президентських виборах 2010 р. певною мірою стала прогнозованою.

В. Ющенко і Ю. Тимошенко на саміті Європейської народної партії. Лісабон (Португалія), 18 жовтня 2007 р.

Нову владу формували за принципом особистої відданості В. Януковичу, тому на більшість керівних посад у державі призначали вихідців із Донбасу. Вінцем процесу узурпації владних повноважень стало сумнівне рішення Конституційного Суду, яким було визнано неконституційним Закон «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV (політреформу 2004 р.) у зв'язку з порушенням процедури його розгляду й ухвалення та відновлено дію Конституції України 1996 р. Внаслідок цього Україна знову стала президентсько-парламентською республікою, а Президент, на думку експертів, отримав майже необмежену владу.

За час правління В. Януковича та існування пропрезидентських парламентської більшості й уряду в Україні фактично було встановлено владу одного кримінально-олігархічного корпоративного угруповання –

В. Янукович і М. Азаров

«сім'ї» Януковича, тобто його найближчого оточення. Існували повальна корупція, масові порушення прав людини, утиски свободи слова, свавілля правоохоронних органів, політичні переслідування опозиції. За вказівкою В. Януковича було засуджено його головних опонентів – Ю. Тимошенко та Ю. Луценка. За різними оцінками експертів і правоохоронних органів, режим Януковича за неповні чотири роки вивів з країни і вкрав з державного бюджету від 20 до 30 млрд дол. Таке системне грабування, яке здійснювала влада, як державних активів, так і приватного бізнесу загострило соціально-економічну ситуацію в Україні. Не допомагали навіть масові позики, внаслідок яких за роки президентства В. Януковича приватні кредитори видали Україні 40 млрд дол. Згідно з даними Світового банку українська економіка перебувала у стагнації практично з

Юрій Луценко в Печерському суді. Київ, 2011 р.

нульовим економічним приростом. За перші три роки правління режиму Януковича державний і такий, який гарантувала держава, борг зріс на 63% – від 316,9 млрд грн станом на 31 грудня 2009 р. до 516,4 млрд грн станом на 31 грудня 2012 р. Зменшувалися золотовалютні резерви НБУ. Лише впродовж 2012 р. це зменшення становило 22,8% – до 24,5 млрд дол. Уповільнювався приплив прямих іноземних інвестицій. Так, за січень – жовтень 2013 р. цей показник порівняно з аналогічним періодом попереднього року скоротився майже вдвічі і становив 1,27 млрд дол. Масового характеру набули затримки виплат зарплат працівникам бюджетної сфери. У цей самий час В. Янукович потрапив на 3-тє місце у світі за витратами на президента країни, поступившись лише лідерам Росії та США. Офіційні витрати на один день роботи Президента України становили близько 229 тис. дол., тобто стільки, скільки за місяць одержували 675 українців із середньою зарплатою.

«Межигір'я» – колишня приватна резиденція В. Януковича. Село Нові Петрівці Вишгородського району Київської області

Істотних змін зазнав зовнішньополітичний курс України. Попри проєвропейську риторику керівництва держави, він ставав чимраз більше проросійським*. Зокрема, було задекларовано відмову України від вступу до НАТО, законодавчо закріплено її позаблоковий статус, пролонговано перебування Чорноморського флоту Росії в Криму до 2042 р. тощо. Однак такі поступки Російській Федерації не привели до очікуваного поліпшення українсько-російських відносин. Радше навпаки, використовуючи послаблення українських позицій на міжнародній арені, РФ висувала Україні чимраз нові вимоги, зокрема російського контролю над українською газотранспортною системою та вступу нашої країни до Митного союзу Білорусі, Казахстану й Росії, що діяв від 1 січня 2010 р. Прагнучи підпорядкувати Україну своїм інтересам, РФ блокувала

*В. Янукович і В. Путін.
Фото УНІАН*

* Після відсторонення В. Януковича від виконання обов'язків Президента України слідчі Генеральної прокуратури України дійшли висновку, що його діяльність у питаннях національної безпеки була підпорядкована інтересам Російської Федерації. Про це свідчили укази, які він підписав, призначення на ключові посади осіб із російським громадянством тощо. Відповідно дії В. Януковича кваліфіковано як умисні діяння на шкоду суверенітету, територіальній цілісності й недоторканності, обороноздатності, державній, економічній та інформаційній безпеці України.

реалізацію Договору про зону вільної торгівлі між країнами СНД, обмежуючи доступ українських товарів на російський ринок, всупереч інтересам України будувала обхідні газопроводи для постачання російського природного газу до Європи, посилювала економічний і політичний тиск у питанні ціни на газ для України. Лише після відмови від європейської інтеграції України російське керівництво пообіцяло Президентові В. Януковичу комерційний кредит на 15 млрд дол, скасування торговельних перепон між Україною та Росією, 30-відсоткові знижки на купівлю російського газу.

Порушення демократичних норм, а також надмірна концентрація влади в руках Президента В. Януковича та його «сім'ї», створення системи управління за принципом особистої відданості стали одними з головних причин масових протестів восени 2013 – на початку 2014 р., названих Революцією гідності. Їхній початок був зумовлений відходом політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на європейську інтеграцію та дальшою протидією цьому курсові. Так, 21 листопада 2013 р., за кілька днів до Вільнюського саміту Східного партнерства, Кабінет Міністрів України вирішив призупинити процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. У відповідь того самого дня розпочалися протести, які значно поширилися після того, як на Саміті глав держав у Вільнюсі 28–29 листопада Президент України В. Янукович, спонукуваний тривалим політичним і економічним тиском Росії на Україну, не підписав Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також через силовий розгін Майдану в Києві вночі з 29 на 30 листопада, коли працівники МВС жорстоко побили студентів. Унаслідок цього протести стали масовими і поширилися зі столиці по

всій Україні. Від самого початку активної фази протистояння мітингувальники обрали курс на мирний характер протестів. Вони відбувалися у вигляді «майданів», мітингів, демонстрацій, студентських страйків тощо. Головним вогнищем опору став київський Майдан, який очолили лідери парламентських фракцій: УДАР – В. Кличко, «Батьківщини» – А. Яценюк, ВО «Свобода» – О. Тягнибок.

Поштовхом до радикалізації протистояння стало те, що 16 січня 2014 р. Верховна Рада ухвалила т. зв. диктаторські закони, які обмежували права громадян, надавали органам державної влади більшу свободу дій у сфері покарання учасників акцій протесту і мали на меті криміналізувати опозицію та громадянське суспільство. 19 січня розпочалося протистояння на вул. М. Грушевського в Києві між загонами внутрішніх військ і «Беркуту» та частиною демонстрантів, яке переросло у тривалу сутичку із застосуванням різних видів

В. Кличко, А. Яценюк і О. Тягнибок

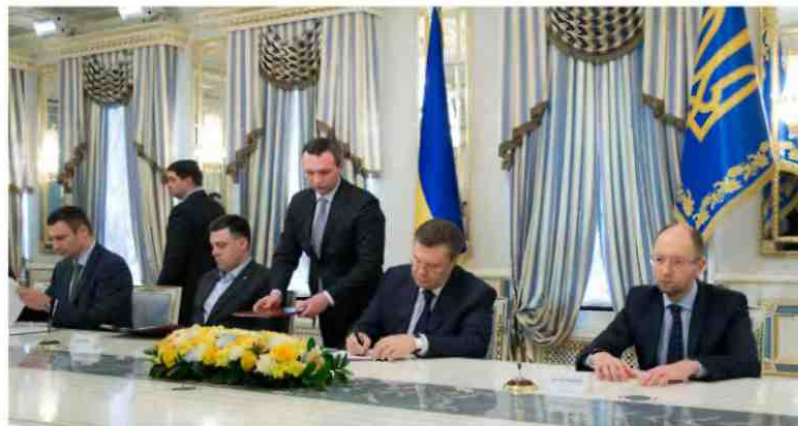
холодної зброї, каміння і коктейлів Молотова. Провладні силові структури широко використовували гладкоствольну вогнепальну зброю. Також для застосування фізичної сили й участі в масових сутичках, зокрема для перешкоджання діяльності опозиційних активістів та для дій проти вуличних протестів: провокацій, підпалів машин, залякування, побиття і розгону демонстрацій, впливу на процес голосування на виборах тощо, українська влада масово використовувала т. зв. тітушок (*термін з'явився у травні 2013 р. і походить від прізвища спортсмена В. Тітушка*) – найманців, часто люмпенізованих кримінальних елементів, молодиків, зокрема спортсменів. Тітушки, нерідко використовуючи вогнепальну зброю, взаємодіяли з бійцями спецпідрозділів, спільно з ними застосовували жорстокі методи, включаючи викрадення, катування та вбивства.

Протистояння на вул. М. Грушевського. Київ, 22 січня 2014р.

Найбільшого загострення події на київському Майдані набули 18–20 лютого 2014 р., коли загинуло близько ста осіб, головно протестувальників. Усіх загиблих, що захищали конституційні засади демократії, права та свободи людини під час Революції гідності, символічно названо Небесною сотнею і посмертно нагороджено званням Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка». Наймолодшим героєм Небесної сотні став 17-річний тернопільський студент Назар Войтович. *(Згідно з указом Президента України щороку в Україні 20 лютого відзначатимуть День героїв Небесної сотні).*

21 лютого 2014 р. лідери опозиції підписали з В. Януковичем Угоду про врегулювання кризи в Україні. Вона передбачала відновлення дії Конституції України в редакції 2004 р. та формування нового коаліційного уряду, конституційну реформу, позачергові президентські

Підписання між лідерами опозиції В. Кличком, О. Тягнибоком, А. Яценюком та Президентом України В. Януковичем Угоди про врегулювання кризи в Україні. Київ, 21 лютого 2014 р.

вибори, які мали відбутися до грудня 2014 р., ухвалення нового виборчого законодавства і обрання нового складу ЦВК, розслідування випадків насильства. Угоду було засвідчено підписами глав МЗС Польщі та Німеччини, представника МЗС Франції; російський представник підписання угоди знехтував.

Проти угоди виступили демонстранти, які вимагали від Президента дострокової відставки. Зранку 22 лютого В. Янукович зник із Києва*. Того самого дня Верховна Рада України ухвалила Постанову про самоусунення Президента

*Втеча В. Януковича зі своєї резиденції «Межигір'я».
Кадр із камери відеоспостереження*

* За даними відеоспостереження з президентського маєтку в Межигір'ї, В. Янукович розпочав підготовку до втечі (як невдовзі виявилось – в Росію) ще 19 лютого, тобто паралельно з переговорами між владою та опозицією він упродовж трьох днів керував збиранням і вивезенням цінностей, антикваріату тощо.

України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України, якою відсторонила В. Януковича від виконання обов'язків Президента України і призначила позачергові вибори Президента України на 25 травня 2014 р. Згодом його та ряд інших посадових осіб України було оголошено в розшук у рамках кримінальної справи за масові вбивства мирних громадян.

23 лютого 2014 р. український парламент; згідно зі статтею 112-ю Конституції України, ухвалив Постанову про покладення виконання обов'язків Президента України на Олександра Турчинова, якого напередодні обрали Головою Верховної Ради України замість Володимира Рибака, що подав у відставку з цієї посади. 27 лютого український парламент призначив головою уряду Арсенія Яценюка.

Впродовж травня – жовтня 2014 р. в Україні відбулися позачергові президентські та парламентські вибори. 25 травня на виборах Президента в першому турі переміг Петро Порошенко, якого підтримали 54,70% виборців. За результатами позачергових парламентських виборів, які відбулися 26 жовтня, керівну коаліцію «Європейська Україна» у Верховній Раді України VIII скликання сформували представники п'яти політичних сил: «Народного фронту», Блоку Петра

Олександр Турчинов

Порошенка (БПП) «Солідарність», «Самопоміч», Радикальної партії О. Ляшка та «Батьківщини». 27 листопада 2014 р. Головою Верховної Ради обрано представника БПП «Солідарність» Володимира Гройсмана, а головою уряду затверджено лідера «Народного фронту» Арсенія Яценюка. Втім уже в лютому 2016 р. в Україні розпочалася парламентсько-урядова криза, внаслідок якої після виходу фракцій «Самопоміч», Радикальної партії О. Ляшка та «Батьківщини» з керівної коаліції «Європейська Україна» припинила існування, а прем'єр-міністр України А. Яценюк оголосив про свою відставку. 14 квітня 2016 р. нова парламентська більшість обрала Головою Верховної Ради представника «Народного фронту» Андрія Парубія та призначила новий склад Кабінету Міністрів на чолі з Володимиром Гройсманом.

Одним з основних результатів перемоги Революції гідності та приходу до влади в Україні демократичних сил

В. Гройсман, П. Порошенко й А. Яценюк

стала Угода про асоціацію між Європейським Союзом і Україною. Її 16 вересня 2014 р. синхронно ратифікували Верховна Рада України та Європейський парламент. Від 11 червня 2017 р. громадяни України з біометричними паспортами отримали право на безвізовий в'їзд до країн ЄС та членів Шенгенської

Андрій Парубій

зони за межами Євросоюзу. Важливими були також такі заходи української влади, як запровадження процесу обов'язкового електронного декларування майна й коштів для державних службовців, що повинен стати ефективним

Президент України П. Порошенко та керівники Євросоюзу Ж. М. Баррозу і Х. Ван Ромпей після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Брюссель, 27 червня 2014р.

контролем за доходами й витратами чиновників, суддів, прокурорів, правоохоронців; створення Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), покликаних знешкоджувати корупцію у владі; заміна міліції Національною поліцією; ухвалення Закону про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні і заборону пропаганди їхньої символіки, відповідно до якого Верховна Рада України перейменувала окремі населені пункти та райони України, зокрема м. Дніпропетровськ – на м. Дніпро, м. Дніпродзержинськ у Дніпропетровській обл. – на м. Кам'янське, м. Цюрупинськ у Херсонській обл. – на м. Олешки, м. Кіровоград – на м. Кропивницький. За пропаганду війни та насильства, інші численні злочини український суд заборонив діяльність Комуністичної партії України. 24 серпня 2016 р. Україна відзначила 25-ту річницю Незалежності!

Отже, з перемогою Революції гідності та зміною влади в Києві вплив Росії на Україну кардинально зменшився. Це суперечило геополітичній стратегії Російської Федерації, яка для того, щоб домогтися статусу «великої держави», мала втримати Україну у сфері своїх інтересів. Тому Кремль радикалізував дії, спрямовані на дестабілізацію Української держави. Він продовжив свою звичну багатовікову політику демонстрації брутальної сили. На цей раз «виховною» метою мало стати показове повернення України в російську орбіту, щоб так зміцнити імперський курс і покінчити з революційною загрозою, та залякування решти пострадянських країн. Досі наймасштабнішим «виховним засобом» Кремля щодо України був Голодомор 1932–1933 рр.

РОСІЙСЬКА НАСИЛЬНИЦЬКА АНЕКСІЯ КРИМУ

27 лютого озброєні російські спецпідрозділи, що не мали розпізнавальних знаків і позиціонували себе як «ввічливі люди» (за кольором одностроїв їх також називали «зеленими чоловічками»), розпочали окупацію Автономної Республіки Крим (АРК), звично мотивуючи свої дії «захистом російськомовного населення». Вони захопили приміщення Верховної Ради та Ради Міністрів АРК і взялися до блокування військових частин кримського угруповання Збройних сил (ЗС) України. Останні були дезорієнтовані тим, що російські військові підрозділи, виконуючи настанову свого головнокомандувача В. Путіна, розташовували поперед себе цивільне населення, а також

«Зелені чоловічки» захоплюють Крим

поступалися краще підготовленим силам ворога, тому зброю на ураження не використовували.

Прагнучи надати легальної форми діям країни-агресора в Україні, президент Росії В. Путін 1 березня 2014 р. звернувся до російського парламенту з пропозицією про дозвіл на застосування Збройних сил Російської Федерації на території України. Того самого дня цю пропозицію було ухвалено (*В. Путін тривалий час заперечував той факт, що взимку і навесні 2014 р. Росія незаконно ввела свої війська на Кримський півострів, а на запитання про зброю цинічно відповідав, що місцева самооборона купила її у Воєнторзі*). 16 березня окупанти провели «референдум» про статус Криму, під час якого, за їхніми даними, 96,77% жителів АРК та м. Севастополь проголосували за

Жінка тримає плакат із написом: «Путін – окупант!» під час мітингу проти російської анексії Криму. Сімферополь (АРК), 11 березня 2014р. Фото АР

возз'єднання відповідних територій з Російською Федерацією. Наступного дня Верховна Рада АРК проголосила незалежність «Республіки Крим», а 18 березня президент Росії спільно з самопроголошеною владою АРК та м. Севастополя підписали Договір про прийняття Республіки Крим до складу Росії. 21 березня Рада Федерації Росії ухвалила закони про ратифікацію Договору від 18 березня і про утворення нових суб'єктів федерації – Республіки Крим та міста федерального значення Севастополя, формально закріпивши російську анексію цих регіонів.

Проти того, що Російська Федерація загарбала Кримський півострів, виступили провідні міжнародні організації та країни світу. Так, 27 березня 2014 р. про

Президент Росії В. Путін і голова уряду Росії Д. Медведєв в окупованому Криму. 14 серпня 2014 р. Фото RIA Novosti

підтримку територіальної цілісності України і визнання Криму й Севастополя її невід'ємними частинами заявила Генеральна Асамблея ООН. 9 квітня російську анексію Криму засудила Парламентська асамблея Ради Європи, яка зажадала негайного виведення російських військ із півострова. 1 липня Парламентська асамблея Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) закликала держави-члени ОБСЄ «відмовлятися від визнання насильницької анексії Криму Російською Федерацією». Неодноразові засудження та невизнання незаконної окупації Криму, зокрема від 2 і 17 березня, 1 квітня, 5 вересня, 2 грудня 2014 р., лунали з боку НАТО.

Зустріч Президента України П. Порошенка та глав країн Північноатлантичного альянсу: США – Б. Обами, Франції – Ф. Олланда, Великої Британії – Д. Кемерона та Німеччини – А. Меркель на Вельському саміті НАТО. Ньюпорт (Велика Британія), 4 вересня 2014 р.

Низка країн, таких як США, Японія, Австралія, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія та ін., не лише засудила окупацію Кримського півострова та не визнала результатів псевдореферендуму, а й приєдналася до міжнародних санкцій щодо Росії, які ініціював Європейський Союз. Перший та другий етапи цих санкцій розпочалися відповідно 6 і 17 березня 2014 р. і передбачали: призупинення переговорного процесу між ЄС і РФ про пом'якшення візового режиму і нової угоди про партнерство; фактичне виключення Росії з «великої вісімки»^{*}; індивідуальні санкції щодо низки осіб, причетних до російської агресії проти

*Лідери країн «Великої сімки» та ЄС під час саміту в Японії.
Токіо, 27 травня 2016 р. Фото Reuters*

^{*} «Велика вісімка», G8 – умовна назва міжнародного клубу урядів семи високорозвинених країн світу (США, Японії, Канади, Німеччини, Великої Британії, Франції, Італії) та Росії.

України, котрим заборонили в'їзд на територію ЄС та заморозили їхні активи за кордоном. 28 квітня 2014 р. США ввели додаткові санкції проти Російської Федерації, зокрема заморозили активи 17-ти компаній, наближених до президента РФ В. Путіна, і заборонили постачання до Росії високотехнологічних товарів, які вона могла б використати для військових потреб.

Серйозніші заходи впливу на РФ, яка своїми діями фактично зруйнувала систему світового порядку, побудовану після Другої світової війни, виявилися неможливими через недосконалість міжнародного механізму ухвалення рішень. Навіть спроби ухвалення в Раді Безпеки ООН будь-якої резолюції щодо засудження російської агресії негайно блокувала Росія як постійний член цього міжнародного постійно діючого органу, рішення котрого обов'язкові для виконання для всіх членів ООН.

ЕСКАЛАЦІЯ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Дестабілізація України не обмежилася лише анексією Автономної Республіки Крим. У березні – квітні 2014 р. відбулася серія акцій, відомих від назвою «русская весна» («російська весна»), які зрежисували і провели російські спецслужби у східних, центральних і південних регіонах України, передусім у таких містах, як Дніпропетровськ (нині Дніпро), Донецьк, Харків, Одеса і Луганськ. Їхні учасники виступали здебільшого за відокремлення півдня і сходу України та приєднання цих регіонів до Росії, проведення референдуму щодо федерального устрою України, надання

російській мові статусу другої державної, висловлювалися проти нової української влади тощо. На противагу цим акціям українські сили регіону вживали заходів на підтримку територіальної цілісності України та її державного устрою. Між учасниками протиборчих таборів виникали сутички, які подекуди супроводжувалися численними жертвами. Так, 2 травня внаслідок протистоянь і пожежі в Будинку профспілок в Одесі, що сталися після збройного нападу сепаратистів на ходу за єдність України, загинуло 48 осіб і понад 200 звернулося по медичну допомогу.

Найбільше ескалація насильства проявилася на Донбасі, де вже 1 березня 2014 р. адепти «русской весни» підняли

Жертви нападу проросійських бойовиків на колону мирного маршу «За єдину Україну». Одеса, 2 травня 2014 р.

над будівлями Донецької та Луганської облдержадміністрацій російські прапори. Від квітня озброєні групи російських і проросійських активістів, яких спровокували й організували розвідувально-диверсійні підрозділи РФ, застосовуючи зброю, почали захоплювати адмінбудівлі та відділки міліції у містах. Так, 6 квітня бойовики взяли під контроль приміщення Донецької обласної державної адміністрації; упродовж 12–14 квітня вони захопили адміністративні установи в таких населених пунктах (н. п.) Донецької області, як Слов'янськ, Краматорськ, Артемівськ (нині Бахмут), Лиман, Дружківка, Єнакієве, Макіївка, Маріуполь, Горлівка, Харцизьк, Жданівка, Кіровське (нині Хрестівка). Від 28 квітня до 2 травня аналогічні захоплення сталися в містах Станиця-Луганській, Луганську, Красному Лучі (нині Хрустальний), Первомайську, Алчевську, Антрациті, Свердловську (нині Довжанськ), Стаханові (нині

Акція прихильників «русской весни» на Донбасі. Весна 2014 р.

Кадіївка) Луганської обл. 7 та 27 квітня проголошено т. зв. відповідно Донецьку й Луганську «народні республіки» («ДНР» і «ЛНР»), мета яких – замаскувати агресію Російської Федерації під начебто «громадянську війну» в Україні. 11 травня в окремих районах Донецької і Луганської областей (ОРДЛО) під контролем російських спецслужб проведено псевдореферендуми щодо незалежності «ДНР» і «ЛНР». Згідно з їхніми даними за незалежність проголосувало 89,07% і 96,2% відповідно. В Україні ці маріонеткові «держави», політичне та військове управління, озброєння і фінансування яких здійснює РФ, визнано терористичними організаціями.

Свідченням того, що антиукраїнські акції, диверсійно-підривну діяльність та масові заворушення на території України спровокували й організували представники та розвідувально-диверсійні підрозділи Головного розвідувального управління (ГРУ), Федеральної служби безпеки (ФСБ) і Збройних сил Російської Федерації, стали 23 кадрові офіцери ГРУ РФ, яких, згідно з інформацією голови СБУ В. Наливайченка, українські силовики затримали ще до середини квітня 2014 р.

Про це саме свідчать персоналії деяких відомих представників т. зв. керівництва «ДНР». Зокрема, «головою» «ради міністрів» самопроголошеної «республіки» від 16 травня по 7 серпня 2014 р. був Олександр Бородай – громадянин Росії, генерал-

*Олександр Бородай.
Фото ІТАR-TASS*

майор ФСБ, спеціаліст з провокування міжетнічних конфліктів, один з ідеологів антиукраїнського руху, учасник російської окупації Автономної Республіки Крим. 17 травня 2014 р. на прес-конференції в м. Донецьку він заявив, що «влада ДНР готує запит у МЗС РФ з проханням про входження до складу Росії або розміщення російських військових баз на її території». У серпні 2015 р. він очолив створену в Росії терористичну організацію «Союз добровольців Донбасу».

«Міністром оборони» «ДНР» від 16 травня до 14 серпня 2014 р. був Ігор Стрелков (справжнє прізвище – Гіркін) – громадянин Росії, полковник ГРУ Генерального штабу Збройних сил РФ, прихильник монархічних поглядів та ідеології Білого руху. Впродовж березня – квітня 2014 р.

Ігор Стрелков (у центрі). Фото АР

разом з терористичною групою, яку очолював, він займався диверсійно-підривною діяльністю та організацією масових заворушень в Автономній Республіці Крим, Харківській, Луганській і Донецькій областях. За даними СБУ, безпосередній наказ розпочати масштабну диверсійну операцію на материковій частині України І. Стрелков отримав на початку квітня 2014 р. з Москви. В інтерв'ю російській газеті «Завтра» він заявив, що саме його дії зіграли вирішальну роль у переростанні подій на Донбасі у збройне протистояння, якого доти протиборчі сторони уникали.

«Першим заступником» «голови» «ради міністрів» з силових питань самопроголошеної «ДНР» від 10 липня до 23 вересня 2014 р. був Володимир Антюфєєв – громадянин Росії, генерал-лейтенант міліції, активний учасник придушення національно-визвольного руху в Латвії (1991), через що впродовж 10-ти років він перебував у міжнародному розшуку, міністр державної безпеки самопроголошеної Придністровської молдавської республіки (ПМР; 1992–2012), професор Академії військових наук Росії. Разом з терористичною групою, яку він очолював, він брав участь у російській окупації Автономної Республіки Крим. Як у ПМР, так і в «ДНР» його звільнили з посад через зловживання владою.

Володимир Антюфєєв

Олександр Ленцов

як «одного з командирів підрозділу народної міліції

*Люди риють окопи, щоб запобігти вторгненню російських диверсійних загонів. Маріуполь, серпень 2014 р.
Фото AFP*

Поміж ватажків російських терористичних формувань у районі м. Дебальцевого Донецької області на початку лютого 2015 р. був генерал-лейтенант Олександр Ленцов – громадянин Росії, діючий заступник командувача Сухопутних військ Збройних сил РФ. Однак на титрах відео колабораціоністського інтернет-ресурсу його було означено

ЛНР». 24 березня того самого року О. Ленцов у званні генерал-полковника вже репрезентував Російську Федерацію у спільному центрі контролю і координації режиму припинення вогню на Донбасі.

Для запобігання вторгненню російських диверсійних загонів, які розгорнули діяльність на Донбасі, мешканці Дніп-

ропетровщини, Запоріжчини і Харківщини почали зводити блокпости на під'їздах до адміністративних центрів та ключових населених пунктів областей. Одночасно було посилено охорону об'єктів державної і комунальної власності.

Прагнучи подолати терористичну загрозу, яку організували російські спецслужби у східних регіонах України, та зберегти територіальну цілісність країни, українська влада 13 квітня 2014 р. заявила про початок проведення антитерористичної операції (АТО), до якої для підсилення правоохоронних органів залучила Збройні сили України (ЗСУ). Поступово протистояння переросло у справжню Російсько-українську війну, яку українські й міжнародні експерти кваліфікували як гібридну з боку Росії.

Українські вояки під час антитерористичних заходів

Держсекретар США Дж. Керрі та міністр закордонних справ України А. Дециця під час Женевських переговорів. Женева (Швейцарія), 17 квітня 2014 р.

Спроби врегулювати російсько-український конфлікт дипломатичними засобами успіху не мали. Так, 17 квітня 2014 р. під час Женевських переговорів за участі чотирьох керівників зовнішньополітичних відомств України, ЄС, США та РФ, які відбулися в Женеві (Швейцарія), було досягнуто низки домовленостей. Вони передбачали роззброєння незаконних формувань, звільнення захоплених будівель, вулиць, площ та інших

громадських місць. Усім учасникам протестів, що не скоїли тяжких злочинів, гарантовано амністію. Крім того, сторони зобов'язалися утримуватися від насильства, залякування або провокаційних дій. Сприяти українській владі та місцевим громадам у реалізації цих заходів, спрямованих на деескалацію ситуації, мала Спеціальна моніторингова місія (СММ) ОБСЄ. Проте, як виявилось, виконано було лише останню домовленість про СММ ОБСЄ, яка в умовах Російсько-української війни налагодила більш-менш ефективну діяльність.

ГІБРИДНА ВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

РФ, скориставшись ослабленням української влади, зумовленим Революцією гідності та втечею В. Януковича, вжила заходів, щоб утримати Українську державу у сфері свого впливу. Формально не оголошуючи про початок воєнних дій і навіть публічно заперечуючи свою участь у них та зв'язок із бойовиками, Російська Федерація активізувала проти України т. зв. гібридну війну, відому також як «війна керованого хаосу». Головним об'єктом

Патріарх РПЦ Кирил (В. Гундяєв) нагородив церковними орденами провідних телепропагандистів РФ – Д. Кисельова, керівника Міжнародного інформаційного агентства «Россия сегодня» (ліворуч), та О. Добродєєва, генерального директора Всеросійської державної телевізійної і радіомовної компанії (праворуч). Москва, 22 грудня 2014 р. Фото Patriarchia.ru

цієї війни є свідомість громадян — як країни-агресора, так і країни-жертви; зброєю — абсолютно все: від летального озброєння і безпілотників до повідомлень у соціальних мережах. Вона — симбіоз класичної, партизансько-терористичної, інформаційно-психологічної та кібернетичної війн і певною мірою нагадує більшовицьку тактику боротьби проти українських державних формувань 1917–1921 рр., зокрема інспірування всередині держави альтернативних територіальних утворень, непідконтрольних законній владі.

На думку низки політичних експертів, 2014 р. був не початком гібридної війни Росії проти України, а її продовженням. Так, Є. Магда помітив дебют таких дій у «тузлинській кризі» восени 2003 р., коли РФ вдалася до незаконного спорудження дамби з території Краснодарського краю Росії в бік українського острова Тузла, їхнє продовження — у

Після анексії Криму Росія розпочала незаконне будівництво моста через Керченську протоку, що мав би поєднати Краснодарський край РФ та окуповану АРК

тому, що російські офіційні особи постійно нагадували Заходу, що Україна – це країна, яка не відбулася; у газових війнах 2006 й 2009 років, покликаних продемонструвати ненадійність України як газового транзитера; у факторі «третьої сили» під час Євромайдану, коли невідомі особи з вогнепальної зброї обстрілювали як представників силових структур, так і протестувальників.

Насправді компоненти гібридної війни були присутні в діях Московії/Росії щодо України щонайменше з часу укладення українсько-московської угоди 1654 р. У Кремлі повсякчас казали одне, а робили протилежне. Українська історія з кожного свого рядка волає про ворожість до нас московитів/росіян, що придушували будь-які прагнення України до незалежності. Однак більшість українців про це воліла мовчати. Як наслідок – дотеперішнє перебування в московських задушливих обіймах вилилося Україні в поголовну денационалізацію, масштабні політичні репресії, багатомільйонні жертви. Можна наважитися вибрати рік у наших відносинах, і ми побачимо там суцільні проблеми, неправду й безвихідь.

Гібридна війна, яку Російська Федерація розпочала проти України, поєднує такі різні типи і способи її здійснення, як

Карикатура на становище російської та української мов в Україні

безпосередні та приховані військові операції з використанням розвідувально-диверсійних і батальйонних тактичних груп Збройних сил РФ; артилерійські обстріли з території Росії українських військових об'єктів в окремих районах Донецької і Луганської областей та використання цих теренів як полігона для випробувань нових видів зброї, методів і засобів ведення війни; розбудова на українській території розгалуженої агентурної мережі спецслужб РФ; партизанські методи боротьби з залученням до них антиукраїнських сил із місцевого населення, криміналітету, російських найманців та забезпечення їх зброєю, боєприпасами, технікою, паливом тощо; нехтування з боку агресора міжнародних норм ведення бойових дій та дотримання угод;

Українські контррозвідники затримали агента ФСБ РФ Гравера (І. Ткаченка), котрий виконував наказ щодо вербування офіцерів СБУ. Одеса, червень 2014 р.

використання впливу проросійського лобі в Україні та підконтрольних Росії структур на зразок УПЦ МП; здійснення терористичних актів; послуговування енергоресурсами як інструментом політичного впливу; руйнування економічного потенціалу, інфраструктури та системи життєзабезпечення українського суспільства; дестабілізація суспільно-політичної ситуації в державі; інформаційно-психологічні засоби деморалізації військовослужбовців і цивільного населення, дезінформування, маніпулювання медіапростором; гуманітарна експансія, спрямована проти української мови, історії, культури, церкви; дипломатичний тиск, дискредитація українських органів державної влади та загалом України у світі, блокування євроінтеграційних процесів; кібернетичні атаки, якими керують спецслужби

Патріарх РПЦ Кирил (В. Гундяєв) і президент РФ В. Путін

РФ, на об'єкти інфраструктури України; інформаційна агресія Росії, спрямована на дестабілізацію Європи і світу для відволікання їхньої уваги від українського питання; інші експансіоністські дії щодо України, скоординовані з Москви.

Серед ідеологічних основ російської агресії проти України – діяльність Російської православної церкви та концепція «русского міра» («російського світу») – неоімперська псевдорелігійна геополітична технологія, яку підтримують російські владна і церковна еліти, що слугує для виправдання експансіоністської політики Росії. «Русскоміровська» ідея, на думку академіка НАН України

Прихильники «русского міра» знущаються над Іриною Довгань за її проукраїнську позицію. Донецьк, 25 серпня 2014 р. Фото The New York Times

В. Горбуліна, є відверто нацистською й шовіністичною, тому її слід так само заборонити на міжнародному рівні, як свого часу заборонили нацизм. Для тих осіб (або держав), котрі пропагують «руській мір», мають бути такі самі правові наслідки, як і для adeptів нацистської ідеології.

Визначальними складниками гібридної війни РФ проти України стали: 1) російська анексія навесні 2014 р. території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь; 2) підтримка, організація та координація дій місцевих радикальних елементів на сході України; 3) повномасштабне вторгнення російських підрозділів в окремі райони Донецької і Луганської областей.

Російська агресія змусила Верховну Раду України 27 січня 2015 р. визнати, що Росія – країна-агресор, та закликати міжнародне співтовариство також кваліфікувати дії РФ як факт агресії проти Української держави, окупації її території і вжити заходів щодо повернення до міжнародно визнаних кордонів України. 3 серпня 2016 р. Україна, відмовившись затвердити нового посла Росії, знизила статус дипломатичних відносин із РФ до рівня тимчасових повірених у справах.

*Не купуй російське –
не підтримуй війну!*

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА, ЙОГО ПЕРШІ ПОРАЗКИ ТА ПЕРЕМОГИ

Початок бойових дій був болісним для Збройних сил України, що впродовж двох десятиліть перебували в занедбаному стані, та низки таких українських військових підрозділів, сформованих із добровольців, як «Азов», «Айдар», «Дніпро», Добровольчий український корпус, «Донбас», «Тернопіль» і т. д. Так, 22 травня 2014 р. в ранковому бою з підрозділом російських терористичних військ під м. Волновахою Донецької області загинуло 16 вояків 51-ї моторизованої бригади Збройних сил України і 32 отримали поранення. За тиждень, 29 травня, терористи в м. Слов'янську Донецької області збили вертоліт Мі-8 ЗС України, внаслідок чого загинуло 12 вояків, зокрема генерал-майор С. Кульчицький. 14 червня того самого року

*Розпродаж майна Збройних сил України
за період від 2005-го до 2014р. Інфографіка Racurs.ua*

в м. Луганську бойовики збили український військово-транспортний літак Іл-76, що заходив на посадку, – жертвами стали 49 осіб, враховуючи членів екіпажу.

Прагнучи запобігти воєнній ескалації, Президент України П. Порошенко оголосив, що українське військо односторонньо припиняє бойові дії, і це припинення тривало від 20 до 30 червня 2014 р. Однак президентська ініціатива себе не виправдала, оскільки за час перемир'я російські терористичні війська здійснили 108 нападів на сили АТО, внаслідок яких 27 українських бійців загинули і 69 отримали поранення. Тому 1 липня того самого року бойові дії було відновлено.

Група десантників 25-ї окремої повітрянодесантної бригади на фоні літака Іл-76 напередодні вильоту до м. Луганська. 13 червня 2014 р.

З часом загартоване в боях українське військо перехопило ініціативу від російських терористичних формувань, зупинило їх і перейшло в контрнаступ. На середину серпня 2014 р. в антитерористичній операції було задіяно близько 40 тис. особового складу. Співвідношення українських сил до бойовиків було приблизно один до одного.

Однією з перших успішних воєнних операцій українців став бій за аеропорт «Донецьк», внаслідок якого 26 травня 2014 р., за різними даними, знищено до 300 терористів, зокрема понад три десятки громадян Російської Федерації. Після цього аеропорт став символом незламності українських вояків, які 242 доби обороняли його від російських терористів і покинули лише 22 січня 2015 р. — після того, як старий і новий термінали та башту аеропорту було повністю зруйновано внаслідок артилерійських і

Вояки АТО. Фото Flickr.com /photos /ministryofdefenceua

танкових обстрілів. «Там, де не витримали метал і бетон, вистояли люди», — так написав про захисників донецького аеропорту відомий письменник і військовий журналіст С. Лойко, що висвітлював війну РФ проти України. Навіть російські бойовики були вражені мужністю і витривалістю українських бійців і назвали їх за це «кіборгами».

Кровопротитними були також бої між українською армією та російськими терористичними військами за курган Савур-Могила, розташований у Шахтарському районі Донецької області. Вони тривали від 5 червня до 29 серпня 2014 р. і були зумовлені стратегічною важливістю кургану (278 м), володіння яким давало змогу контролювати українсько-російське прикордоння в радіусі 30–40 км. У ході бойових дій Савур-Могила спочатку було звільнено від ворога, а після серпневого масового вторгнення російських регулярних військ в Україну — втрачено.

Ще 13 червня 2014 р. від російських терористичних військ звільнено м. Маріуполь, а впродовж липня — середини серпня того самого року визволено дві третини території Донбасу, зокрема такі населені пункти, як

*«Кіборг» Микола Самак
(15.03.1992 – 19.01.2015)*

*— уродженець
с. Бані-Березова Івано-
Франківської області;
командир відділення 80-ї
ОДШБр ЗС України*

Українські оборонці Савур-Могили

Слов'янськ, Краматорськ, Арте-
мівськ, Дружківка, Костян-
тинівка, Сіверськ, Рубіжне,
Дзержинськ (нині Торецьк),
Соледар, Сєвєродонецьк, По-
пасна, Лисичанськ, Шахтарськ,
Дебальцеве, Авдіївка, Лутугине,
Вуглегірськ, Ясинувата, Перво-
майськ, Станиця-Луганська та ін.
18 серпня угруповання укра-
їнських військ звільнило більшу
частину стратегічно важливого
м. Іловайська Донецької області,
що за 25 км від обласного
центру. Крім того, було
створено умови для повного
блокування таких ключових міст
регіону, що перебували під
російським контролем, як
Горлівка, Алчевськ, Стаханов, Луганськ і Донецьк.

*Володимир Гарматій
(04.08.1992 – 25.07.2014)
— мол. л-нт, ком.
мінометного взводу 51-ї
ОМБр ЗС України.
Загинув поблизу
м. Сєвєродонецька*

Важливу роль у зміцненні українського війська
відіграв волонтерський рух, який розповсюдився ще під
час Революції гідності. З початком Російсько-
української війни допомагати своїм воякам узялися
широкі верстви українського суспільства, що
усвідомлювали загрозу втратити власну державність.
Потреба допомоги, особливо впродовж першого року
війни, була зумовлена нестачею в бійців засобів
особистого захисту, амуніції, медикаментів, техніки,
засобів зв'язку, одягу, харчів тощо. Найпотужнішими

волонтерськими осередками стали такі організації, як «Армія SOS», «Крила Фенікса», «Народна допомога», «Народний проект», «Народний тил», «Повернись живим», Combat-UA, «Схід і Захід разом» та ін. Основні напрямки волонтерської діяльності: збір пожертв від населення; придбання і доставлення потрібних ресурсів на фронт; ремонт і вдосконалення техніки; модернізація зброї; виготовлення військового спорядження; організація медичної допомоги постраждалим від бойових дій; пошук полонених, зниклих безвісти та загиблих вояків; допомога родинам учасників бойових дій і переселенцям із Криму й зони АТО тощо.

Допомога, зокрема авто, для одного з підрозділів 14-ї ОМБр ЗС України від волонтерів Віталія й Василя Лазаровичів із м. Коломиї Івано-Франківської області

МАСОВЕ ВТОРГНЕННЯ РЕГУЛЯРНИХ ВІЙСЬК РОСІЇ В УКРАЇНУ

Успішні дії українських військ викликали занепокоєння в Кремлі. Тому в середині – другій половині серпня 2014 р. для підтримки російських терористичних формувань на Донбасі, які відступали під натиском українців, Росія масово ввела в Україну регулярні війська. При цьому офіційна російська влада всіляко заперечувала присутність своїх військовиків на Донбасі. Так, президент РФ В. Путін пояснював потрапляння бійців ЗС Росії на українську територію тим, що «вони зі зброєю і технікою просто заблукали», а ватажок самопроголошеної «ДНР» О. Захарченко переконував, що російські військовики

*Ватажок самопроголошеної «ДНР» О. Захарченко
в оточенні особистої охорони*

взяли відпустки і за власним бажанням воювали на боці бойовиків. Загалом масове вторгнення російських регулярних військ в Україну привело до переростання антитерористичної операції в повномасштабну війну між Україною та Російською Федерацією.

Перші проникнення російських регулярних військ і воєнної техніки в Україну відбулися задовго до серпня 2014 р. Так, 12 червня з РФ на українську територію вдерлася колона танків, яка через н. п. Сніжне, Торез (нині Чистякове), Макіївку Донецької області в'їхала до обласного центру. Протягом серпня внаслідок поетапного вторгнення російської армії, якому передувала потужна інформаційно-психологічна операція, кількісну перевагу отримав ворог. З середини серпня такі нашествия стали систематичними і масовими. Зокрема, 22 серпня російсько-український державний кордон незаконно перетнула перша автоколона «гуманітарного конвою», що

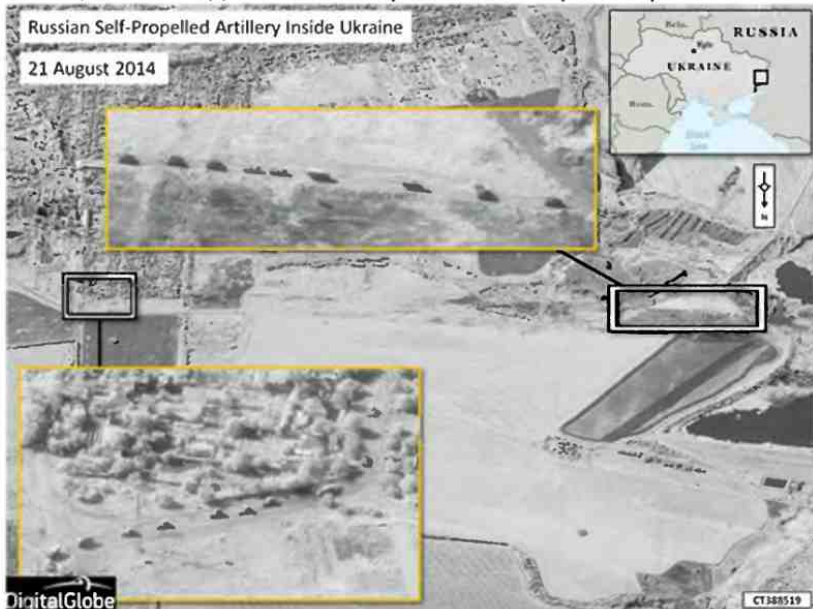

Російська автоколона «гуманітарного конвою»

складалася з 280-ти КамАЗів із вантажем з Росії для мешканців окупованих районів Донецької і Луганської областей. Отже, прикриваючись гуманітарною допомогою, РФ поставляла російським терористичним військам озброєння, боєприпаси і живу бойову силу, а з України вивозила вкрадені підприємства й обладнання з шахт і заводів, вугілля, тіла загиблих росіян. Загалом до 24 серпня 2017 р. на територію України без належного огляду, який мали б здійснювати українські прикордонники (відповідно до встановлених процедур), вторглися 68 російських «гумконвоїв». 23 серпня Державна прикордонна служба (ДПС) України повідомила про колони броньованої техніки, що рухалися з території Російської Федерації в напрямку н. п. Амвросіївки і Кутейникового, де дислокувалися українські сили. Наступного дня, коли українці відзначали День незалежності, вторгнення в Україну російських регулярних військ набуло масового характеру. Згідно з даними Головної військової прокуратури, державний кордон перетнули дев'ять батальйонно-тактичних груп (БТГр) ЗС РФ загальною чисельністю 3,5 тис. осіб особового складу, до 60 танків, до 320 бронемашин, до 60 гармат, до 45 мінометів, п'ять протитанкових ракетних комплексів (ПТРК). При цьому російські військово-службовці не мали документів та розпізнавальних знаків на обмундируванні й військовій техніці, що заборонено міжнародним законодавством. 27 серпня в Донецькій області в напрямку селищ Старобешевого і Тельманового (нині Бойківське) пройшла колона російської військової техніки, у складі якої налічувалося близько 100 одиниць танків, бойових машин піхоти (БМП), бронетранспортерів

(БТР), реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) «Град»; у напрямку н. п. Дібровки і Дмитрівки – російська колона з шести одиниць «Градів» та восьми вантажних автомобілів КамАЗ і «Урал» із бойовиками; у м. Амвросіївку – п'ять російських БТРів і КамАЗ із бойовиками.

Повідомлення про масове вторгнення регулярної російської армії на територію України надходили як від української військової розвідки, так і від іноземних журналістів та офіційних осіб, серед яких генеральний секретар НАТО А. Ф. Расмуссен, представник Держдепартаменту США Дж. Псакі, міністр закордонних справ Швеції К. Більдт та ін. 3 вересня 2014 р. американський

*Вторгнення російської військової колони в Україну.
Фото з супутника, 21 серпня 2014 р.*

президент Б. Обама відкрито заявив, що участь «російських бойових частин із російською зброєю і на російських танках» — це факт, який «не підлягає сумніву». 2 жовтня того самого року резолюцію про визнання вторгнення регулярних військ Росії в Україну ухвалила Парламентська асамблея Ради Європи.

*Факти російської присутності на Донбасі.
 Інфографіка InformNapalm.org*

Дані про чисельність російських військ в ОРДЛО на початку війни різняться, оскільки складно провести межу між регулярними частинами ЗС РФ і терористичними формуваннями, до яких належать як громадяни Росії, так і місцеві колаборанти, яких очолюють кадрові офіцери російських регулярних військ. Так, голова Союзу комітетів солдатських матерів Росії В. Мельникова 28 серпня 2014 р. повідомила, що, за попередніми підрахунками, на території України перебувало близько 15 тис. російських військовослужбовців. Представники НАТО та інші іноземні спостерігачі називали цифри до 10 тис. осіб. Згідно з даними Генштабу ЗС України в середині серпня 2014 р. загальна кількість російських регулярних і терористичних військ становила близько 40 тис. осіб.

Попри порушення міжнародних норм ведення військових дій, відвертий цинізм неоголошеної війни Росії проти України виявився ще й у тому, що ЗС РФ зі своєї

*Російські солдати і зброя, відправлені з РФ в Україну.
Фото з акаунтів військовослужбовців ЗС РФ у соцмережах*

території систематично обстрілювали з далекобійних гармат, РСЗВ «Град» і «Ураган» українські позиції в окремих районах Донецької та Луганської областей. При цьому українські артилеристи, які під час Російсько-української війни проявили себе якнайкраще, не стріляли у відповідь, щоб не спровокувати Російську Федерацію на повномасштабну агресію. Користуючись безкарністю, росіяни, зокрема, 11 липня 2014 р. обстріляли базовий табір українських вояків поблизу с. Зеленопілля Свердловського (нині Довжанського) району Луганської області, внаслідок чого особовий склад і техніка українських підрозділів зазнали значних втрат. 13 липня вони розпочали постійний обстріл розташування зведеного тактичного угруповання «Кордон», яке виконувало завдання з перекриття відкритої ділянки

Артилерія Збройних сил України

державного кордону, щоб завадити ворогові постачати з території РФ зброю, боєприпаси та підмогу живої сили бойовиків. Від 22 серпня регулярним обстрілам було піддано розташування українських військ під м. Іловайськ Донецької області. Загалом, як установило міжнародне агентство журналістських розслідувань «Bellingcat» на основі супутникових даних, лише впродовж літа 2014 р. з території Ростовської і Белгородської областей РФ було здійснено понад 300 обстрілів українських позицій в окремих районах

Область скупчення воронки поблизу м. Амвросіївки Донецької обл. (верхня частина фото) та випалені плями на ґрунті біля хутора Селезньова Ростовської обл. РФ, розташованого за 750 м від кордону (нижня частина фото), від артилерійської атаки 14 липня 2014 р. Супутниковий знімок Google Earth від 16 липня 2014 р.

Донеччини й Луганщини з установок РСЗВ. Російські військовики вели вогонь щонайменше в п'яти напрямках, створюючи таким чином вогневу перевагу своїх підрозділів.

Істотно знизило ефективність дій українських захисників обмежене застосування авіації. Це було зумовлено тим, що російські військові формування використовували засоби протиповітряної оборони, насамперед переносні зенітно-ракетні комплекси (ПЗРК). Як наслідок – до середини серпня 2014 р. Україна втратила 11 літаків і дев'ять гвинтокрилів.

*Пара українських бойових гвинтокрилів Ми-24.
Фото Ukrmilitary.com*

ІЛОВАЙСЬКИЙ КОТЕЛ

Трагічною сторінкою Російсько-української війни, безпосередньо спричиненої масовим вторгненням регулярних військ Російської Федерації на територію України, став Іловайський котел (23–30 серпня 2014 р.) – оточення угруповання українських військ чисельністю близько 1200 бійців регулярними частинами ЗС РФ та бойовиками російських терористичних формувань біля м. Іловайська Донецької області. Окрім головної причини – прямого вторгнення регулярних частин ЗС РФ, що перевершували українські чисельно та якісно, котел

*Українські вояки під час бою біля м. Іловайська Донецької обл.
З кулеметом – боєць Павло Петренко («Банні»).*
Фото М. Левіна, 26 серпня 2014 р.

також був зумовлений нечисленністю українських підрозділів для забезпечення протяжної лінії фронту, їхнім виснаженням і деморалізацією внаслідок артилерійських обстрілів з території РФ, на які заборонено було відповідати, помилками українського командування і тим, що воно втратило керування військом, що за таких умов втрачало боєздатність. Згідно з даними Головної військової прокуратури, загальна кількість російських військ під час боїв під Іловайськом перевищувала 16 тис. осіб (зокрема, як вважає військовий експерт полковник В. Шидлюх, понад 4 тис. військовослужбовців регулярних частин ЗС РФ). При виході українців з оточення в районі м. Іловайська співвідношення основних сил і засобів сторін було на користь ворога в таких пропорціях: особовий склад – 1:18, танки – 1:11, бронетехніка – 1:16, артилерія – 1:15, «Гради» – 1:24. Тоді само угруповання ЗС РФ уздовж східної ділянки державного кордону України нараховувало: 35 батальйонно-тактичних та ротно-тактичних груп, не менше 45 100 військовослужбовців, до 160 танків, 1360 бронемашин, 350 одиниць артилерії, 130 одиниць РСЗВ, 192 бойових літаків, 137 гвинтокрилів.

29 серпня, попри гарантії російської сторони, що оточенців безперешкодно випустять, їх із заздалегідь підготовлених позицій впритул розстріляли з важкого озброєння військовослужбовці ЗС РФ. Внаслідок цих злочинних дій Росії, згідно з офіційними даними, 366 українських бійців загинули, 429 – отримали поранення, 300 – потрапили в полон. Також росіяни розстріляли трьох своїх військовослужбовців, що перебували в складі української колони як полонені і за домовленістю мали бути

при виході з оточення передані російській стороні. Крім того, сили АТО за час боїв під Іловайськом втратили військової техніки майже на 300 млн грн.

Літні бої 2014 р. також призвели до зростання кількості жертв і військовополонених у регулярних частинах ЗС РФ. Так, 19 серпня українські бійці в м. Іловайську взяли в полон п'ятох російських десантників. Уночі з 20 на 21 серпня під час наступальної операції українських військ біля с. Георгіївки Лутугинського району Луганської області, згідно з інформацією російської газети «Псковская губерния» від 2 вересня 2014 р., практично повністю було знищено 1-шу роту 76-ї Псковської дивізії Повітряно-десантних військ (ПДВ) ЗС РФ: загинуло від 80-ти до 140-ка російських десантників. 24 серпня поблизу селища Кутейникового Донецької області частини 51-ї окремої

*Бійці добровольчого батальйону «Донбас»
поблизу м. Іловайська Донецької області*

механізованої бригади (ОМБр) ЗС України вступили в бій з підрозділами ПДВ ЗС Російської Федерації, під час якого захопили в полон 10 російських десантників, що належали до складу 331-го повітряно-десантного полку (Кострома) 98-ї повітряно-десантної дивізії. 27 серпня Комітет солдатських матерів у Ставропольському краї РФ опублікував список із близько 400 прізвищ бійців Воронезько-Шумленської 19-ї окремої мотострілецької бригади (Владикавказ, Північна Осетія), 17-ї окремої гвардійської мотострілецької бригади (м. Шалі, Чечня), 8-ї окремої гвардійської мотострілецької бригади (м. Шатой, Чечня) та інших частин Збройних сил РФ, які загинули чи були поранені внаслідок бойових дій на сході України. У боях під м. Іловайськом, за різними даними, загинуло не менше 150-ти солдатів ЗС РФ, понад 330 бойовиків російських терористичних формувань і ще близько 200 осіб

Полонені наприкінці серпня 2014 р. на Донеччині російські десантники на прес-конференції в Києві. Фото В. Огіренка

були поранені. Загалом, згідно з даними Ради національної безпеки і оборони (РНБО) України, впродовж бойових дій на сході України станом на початок вересня 2014 р. загинуло близько 2 тис. військовослужбовців Російської Федерації. Відомі факти, коли для приховування воєнних втрат десятки тіл загиблих солдатів ЗС РФ та бойовиків російських терористичних формувань скидали у штольні шахт. Зокрема, такі випадки сталися вночі з 4 на 5 вересня 2014 р. поблизу м. Червонопартизанська (нині Вознесенівка) Луганської області та 18 листопада того самого року біля м. Дебальцевого Донецької області.

Після масового введення на територію України російських військ і трагедії під Іловайськом українські сили змушені були відступити. Вони залишили н. п. Новоазовськ, Амвросіївку, Старобешеве, Комсомольське (нині

Масові безіменні поховання російських бойовиків під Донецьком

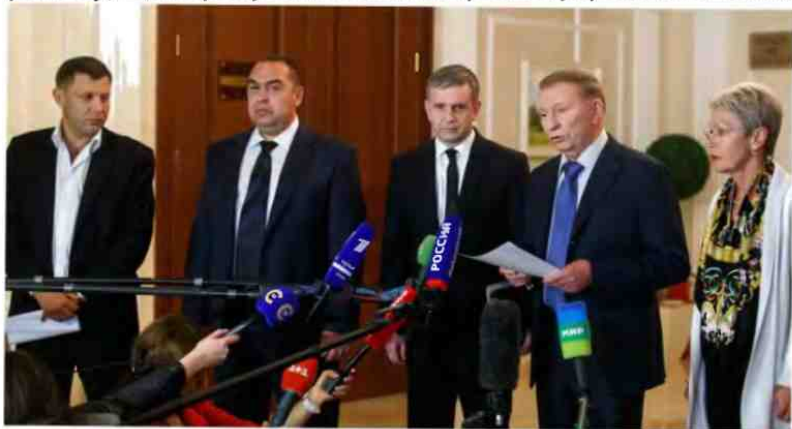

Один із наймолодших вояків українського добровольчого батальйону, поранений під час бойової атаки. Іловайськ, серпень, 2014 р. Фото М. Лисенка

Кальміуське) Донецької області, аеропорт «Луганськ». Небезпека російської окупації нависла над м. Маріуполем. Тому для того, щоб зупинити ворожий наступ на цей майже півмільйонний центр Приазов'я, було використано раніше підготовлений для деблокування Іловайського котла резерв українських військ. Упродовж 2–5 вересня 2014 р. українські підрозділи здійснили низку вдалих бойових рейдів у районі н. п. Комсомольського – Тельманового – Новоазовська – Староласпи. Завдяки цьому вдалося не лише відвернути загрозу від Маріуполя, а й звільнити від ворога Вугледар, Володимирівку, Благодатне, Оленівку, Миколаївку, Докучаївськ і Новотроїцьке.

МІНСЬКА ТРИСТОРОННЯ УГОДА 2014 р.

Тим часом міжнародне співтовариство, занепокоєне ескалацією бойових дій на сході України, розпочало шукати шляхи урегулювання воєнного конфлікту. 5 вересня 2014 р. Тристороння контактна група – ОБСЄ, Україна і Російська Федерація – та представники маріонеткових «ДНР» і «ЛНР» підписали в м. Мінську (Республіка Білорусь) тимчасову угоду про «забезпечення негайного двостороннього припинення застосування зброї» в ОРДЛО. На виконання цих домовленостей Верховна Рада України 16 вересня ухвалила Закон України про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей. Відповідно до Закону тим районам Донбаського регіону, що перебували поза контролем української влади,

*Учасники Тристоронньої контактної групи
(зліва направо): ватажки самопроголошених «ДНР»
О. Захарченко та «ЛНР» І. Плотницький, посол Росії
в Україні М. Зурабов і другий Президент України Л. Кучма,
представник ОБСЄ посол Г. Тальявіні*

надано особливий статус терміном на три роки, яким визначено тимчасовий порядок організації місцевого самоврядування, діяльності органів місцевого самоврядування для створення там умов для якнайшвидшої нормалізації становища, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян. Після цього роботу міжнародної контактної групи у столиці Білорусі було продовжено, і її учасники вночі на 20 вересня 2014 р. підписали т. зв. Мінський меморандум про припинення застосування зброї, зупинку підрозділів і військових формувань сторін на лінії зіткнення станом на 19 вересня та встановлення на сході України 30-кілометрової зони безпеки.

Проте, прагнучи дестабілізувати Україну і змусити її відмовитися від проголошеної стратегії на інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур і набуття повного членства в НАТО, Росія не збиралася дотримуватися режиму припинення вогню. Характеризуючи поведінку російського керівництва на Донбасі, редакція впливової американської газети *The Washington Post* слушно зауважила: «Пан Путін застосував хитрощі, обман і брехню, щоб прикрити операції та їхні цілі. Під час переговорів та конференцій з західними дипломатами його представники постійно погоджувалися на мирні плани, в той час коли російські наземні сили продовжували артобстріли та бомбардування». Тому під час перемир'я, незважаючи на деяке зниження інтенсивності бойових дій, ворог не припинив обстрілів сил АТО (з часу підписання Мінських угод до 24 листопада 2014 р. загальна кількість порушень з боку російської сторони режиму припинення вогню становила майже 3,5 тис. разів), не відійшов від лінії розмежування та

Ватажок самопроголошеної «ЛНР» І. Плотницький

продовжував проводити наступальні операції. Внаслідок цього, згідно з даними МЗС України, за два місяці «перемир'я» загинуло понад 100 українських вояків і близько 600 було поранено. Загалом, як ішлося у звіті Управління верховного комісара ООН з прав людини, впродовж 6 вересня – 18 листопада 2014 р. в зоні бойових дій на сході України було зареєстровано 957 загиблих. Свідченням того, що бойовики нехтують Мінські домовленості й ухваленій на їхнє виконання Закон України про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей, стали псевдовибори 2 листопада 2014 р. «голів» і «народних рад» «ДНР» та «ЛНР».

6-та танкова бригада Збройних сил РФ на Донбасі

БОЇ НА ДЕБАЛЬЦІВСЬКОМУ ПЛАЦДАРМІ

Нехтуючи режим припинення вогню, Росія всіляко перешкоджала діяльності СММ ОБСЄ на території ОРДЛО та відмовляла Україні в праві на відновлення контролю за східною ділянкою українсько-російського державного кордону. Це давало їй змогу постійно забезпечувати свої регулярні і терористичні війська новою технікою, зброєю, особовим складом. Як наслідок – згідно з даними секретаря РНБО України О. Турчинова на початку 2015 р. на окупованій частині Донбасу перебувало 36 тис. бойовиків російських формувань, зокрема 8,5 тис. солдатів регулярних військ ЗС РФ (за оцінками американських військовиків – близько 12 тис.), які мали на озброєнні 542 танки, до 990 бойових броньованих машин, 694 одиниці РСЗВ, чотири одиниці тактичних ракетних комплексів «Точка-У», 57 одиниць зенітно-ракетних комплексів (ЗРК). Посол США в Україні Дж. Пайєтт із цього приводу навіть зауважив, що бойовики мали більше

*Танк 6-ї танкової бригади ЗС РФ,
який знищили українські вояки на Донбасі*

озброєння з танками, БТРами, артилерією і ракетними системами, ніж деякі країни НАТО та Європи.

Зосередивши на території ОРДЛО значні запаси зброї і військової техніки, російські регулярні й терористичні війська наприкінці січня 2015 р. розпочали масштабний наступ на т. зв. Дебальцівський плацдарм, що в Донецькій області. Ворог прагнув будь-якою ціною ліквідувати «дебальцевський виступ», оточити і розгромити там українське військо, розвинути наступ і захопити міста Артемівськ, Краматорськ та за сприятливих обставин Харків. Завдання українців полягало в тому, щоб не допустити просування російських військ углиб української території. За інформацією Генштабу ЗС України, загальна чисельність ворожих сил становила понад 19 тис. осіб; у їхньому розпорядженні в районі Дебальцевого було до 120-ти танків, до 180-ти

Стела-символ Дебальцевого, яку після окупації міста російські загарбники спіяли і вивезли до Москви для виставки. Фото Focus.ua

Дебальцівський плацдарм

артилерійських систем і до 60-ти одиниць РСЗВ. Кількісні параметри українських підрозділів, зосереджених у районі Дебальцівського плацдарму, були значно нижчі: 4,7 тис. бійців, 50 танків, 40 артилерійських систем і 15 одиниць РСЗВ. Унаслідок запеклих боїв, які тривали від 27 січня до 18 лютого,

*Евакуація цивільного населення з Дебальцевого.
5 лютого 2015 р.*

російським військам вдалося ліквідувати «дебальцівський виступ» та захопити, зокрема, такі важливі для транспортного сполучення населені пункти, як Вуглегірськ, Чорнухине, Дебальцеве. Однак значні втрати, завдані ворогові, змусили його відмовитися від дальших наступальних дій і захоплення нових територій та дали змогу українським підрозділам уникнути оточення, вийти з району Дебальцевого, утримати бар'єрний рубіж по р. Луганці і закріпитися на плацдармі Луганське – Троїцьке – Попасна. За офіційними даними, під час бойових дій у районі Дебальцевого в період від 15 січня до 18 лютого українці втратили 110 бійців загиблими, 270 – пораненими, сім – полоненими, 18 – зниклими безвісти (за весь час оборони Дебальцівського плацдарму загинуло 136 українських вояків і 331 було поранено). Ворожі втрати в боях від початку 2015 р. по 18 лютого, згідно з даними помічника міністра оборони України Ю. Бірюкова, становили 2911 убитими.

Бій поблизу м. Дебальцевого Донецької обл. Фото ТСН

ПЕРЕГОВОРИ «НОРМАНДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ» В МІНСЬКУ 2015 р.

Перебіг бойових дій на Дебальцівському плацдармі значною мірою вплинув на переговори в Мінську, де 11–12 лютого 2015 р. зустрічалися лідери країн «нормандської четвірки»* – Президент України П. Порошенко, канцлер Німеччини А. Меркель, президенти Франції Ф. Олланд і Російської Федерації В. Путін. Останній намагався радикально змінити хід перемовин і змусити співрозмовників піти на фундаментальні поступки, погрожуючи тим, що декілька тисяч українських бійців оточено в районі Дебальцевого і їх буде знищено, якщо вони не складуть зброю. Лише завдяки неймовірним зусиллям українського війська, яке не допустило ворожої блокади, путінський шантаж було нівельовано і ситуацію в Мінську вдалося втримати в конструктивному руслі. 12 лютого за підсумками 16-годинних переговорів лідерів чотирьох країн та учасників Тристоронньої контактної групи було ухвалено «Комплекс заходів з виконання Мінських угод». Зокрема, він передбачав негайне й

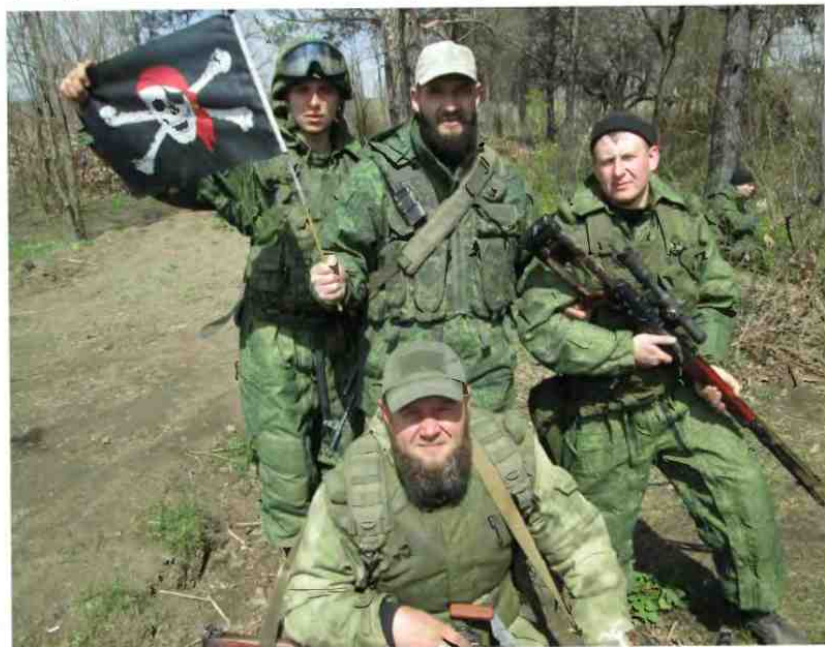
* «Нормандська четвірка», нормандський формат – тип зустрічей лідерів України, Німеччини, Франції і Росії щодо розв'язання проблеми Російсько-української війни. Назва зумовлена тим, що перша зустріч керівників згаданих держав відбулася 6 червня 2014 р. в м. Бенувілі, що в Нормандії (Франція). Другу зустріч у такому ж форматі проведено 16–17 жовтня того самого року в м. Мілані (Італія), третю – 11–12 лютого 2015 р. в м. Мінську (Білорусь). Під час перших двох зустрічей істотних результатів не було досягнуто.

всеосяжне припинення вогню в окремих районах Донецької і Луганської областей України, відведення важких озброєнь з боку двох сторін на рівні відстані, моніторинг та верифікацію ОБСЄ режиму припинення вогню і відведення важкого озброєння, амністію бойовиків, звільнення всіх заручників, відновлення повного контролю над державним кордоном з боку українського уряду, виведення всіх іноземних військ з території України, ухвалення в українському парламенті законодавства про особливий статус ОРДЛО.

Президент Білорусі А. Лукашенко та лідери країн «нормандської четвірки» (президент РФ В. Путін, канцлер Німеччини А. Меркель, президенти Франції – Ф. Олланд та України – П. Порошенко) перед переговорами в Мінську. 11 лютого 2015 р.

Заходи з виконання Мінських угод мали бути реалізовані до кінця 2015 р. Однак як свого часу вересневі Мінські домовленості 2014 р., так і лютневі 2015 р. ворог всіляко нехтував. Тому чи не єдиним здобутком переговорників з «нормандської четвірки» стало обмеження воєнної ескалації, зумовлене тим, що запровадження нових санкцій проти Росії пов'язали зі станом виконання з її боку Мінських угод. Масштабні бойові дії рівня іловайських чи

Російська диверсійна група, яку знешкодили українські вояки 24 червня 2017 р. В районі с. Жолобка Луганської обл. Крайній справа кадровий військовослужбовець 22-ї бригади спеціального призначення ГРУ РФ В. Ареєв.

Фото Censor.net

дебальцівських припинилися. Від лінії фронту на дистанцію стрільби відведено такі небезпечні види важких озброєнь калібром понад 100 мм, як «Ураган», «Торнадо», «Смерч», «Точка-У» та ін. Також певною мірою виконано вимогу про те, щоб під наглядом СММ ОБСЄ противники розвели на 15 км углиб контрольованих територій «Гради», танки, міномети й артилерію калібром менше 100 мм. Унаслідок цього Російсько-українська війна набула позиційного характеру вздовж усієї лінії зіткнення протилежних сторін (на середину 2016 р. її довжина становила 426 км). Домінантними стали такі гібридні компоненти війни з боку ворога, як провокативні обстріли позицій українських військ (лише за першу добу «тиші» було зафіксовано 112

Спостерігачі ОБСЄ

обстрілів із різних видів зброї), щоб змусити їх відкривати вогонь у відповідь, прагнення деморалізувати бойовий дух наших вояків, перешкоджання діяльності СММ ОБСЄ, безпідставні звинувачення України тощо.

Час від часу позиційна війна на українсько-російському фронті загострювалася. Серед найзапекліших зіткнень – бої 18–19 грудня 2016 р. під м. Світлодарськом та 29 січня – 9 лютого 2017 р. в районі м. Авдіївки на Донеччині. Вони були спричинені спробами російських військ захопити додаткову українську територію і призвели до різкого збільшення кількості поранених і загиблих як обабіч фронту, так і серед мирного населення, котре, зокрема в Авдіївці, опинилося на межі гуманітарної катастрофи.

Евакуація поранених і загиблих українських вояків під час боїв на Світлодарській дузі. Фото Derou.ua

ПОЛІТИЧНІ Й ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ ЩОДО РОСІЇ

Як свого часу анексію Криму, провідні міжнародні організації та країни світу також засудили російську агресію на сході України. Так, Парламентська асамблея ОБСЄ 1 липня 2014 р. більшістю голосів ухвалила резолюцію «Очевидне, грубе і невинуватене порушення Гельсінських принципів Російською Федерацією», якою засудила військову агресію Росії проти України та висловила «тверду підтримку суверенітету, політичної незалежності, єдності і територіальної цілісності України». 5 вересня у Декларації Вельського саміту НАТО «рішуче засуджено ескалацію подій та незаконне військове втручання Росії в Україну» і висловлено вимогу, щоб РФ відвела свої війська з України та від її кордонів, зупинила потік зброї, обладнання, людей

*Вельський саміт НАТО. Ньюпорт (Велика Британія),
4–5 вересня 2014 р.*

і грошей через кордон для бойовиків. Такі ж вимоги містилися у Спільній заяві Комісії Україна – НАТО від 2 грудня 2014 р. Раніше, 17 вересня того самого року, Комітет міністрів Ради Європи закликав Росію вивести всі свої війська з території України, включаючи незаконно окуповану територію Автономної Республіки Крим, та утриматись від будь-якої дальшої військової інтервенції в Україну. Про це ж ішлося в резолюціях ПАРЄ від 27 січня і 25 червня 2015 р., інших документах міжнародних інституцій 2014–2017 рр.

Важливим чинником міжнародних заходів щодо обмеження воєнної ескалації на Донбасі були санкції. Крім згаданих заходів впливу за анексію Криму, міжнародна спільнота також покарала Російську Федерацію за її дальшу збройну агресію проти України. Так, 16 липня 2014 р. США

*Санкції проти РФ – це боляче!
Фотоколаж Blackseanews.net*

ввели перші санкції щодо ключових секторів економіки Росії, під які потрапила низка російських компаній військово-промислового комплексу, нафтогазового сектору, фінансових установ, а також окремі політики та військовики РФ, представники антидержавних сил в Україні. Тоді ж санкції проти ряду осіб і російських компаній, причетних до порушення територіальної цілісності та суверенітету України, розширив ЄС.

Приводом до нових санкційних заходів щодо Росії став той факт, що 17 липня 2014 р. бойовики російських терористичних військ поблизу окупованого м. Тореза Донецької області збили пасажирський літак Боїнг-777 «Малайзійських авіаліній», що виконував рейс Амстердам (Нідерланди) – Куала-Лумпур (Малайзія)*. Жертвами терористичного акту стали 298 осіб, зокрема 80 дітей, із вісімнадцяти країн світу: Нідерландів, Малайзії, Австралії, Індонезії, Великої Британії та ін. Речі загиблих розграбували мародери з числа російських терористів, найманців і їхніх місцевих посіпак. Уже 25 липня того самого року Європейський Союз оприлюднив додаткові санкції щодо РФ, під дію яких потрапили група російських високопосадовців, інспіровані Росією такі територіальні утворення, як

* За однією з версій експертів, літак Боїнг-777 «Малайзійських авіаліній» було збито випадково. Насправді Росія шукала формального приводу, щоб оголосити повномасштабну війну Україні. Для цього в Кремлі вирішили збити над українською територією російський пасажирський літак, що летів з Москви в Ростов-на-Дону, звалити цей злочин на Збройні сили України і таким чином виправдати свою воєнну інтервенцію. Однак кремлівські плани знівелювали російські військовики, котрі поцілили в інший літак.

«Донецька народна республіка», «Луганська народна республіка», «Федеративна держава Новоросія», та низка антиукраїнських воєнізованих формувань. За кілька днів, у період 29 липня – 1 серпня, ЄС запровадив проти Російської Федерації санкції третього рівня. Вони стосувалися енергетичного й фінансового секторів, продукції військового й подвійного призначення, окремих осіб; передбачали заборону експорту і реекспорту до Росії високотехнологічного обладнання. Впродовж другої половини 2014 – 2015 р. ЄС, а також такі країни, як Україна, США, Японія, Швейцарія, Ізраїль, Канада, Німеччина, Австралія, Франція, Норвегія, Чорногорія, Ісландія, Албанія, Ліхтенштейн, Нова Зеландія, Грузія та ін., розширили список обмежувальних заходів щодо РФ. У 2016–2017 р. ЄС та США продовжили дію санкцій проти Росії через її агресію щодо України. Дуже

Російські бойовики позують на уламках збитого пасажирського літака Боїнг-777 «Малайзійських авіаліній»

вагомим став закон «Протидія супротивникам Америки через санкції», який 2 серпня 2017 р. підписав президент США Д. Трамп. Він прирівняв РФ до таких світових країн-ізоїв, як Північна Корея та Іран. Окрім посилення санкцій щодо названих держав, важливе місце в документі відведено підтримці суверенітету і територіальної цілісності України. Зокрема, в ньому вміщено вимоги до влади РФ вивести з території України російські війська, передати контроль над зовнішнім кордоном України українському уряду, припинити дії, які завдають шкоди Українській державі, і т. д. Також закон передбачає пріоритетну підтримку енергетичної безпеки України та забороняє президентові США відмінити як нові, так і попередні антиросійські санкції без згоди Конгресу США.

*Через агресію РФ її соціальні мережі в Україні опинилися
поза законом*

НАСЕЛЕННЯ РФ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ЩОДО УКРАЇНИ

Слід відзначити, що більшість населення РФ поставилася до міжнародних санкцій байдуже, а обмеження російського бізнесу, погіршення іміджу Росії та негативне сприйняття росіян у світі викликали в російському суспільстві зворотний ефект – озлоблення щодо США, України і ЄС, які нібито перешкоджають посиленню РФ. Згідно з результатами соціологічного опитування російського «Левада-Центру», проведеного в травні 2017 р., 70% росіян вважали найбільшим ворогом США, 50% – Україну (2016-го – 48%, 2015-го – 37%; також у травні 2017 р. погано ставилися до України 59% росіян, тоді як до Росії погано ставилися лише 37%

Показове знищення продуктів з ЄС та України в Росії як «симетрична взаємна відповідь» на міжнародні санкції

українців), по 24% – Латвію, Литву і Німеччину. При цьому, згідно з тими самими результатами опитування, 70% росіян висловили впевненість, що Росія повинна продовжувати свою політику, незважаючи на міжнародні санкції.

Вражене імперськими комплексами російське населення також прихильно поставилося до анексії українського Криму та до спроб керівництва Росії воєнними заходами повернути Україну під свій контроль. Ба більше, захоплюючи Кримський півострів, влада пішла назустріч поширеним у російському суспільстві переконанням, що Крим має бути в складі Росії. Це підтверджували опитування «Левада-Центру» як у 1990-х та на початку 2000-х років, так і 2017 р., коли майже 90% росіян висловилися проти повернення Криму Україні. Тому не дивно, що за 15 років соціологічного моніторингу ставлення російських громадян до В. Путіна як

Рейтинг схвалення росіян діяльності В. Путіна у 2010–2017 рр. За даними: www.levada.ru

провідника державної політики РФ схвалення його діяльності сягнуло максимальних значень (84–89%) чотири рази, з яких тричі під час воєнних дій – у Чечні, Грузії й Україні. Якщо 2010–2013 рр. рейтинг довіри до Путіна не піднімався вище від 80%, то від часу анексії українського Криму і впродовж усієї Російсько-української війни він не опускався нижче від цього показ-

ника. Отже, російська агресія щодо України стала можливою не лише через створення в РФ де-факто нацистського режиму на чолі з В. Путіним, а й завдяки тому, що його дії поголовно підтримує переважна більшість громадян Росії.

Промовисте свідчення ставлення росіян до українців — численні випадки жорстокого поводження російських військовослужбовців під час Російсько-української війни. Причому це стосувалося як українських вояків, так і мирного населення. Чого вартують жахіття відрубання сокирою руки в бійця батальйону «Айдар» Василя Пелиша лише

Василеві Пелишу, якому російські терористи відрубали руку за українські символи, спеціалісти з Канади і США створили протез із тризубом

Іван Клевчук

за те, що на ній було татуювання з тризубом і написом «Слава Україні», чи цинічні вбивства беззбройних полонених вояків ЗСУ, зокрема 18-річного Івана Клевчука, котрий через поранення не зміг виконати вимоги російського офіцера щодо швидкого роздягання.

Інформацію про останній випадок, що стався з українськими вояками, котрі намагалися вирватися з Іловайського котла, оприлюднив історик Я. Тинченко в журналі

«Український тиждень»: «Одна з найтрагічніших історій сталась з бійцями 93-ї бригади [*Збройних сил України*. — *М. Л.*], які їхали у вантажівці ГАЗ-66. Машина не доїхала до с. Новокатеринівка [*Старобешівського р-ну Донецької області* — *М. Л.*] кілька сотень метрів, як її підбили. Вантажівка перекинулась. У ній одразу загинули шість або сім військовослужбовців.

Після аварії залишилось 10 або 11 бійців — поранених або контужених. Один із солдатів почав махати білою ганчіркою та кричати — аби не стріляли. У відповідь військовий у формі старшого лейтенанта Збройних сил Російської Федерації голосно наказав, аби хлопці

підіймались та виходили. Щойно вони піднялись – по них було відкрито вогонь з автоматів. Двоє загинули на місці, інші дістали додаткові рани. Вцілілим українським солдатам російський старший лейтенант наказав повзти в його бік. Потім він дав команду роздягнутись догола на швидкість. Солдат Клевчук (25.10.1995–29.08.2014) – кулеметник 93-ї ОМБр ЗС України. Загинув під час виходу з оточення поблизу м. Іловайська Донецької обл. За особисту мужність і героїзм нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно) був поранений в обидві руки та не міг швидко роздягатись: російський офіцер вистрілив йому в спину та голову. Ще один юний боєць теж не встигав роздягнутись – його теж застрелив російський офіцер. Немолодий сержант, який був серед бранців, почав дорікати офіцерові за цей вчинок – але у відповідь він теж отримав кулі у спину та голову. Таким самим брутальним чином було застрелено ще одного або двох бійців.

30-го серпня 2014 р. на місці цієї трагедії був полковник Збройних сил України Палагнюк, який за домовленістю з російською стороною збирав загиблих. Він забрав п'ять роздягнутих тіл, які лежали рядком під деревом, та ще одного – неподалік від місця страти».

Отже, сьогодні маємо того самого ворога, котрий сторіччями прагне знищити нашу державність. Тому мусимо збагнути, що проблема не в Путіні чи Кремлі. Проблема в російському народі – спільноті, яка сформувалася з нацистською* ментальністю і ненавидить все, що в її

* Нацизм – це людиноненависницька доктрина переваги, верхності однієї/одних нації/націй над другою/другими.

розумінні має ознаки інакшості, чужості, та діє за принципом проекції, тобто якщо ти брехун – звинувачуй у брехні, якщо ти вбивця – звинувачуй у вбивствах, якщо ти нацист – звинувачуй у нацизмі. Ворогів, звичайно, має багато народів, але в росіян залежно від часу, настрою й політичної кон'юнктури ворогами є практично всі, хто не хоче визнавати залежності від Московії/Росії. Всюди, куди приходять росіяни, незалежно від особи їхнього правителя чи політичного режиму, – там біль, страждання, смерть. Без цього усвідомлення ми не зможемо ефективно боротися проти російської агресії.

ПОПЕРЕДНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Попри певне зниження напруги на фронтах Російсько-української війни ситуація там складна і характерна

*Президент України П. Порошенко
та президент РФ В. Путін.
Фото АР*

можливістю нового загострення. Так, за даними Міністерства оборони України та СБУ, на початок 2017 р. гібридні російські окупаційні війська на території України налічували понад 60 тис. осіб: російські регулярні війська – понад 20 тис., зокрема до 6 тис. в

ОРДЛО і понад 15 тис. – у Криму; російські терористичні формування (*російські нацисти й військові ветерани, кримінальні елементи та колаборанти – завербовані місцеві жителі*), дислоковані на сході нашої країни, – близько 40 тис. бойовиків, безпосередньо підпорядкованих Центру територіальних військ Південного військового округу Збройних сил РФ. Цей величезний контингент, створений за російськими стандартами та цілком інтегрований в загальну систему управління й фінансування ЗС Росії, кількісно перевищував армії багатьох європейських країн. Значними є також воєнні арсенали російських збройних угруповань на тимчасово окупованих територіях України. Їх РФ постійно поповнює через неконтрольовану ділянку українсько-російського державного кордону протяжністю 409,7 км (*лише впродовж січня–серпня 2016 р., згідно з даними представника України на перемовинах у Мінську Є. Марчука, зафіксовано 260 випадків незаконного перетину державного кордону України з боку РФ ешелонами і колонами військової техніки*). Як наслідок – тільки в окремих районах Донецької і Луганської областей, згідно з інформацією українських урядових структур та Українського кризового медіа-центру, впродовж липня 2014 – липня 2017 р. кількість російської важкої військової техніки й озброєння зросла в понад 10 разів: танків – від 300 до 680 одиниць; бойових броньованих машин – від 1244 до 1250 одиниць; артилерійських систем і РСЗВ – від 1100 до 11700 одиниць; ППО – від 500 до 5500 одиниць. З цієї зброї російські військові формування лише протягом першої половини 2017 р. здійснили близько 11 тис.

РОСІЙСЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ КОНТИНГЕНТ НА СХОДІ УКРАЇНИ

6000
кадрових
військових
35000 ЗС РФ
бойовики
керовані
ЗС РФ

6-а окрема танкова бригада (Муліно, Нижегородська обл.)

138-а окрема мотострілецька бригада (Каменка, Ленінградська обл.)

32-а окрема мотострілецька бригада (Шилово, Новосибірська обл.)

74-а окрема мотострілецька бригада (Юрга, Кемеровська обл.)

33-я окрема мотострілецька бригада (Майкоп, Адігея)

20-а окрема мотострілецька бригада (Волгоград)

331-й парашутно-десантний полк 98-ї парашутно-десантної дивізії (Кострома)

18-а окрема мотострілецька бригада (Ханкала, Чечня)

17-а окрема мотострілецька бригада (Шалі, Чечня)

7-а десантно-штурмова дивізія (Новоросійськ, Краснодарський край)

Інформація станом на початок серпня 2016 року
ЗС РФ - Збройні сили Російської Федерації

ОФІС ВІЦЕ-ПРЕМ'ЄРА З ПИТАНЬ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

*Російський окупаційний контингент на сході України.
Інфографіка офісу віце-прем'єра з питань європейської
та євроатлантичної інтеграції України. Станом на початок серпня 2016 р.*

обстрілів українських позицій, унаслідок чого майже 100 вояків Збройних сил України загинули та понад 800 отримали поранення. Через ці самі причини, згідно з даними Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, на сході України впродовж січня – серпня 2017 р. 68 цивільних осіб загинули і 315 були поранені.

Окрім бойових дій на фронтах, РФ активно використовувала терористичні заходи впливу на Україну. Так, згідно з даними СБУ, впродовж 2014 – першої половини 2017 р. в Україні сталося майже 900 актів терору, понад половину з яких – у Донецькій і Луганській областях. Лише за перші п'ять місяців 2017 р. військові напади на цивільні об'єкти призвели до 44-х жертв. До цього додалися замовні вбивства, кібератаки на економічну інфраструктуру

З Росії в Україну для російських збройних формувань відправлено великий ешелон військової техніки.

Фото inforesist.org

України, «націоналізація» українських компаній на окупованих територіях, визнання з боку Росії документів «ДНР» і «ЛНР» і т. д.

Загалом РФ захопила 7,2% території України. Згідно з даними Управління ООН з прав людини, МЗС України та СБУ протягом понад трьох років Російсько-української війни (від 14 квітня 2014 р. до 15 серпня 2017 р.) на сході України в зоні конфлікту задокументовано 34 766 жертв, із них 10 225 убито, зокрема понад 1600 кадрових військовиків РФ, понад 2505 цивільних осіб, 137 дітей (ще 298 мирних громадян, зокрема 80 дітей, загинули внаслідок

Група російських бойовиків ОРДЛО: на передньому плані Моторола (А. Павлов) і Гіві (М. Толстих), котрі катували й убивали українських військовополонених (натепер обидва бойовики ліквідовані)

збитого росіянами пасажирського літака «Боїнг-777 «Малайзійських авіалій»), та 24 541 поранено, серед яких 7–9 тис. цивільних осіб. У електронній «Книзі пам'яті полеглих за Україну» станом на 19 липня 2017 р. вміщено дані про 3630 загиблих вояків різних українських силових структур, добровольчих загонів та волонтерів. Станом на червень 2017 р. поранення отримали майже 10 тис. вояків ЗСУ. Знайдено і звільнено з полону 3082 особи, зокрема 1484 цивільні та 1598 військовослужбовців і правоохоронців. У заручниках російських терористичних

УНСЬКІ МІВІНИ

Волиняни проводжають в останню дорогу свого земляка – 25-річного офіцера 80-ї ОДШБр ВДВ ЗС України Маріса Камінського, загиблого в боротьбі з російськими загарбниками. Місто Ківерці, 8 лютого 2017 р.

угруповань станом на початок вересня 2017 р. перебувало 144 громадяни України, понад 40 – на території РФ. Ще 408 осіб, з них 347 – цивільні, зникли безвісти.

Крім того, через війну майже 1 млн 800 тис. (зокрема понад 900 тис. жінок і 236 тис. дітей) громадян України вимушено покинули домівки. У важких умовах опинилися та зазнають суттєвих обмежень свободи вираження поглядів, мирних зібрань і об'єднань ті близько 2,7 млн людей, які проживають у районах Донбасу, які контролюють бойовики російських терористичних формувань.

Істотно погіршилася ситуація з правами людини в

*Наслідки обстрілу житлових кварталів м. Мар'їнки
Донецької обл., який здійснили бойовики з 82-мм
мінометів. Фото Sensor.net.ua*

Криму, який окупувала Росія. Російська влада використала законодавство про боротьбу з тероризмом і екстремізмом задля криміналізації ненасильницьких дій та утисків протилежних поглядів, тоді як судова і правоохоронна системи стали інструментами придушення опозиції. Як наслідок – за станом на 25 лютого 2017 р. на території Криму, який окупувала Росія, відомо про 12 загиблих, 17 зниклих безвісти, 39 політв'язнів, 10 з яких засуджено. Найбільше від цього страждали українські активісти і кримські татари. Головний представницький орган останніх – Меджліс загарбники заборонили. Також окупаційна влада Російської Федерації вдалася до порушення прав релігійних та етнічних спільнот у Криму, позбавляючи його мешканців свободи віросповідання.

*Акція кримських татар в Криму,
який окупували російські загарбники*

Зокрема, постійним став тиск на вірян Кримської єпархії Української православної церкви Київського патріархату, греко-католицької церкви і кримських татар; їм погрожують, нівелюють їхні права і свободи, захоплюють релігійні, культові й культурні споруди, знищують приходи, здійснюють несанкціоновані обшуки тощо. З початку анексії Криму набула поширення тенденція до витіснення з півострова корінного населення. Як наслідок, близько 20 тисяч кримських татар залишили свої домівки й перебралися на материкову частину України.

Загарбанням Криму Російська Федерація не лише порушила міжнародне законодавство та вчинила злочин щодо України. Своїми протиправними діями вона також завдала Українській державі значних матеріальних збитків. Зокрема, гільдія оцінювачів установила, що через привласнення Росією всіх підприємств, об'єктів інфраструктури Кримського півострова, культурних цінностей, які за законом належать Україні, тощо наша країна втратила 1 трлн 80 млрд 352 млн грн.

Агресія РФ консолідувала українське суспільство. Так, згідно з даними дослідження, яке провела соціологічна служба Центру Разумкова 3–9 березня 2017 р. в усіх регіонах України за винятком окупованих територій, абсолютна більшість громадян України (92%) вважає себе етнічними українцями (2012 р. ця цифра становила 75%). Рідною мовою назвали українську 68% громадян (2006 р. – 52%). Також тисячі українців виявили жертвне прагнення до захисту своєї Батьківщини від ворога. Чимало їх заради цього залишали престижну роботу, поверталися з-за кордону до України тощо. Серед них

В. Сліпак (20.12.1974–29.06.2016) і М. Паславський (16.01.1959–19.08.2014), які стали справжнім прикладом служіння своєму народові.

Василь Сліпак – український оперний співак, один із найкращих баритонів світу, соліст Паризької національної опери, фіналіст конкурсів вокалістів у Будапешті (Угорщина), Лос-Анджелесі, Нью-Йорку (США), Парижі (Франція). 19 років

Василь Сліпак

мешкав і працював у Франції, де після початку Революції гідності в Україні очолив волонтерський рух, відправляв на Майдан гуманітарну допомогу, влаштовував благодійні концерти, координував громадські акції, спрямовані на підтримку України. З перших днів Російсько-української війни особисто доставляв на фронт військовий одяг, взуття, медикаменти тощо. З травня 2014 р. поєднував волонтерську діяльність з участю в бойових діях, час від часу відлучався на концерти у Франції і знову повертався на фронт. Воював у Добровольчому українському корпусі «Правий сектор» під позивним «Міф». Загинув у бою поблизу селища Луганське Донецької області від кулі ворожого снайпера. За виняткову мужність і героїзм нагороджений орденом «За мужність» I ступеня та

удостоєний звання «Герой України» (помертньо).

Марко Паславський народився в українсько-американській родині у США, офіцер американської армії, мільйонер, власник великого бізнесу. Під час Революції гідності – її активіст; 20 лютого 2014 р. брав участь у боях в центрі Києва. З початком Російсько-української війни – доброволець батальйону «Донбас», де під позивним «Франко» за власним бажанням воював у званні рядовика. В квітні 2014 р. прийняв українське громадянство. Загинув під час визволення м. Іловайськ Донецької області. Оповідають, перед смертю він промовив: «Я мріяв стати справжнім українцем. Сподіваюся, я ним став. Так боляче і так не хочеться

Марко Паславський

вмирати!». За особисті заслуги нагороджений орденом Данила Галицького (посмертно).

Отже, під час Російсько-української війни Україна продемонструвала свою боєздатність і вчинила гідний спротив ворогові. Українське військо продовжило славні бойові традиції княжих дружин, козацьких полків, легіону Українських січових стрільців, Армії Української Народної Республіки, Української галицької армії, Карпатської січі, Української повстанської армії, українців-героїв Другої світової війни, добровольчих загонів усіх часів! Боротьба за незалежність і територіальну цілісність Української держави триває...

СИТУАЦІЯ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Ситуація станом на 28 липня 2017 р. (00:00)

Контроль над населеними пунктами:

Під контролем України
 Під контролем Росії

Позиції українських військових

Існуючі
 Місце сутич з бойовиками
 Територія обстрілів бойовиками

Кордон

Ділянки кордону під контролем України
 Ділянки кордону, тимчасово невідконтрольні Україні
 Транспортні коридори через лінію розмежування

Основні пункти пропуску через українсько-російський кордон

Діючі
 Під контролем бойовиків
 Гуманітарно-логістичні центри для мешканців окупованого Донбасу

В Азовському морі, з метою недопущення проникнення диверсійно-розвідувальних груп на узбережжя Донецької та Запорізької областей та освоєння портів Маріуполь та Бердянськ, продовжується несення служби силами корабельно-катерними тактичними групами

Місце розташування військових підрозділів РФ

Місце катастрофи Boeing 777 17 липня 2014 року

<http://www.mil.gov.ua>

УКРАЇНСЬКИЙ КРИЗОВИЙ ЦЕНТР

Мапа АТО станом на 28 липня 2017 р.

ВИСНОВКИ

Все, що починається, рано чи пізно закінчується. Завершиться і нинішня війна, яку, сподіваюся, українці щонайменше не програють. Але «руській мір» так просто своїх позицій не здасть. Не зламавши Україну силою, його представники змінять тактику і замість куль запропонують дружбу з «чистого аркуша». Такого лукавства не можна допустити. Адже стосунки між Україною та РФ доречно проілюструвати словами прем'єр-міністра Ізраїлю (1969–1974), уродженки м. Києва, Голди Меїр: «Ми хочемо жити. Наші сусіди хочуть бачити нас мертвими. Це залишає не надто багато простору для компромісу». Українці сьогодні мають ідентичну ситуацію, але наш ворог значно підступніший і володіє ядерною зброєю. Тому ми зрештою мусимо засвоїти хоч якісь уроки як нинішньої війни зокрема, так і історії багатовікових українсько-російських відносин загалом.

Урок перший полягає в тому, що росіянам не можна довіряти за жодних обставин. За своїм ставленням до України й українців вони – однакові, а та невелика частина їх, яка співчуває нашій країні, – радше виняток, що підтверджує правило. Майбутні українсько-російські відносини повинні базуватися лише на міжнародних договорах і добре оснащеному кордоні. Якщо ми цього не засвоїмо – все повториться знову: нищення національної державності, заборони української історії, культури, мови, голодомори, репресії, війни і т. п.

Урок другий. Сьогодні, на жаль, у нашій країні життя триває двома паралельними потоками. Одні, усвідомлюючи, що Україна зобов'язана скористатися історичним шансом і назавжди розірвати залежність від Росії, воюють проти ворога, займаються волонтерством, працюють над реформуванням країни і т. п. Другі переймаються лише задоволенням власних інтересів. Подібною була ситуація під час Української революції 1917–1921 рр., коли українці загалом байдуже поставилися до потреби збройно захищати державну незалежність. Їхня більшість, а це були селяни, передусім турбувалася проблемою земельних наділів. Як наслідок – Україну окупували російські більшовики, які в 1932–1933 рр. організували Голодомор. Отже, захищати Батьківщину не лише почесно, а й вигідно, бо якби українці в 1917–1921 рр. відстояли власну державу – зловмисного голоду з мільйонними жертвами не сталося би.

Урок третій. Упродовж сторіч слабкою ланкою в Україні залишаються влада та політичний клас загалом, які мали б подавати добрий приклад для суспільства, організовувати його. Згадаймо хоча б вплив на громадян своїх країн президента США Ф. Рузвельта, прем'єр-міністра Великої Британії В. Черчилля, президента Чехії В. Гавела та ін. Однак у нашій країні все відбувається навпаки – народ примушує владу ставати кращою. Цю тенденцію слід зберегти, оскільки без рішучих змін Україна приречена на дальший економічний занепад, втрату самоповаги та підтримки міжнародної спільноти. Громадянське суспільство має жорстко тиснути на владу, змушувати її реформувати державу, боротися проти корупції, але при цьому не допустити хаосу і не дати проросійським силам жодного шансу на реванш. У зв'язку з цим слід згадати події 1659 р., коли гетьман Іван Виговський

на чолі українського і союзного військ розбив під Конотопом московську армію. Швидко очистивши від загарбників територію Гетьманщини, він отримав змогу не лише успішно завершити війну з Московією, припинити внутрішні усобиці, а й повторити славнозвісні походи гетьманів Петра Сагайдачного та Михайла Дорошенка на Москву. Московити, переконані, що українці підуть їх добивати, готувалися перенести царську ставку за Волгу. Цар Олексій Михайлович вийшов до підданих у жалобному одязі і навіть сам наглядав за оборонними роботами. Але замість того, щоб піти й покарати Московію, гетьман Виговський зрікся влади, оскільки внутрішня опозиція підняла проти нього повстання. Це стало точкою відліку тієї трагедії, яка тривала в Україні понад 300 років. Отже, нашою метою має стати не взаємопоборювання, як це вже не раз траплялося, а позитивні зміни, рух уперед, перемога над зовнішнім ворогом.

Урок четвертий. Протягом своєї історії Україна не мала надійних союзників, що нерідко призводило до болісних поразок. Відповідно нині слід вжити всіх можливих заходів, щоб, з одного боку, якнайбільше поглибити євроатлантичну інтеграцію нашої країни, з другого – максимально дистанціюватися від такої агресивної й непередбачуваної держави, як Росія.

Урок п'ятий, головний, полягає в тому, що в боротьбі як на зовнішньому фронті проти російської агресії, так і на внутрішньому – проти корупції, безвідповідальних чиновників та інертності, слід покладатися тільки на власні сили. Чинниками, здатними активізувати суспільство, могли б стати такі заходи, як розірвання дипломатичних відносин із ворогом, введення візового режиму для російських громадян, остаточний вихід України з СНД, яку патронує

РФ, запровадження кримінальної відповідальності за заперечення факту російської агресії і т. д. Також воєнні дії, які кілька років тривають в Україні, слід нарешті назвати своїм іменем — Російсько-українською війною. Адже поняття «АТО» за визначенням перетворює більшу частину громадян країни на пасивних глядачів, «війна» — дає усвідомлення єдності суспільства, розуміння того, що всі українці мають об'єднатися заради перемоги над віковичним ворогом України — Росією. Загалом наша держава матиме шанс вижити і бути цікавою для світу лише як українська, україномовна, з Українською помісною церквою та, безумовно, демократична.

Отже, сьогодні Україна перебуває на тому етапі, коли може як здійснити якісний прорив, так і втратити навіть надії. Впродовж останніх 25-ти років Господь Бог тричі давав нам шанс збудувати нормальну державу, в якій українцям було б комфортно жити: проголошення Незалежності України (1991), Помаранчеву революцію (2004), Революцію гідності (2013–2014). Перші дві спроби ми провалили. Це сталося через нашу безмежну довірливість і наші лінощі. Як після проголошення Незалежності, так і після Помаранчевої революції ми понадіялися на порядність і розум наших лідерів. Нам було ліньки їх контролювати і заставляти виконувати нашу волю. Тепер — третій, можливо, останній шанс. Ми мусимо розпочату справу довести до логічного завершення, і лише тоді Україна матиме прекрасне майбутнє в колі європейських народів. Усе залежить від кожного з нас. Наш найбільший ворог — байдужість. Спробуймо прорватися! Пам'ятаймо, що наша воля окроплена кров'ю не лише попередніх поколінь, а й теперішніх героїв Небесної сотні та Російсько-української війни.

Слава Україні!

ХРОНОЛОГІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014–2017 рр.)

2014 р.

- 19 січня – початок протистояння між загонами внутрішніх військ і «Беркуту» та частиною демонстрантів на вул. М. Грушевського в Києві.

- 22 січня – загибель від куль на вул. М. Грушевського в Києві перших маніфестантів – Сергія Нігояна і Михайла Жизневського.

- 18–20 лютого – різке загострення протистояння між «силовиками» та учасниками протестів на київському Майдані, внаслідок якого було вбито близько ста осіб, головно протестувальників.

- 21 лютого – підписання в Адміністрації Президента України «Угоди про врегулювання кризи в Україні» між Президентом Віктором Януковичем та лідерами опозиції Віталієм Кличком, Арсенієм Яценюком і Олегом Тягнибоком.

- 21 лютого – Верховна Рада України повернула чинність Конституції України 2004 р.

- 22 лютого – обрання Головою Верховної Ради України Олександра Турчинова замість В. Рибака, що подав у відставку з цієї посади.

- 22 лютого – У зв'язку зі зникненням Президента В. Януковича з Києва Верховна Рада України ухвалила Постанову про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України, якою відсторонено В. Януковича від виконання його обов'язків Президента України і призначено позачергові вибори Президента України на 25 травня 2014 р.

- 23 лютого – Верховна Рада України ухвалила постанову про покладення на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно зі ст. 112-ю Конституції України, відповідно до якої обов'язки Президента став виконувати О. Турчинов.

- 23 лютого – Росія активізувала дії, спрямовані на дестабілізацію України.

- 26 лютого – Мітинги «за» і «проти» збереження територіальної цілісності України під будівлею Верховної Ради Автономної Республіки Крим у м. Сімферополі, в яких узяли участь понад 10 тис. прихильників єдиної Української держави, передусім кримських татар, та до 5 тис. сепаратистськи налаштованих активістів проросійських організацій.

- 27 лютого – російські спецпідрозділи захопили будівлі Верховної Ради і Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, інші адміністративні будівлі, аеропорти в Сімферополі та Севастополі, установ зв'язку, засоби масової інформації тощо. Початок блокування військових частин кримського угруповання Збройних сил (ЗС) України. Це стало фактичним початком Російсько-української війни (2014–2017 рр.).

- 27 лютого – Верховна Рада України призначила Арсенія Яценюка Прем'єр-міністром України.

- 28 лютого – російські військовики захопили аеродром «Бельбек» поблизу м. Севастополя та аеропорт Сімферополя.

- 1 березня – Рада Федерації РФ підтримала звернення президента Росії В. Путіна про дозвіл на застосування Збройних сил Російської Федерації на території України.

- 1 березня – початок масштабних антиукраїнських акцій, які інспірували російські спецслужби у східних, центральних і південних регіонах України в березні–квітні.

- 1 березня – Донецька обласна рада ухвалила рішення про проведення референдуму щодо дальшої долі краю.

- 2 березня – Луганська обласна рада ухвалила рішення про нелегітимність центральних органів виконавчої влади України.

- 2 березня – заява Північноатлантичної ради щодо ситуації в Україні, в якій засуджено військову ескалацію Російської Федерації в Криму і висловлено глибоке занепокоєння з приводу дозволу, який надав російський парламент на використання Збройних сил РФ на території України.

- 6 березня – перший етап міжнародних санкцій щодо Росії, спрямованих на припинення її агресії проти України. Він передбачав призупинення переговорного процесу між ЄС і РФ про пом'якшення візового режиму і нової угоди про партнерство, а також підготовки до саміту G8, в якому мала брати участь Росія; індивідуальні санкції щодо низки осіб, причетних до російської агресії проти України.

- 9 березня – перші сутички в м. Луганську між українськими та російськими і проросійськими силами, спричинені нападом останніх на мітинг з нагоди 200-річчя Т. Шевченка.

- 11 березня – Верховна Рада Автономної Республіки Крим та Севастопольська міська рада на закритому засіданні ухвалила Декларацію про незалежність АРК і м. Севастополя та рішення про заборону діяльності на території Криму проукраїнських організацій.

- 13 березня – відновлення Національної гвардії України як військового формування з правоохоронними функціями.

- 13 березня – напад російських і проросійських бойовиків на мітинг за єдність України, що відбувався у м. Донецьку. Під час зіткнень від ножового поранення загинув український активіст Дмитро Чернявський.

- 16 березня – російські окупанти провели псевдореферендум про статус Криму, на якому, за їхніми даними, 96,77% жителів АРК та м. Севастополя проголосували за возз'єднання відповідних територій з Російською Федерацією.

- 17 березня – перехід до другого етапу міжнародних санкцій щодо Росії, зумовлених її агресією проти України, під час якого низці російських і кримських чиновників, також колишніх українських високопосадовців було заборонено в'їзд на територію ЄС та заморожено їхні активи за кордоном. Згодом до візових, економічних і фінансових санкцій проти Росії приєдналися США, Японія, Австралія, Велика Британія, Канада і Нова Зеландія.

- 17 березня – заява Північноатлантичної ради з приводу т. зв. «референдуму» в Криму, який члени НАТО визнали «як незаконним, так і нелегітимним», оскільки він «порушив українську Конституцію і міжнародне право».

- 18 березня – підписання в Кремлі угоди про приєднання Криму та Севастополя до Російської Федерації.

- 18 березня – президент Росії спільно з самопроголошеною владою АРК та м. Севастополя підписав Договір про прийняття Республіки Крим до складу Російської Федерації.

- 21 березня – Рада Федерації Росії ухвалила закони про ратифікацію Договору від 18 березня та про утворення нових суб'єктів федерації – Республіки Крим і міста федерального значення Севастополя, формально закріпивши російську анексію цих регіонів.

- 21 березня – Україна та Європейський Союз підписали політичну частину Угоди про асоціацію.

- 21 березня – ОБСЄ ухвалила рішення про направлення в Україну міжнародної моніторингової місії.

- 27 березня – Генеральна Асамблея ООН підтримала територіальну цілісність України з визнанням Криму і м. Севастополя її невід'ємними частинами.

- 1 квітня – заяви міністрів закордонних справ країн НАТО та Комісії Україна – НАТО, якими засуджено незаконну військову інтервенцію Росії в Україну, порушення суверенітету і територіальної цілісності України та «незаконну і нелегітимну спробу Росії анексувати Крим».

- 6 квітня – озброєні російські і проросійські бойовики захопили будівлю Донецької обласної державної адміністрації.

- 6 квітня – У селищі Новофедорівці в Криму військовослужбовець Російської Федерації застрелив беззбройного офіцера Збройних сил України майора Станіслава Карачевського, який став першою жертвою Російсько-української війни.

- 7 квітня – Російська Федерація інспірувала проголошення «Донецької народної республіки» («ДНР»), метою якої мав стати контроль за всією територією цієї області за сприяння військової допомоги РФ.

- 9 квітня – ПАРЄ засудила анексію Криму з боку Російської Федерації і поставила вимогу негайно вивести російські війська з півострова.

- 12–14 квітня – озброєні російські і проросійські бойовики захопили адміністративні установи в таких населених пунктах Донецької області, як Слов'янськ, Краматорськ, Артемівськ, Лиман, Дружківка, Єнакієве, Макіївка, Маріуполь, Горлівка, Харцизьк, Жданівка і Кіровське.

- 12 квітня – прагнучи запобігти вторгненню російських диверсійних загонів, які розгорнули діяльність на Донбасі, мешканці м. Дніпропетровська і ключових населених пунктів Дніпропетровської області почали зводити блокпости.

- 13 квітня – поблизу м. Слов'янська Донецької області – перший бій між бійцями правоохоронних органів України та бойовиками російських диверсійних загонів, під час якого загинув офіцер українського спецпідрозділу «Альфа» Геннадій Біліченко.

- 13 квітня – Рада національної безпеки і оборони (РНБО) України ухвалила рішення про початок

широкомасштабної антитерористичної операції (АТО) із залученням Збройних сил України для подолання тероризму, який організували російські спецслужби у східних регіонах України.

- 14 квітня – виконувач обов'язків Президента України О. Турчинов підписав Указ про введення в дію рішення РНБО України від 13 квітня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози та збереження територіальної цілісності України».

- 14 квітня – озброєні російські і проросійські бойовики взяли в облогу приміщення Луганської обласної ради та оголосили невизнання центральної влади в Україні.

- 14 квітня – заява міністра закордонних справ Великої Британії В. Гейга про те, що за подіями на сході України стоїть Росія, яка хоче дестабілізувати країну.

- 14–19 квітня – У Куп'янському, Борівському, Ізюмському, Близнюківському та Барвінківському районах Харківської області створено 19 блокпостів, покликаних запобігти вторгненню російських диверсійних загонів.

- 14 квітня – Генеральний секретар НАТО А. Ф. Расмуссен звинуватив Росію у причетності до сепаратистських заворушень на сході України.

- 15 квітня – згідно з інформацією голови Служби безпеки України (СБУ) В. Наливайченка українські силовики вже затримали 23 кадрових офіцерів Головного розвідувального управління (ГРУ) РФ.

- 17 квітня – Женевські переговори щодо врегулювання конфлікту між Російською Федерацією та Україною за участі чотирьох керівників зовнішньополітичних відомств – України, ЄС, США і РФ, які відбулися в Женеві (Швейцарія).

- 27 квітня – Російська Федерація інспірувала проголошення на території окремих районів Луганської області «Луганської народної республіки» («ЛНР»).

- 28 квітня – 2 травня – озброєні російські і проросійські бойовики захопили адміністративні установи в таких населених пунктах Луганської області, як Станиця-Луганська, Луганськ, Красний Луч, Первомайськ, Алчевськ, Антрацит, Свердловськ і Стаханов.

- 28 квітня – США ввели додаткові санкції, зумовлені агресією Росії щодо України, проти групи депутатів Держдуми Російської Федерації, заморозили активи 17-ти компаній, наближених до президента РФ В. Путіна, та заборона постачання до Росії високотехнологічних товарів, які вона могла б використати на військові потреби.

- 30 квітня – Виконавча рада Міжнародного валютного фонду схвалила дворічну програму «стенд-бай» для України обсягом 17 млрд дол.

- 1 травня – виконувач обов'язків Президента України О. Турчинов підписав указ про відновлення призову до армії.

- 2 травня – сутички і пожежа в Будинку профспілок в Одесі, що сталися після збройного нападу сепаратистів на ходу за єдність України, внаслідок яких загинуло 48 осіб і понад 200 звернулися по медичну допомогу.

- 5 травня – виступ президії Луганської обласної ради проти проведення антитерористичної операції та звинувачення української влади в розпалюванні громадянської війни.

- 9 травня – спроба шести десятків озброєних російських і проросійських бойовиків захопити в

м. Маріуполі Донецької області міське управління внутрішніх справ, унаслідок чого загинуло близько 20-ти осіб.

- 11 травня – Російська Федерація інспірувала в окремих районах Донбасу проведення псевдореферендумів щодо незалежності Луганської і Донецької «народних республік». За їхніми «офіційними» даними, за незалежність проголосувало 89,07% і 96,2% відповідно.

- 22 травня – загибель у бою з підрозділом російських терористичних військ під м. Волновахою Донецької області 18-ти вояків 51-ї моторизованої бригади Збройних сил України; 32 отримали поранення.

- 25 травня – перемога на дострокових виборах Президента України вже в першому турі Петра Порошенка.

- 26 травня – бій українських вояків за аеропорт «Донецьк», внаслідок якого, за різними даними, знищено до 300 терористів, зокрема понад три десятки громадян Російської Федерації. Початок героїчної оборони Донецького аеропорту від атак російських регулярних і терористичних військ.

- 29 травня – бойовики російських терористичних військ у м. Слов'янську Донецької області збили вертоліт Мі-8, внаслідок чого загинуло 12 українських вояків, зокрема генерал-майор Сергій Кульчицький.

- 1 червня – голова Державної прикордонної служби (ДПС) України М. Литвин визнав той факт, що російські бойовики щодня пробираються через державний кордон, а ДПС перейшла від охорони кордону до його оборони.

- 5 червня – 29 серпня – бої між українською армією та російськими терористичними військами за курган Савур-

Могила (278 м), розташований у Шахтарському районі Донецької області, в ході яких його спочатку було звільнено від ворога, а після серпневого масового вторгнення російських регулярних військ в Україну – втрачено.

- 7 червня – інавгурація Президента України Петра Порошенка.

- 12 червня – вторгнення в Україну з РФ колони танків, яка через н. п. Сніжне, Торез і Макіївку Донецької області вїхала до обласного центру.

- 13 червня – українське військо звільнило м. Маріуполь від російських терористичних формувань.

- 14 червня – у м. Луганську при заході на посадку бойовики російських терористичних військ збили український військово-транспортний літак Іл-76, внаслідок чого загинуло 49 осіб, враховуючи членів екіпажу.

- 20–30 червня – українське військо в односторонньому порядку припинило бойові дії, що оголошено в рамках мирного плану Президента України П. Порошенка.

- 27 червня – Україна та ЄС підписали Угоду про асоціацію в повному обсязі.

- 30 червня – головнокомандувач об'єднаних збройних сил НАТО в Європі Ф. Брідлав визнав той факт, що Росія не лише фінансово і матеріально підтримує сепаратистів, а й використовує проти України вбивць-найманців.

- 1 липня – Парламентська Асамблея ОБСЄ ухвалила резолюцію «Очевидне, грубе і невинуватене порушення Гельсінських принципів Російською Федерацією», якою засудила військову агресію Росії проти України, висловила «тверду підтримку суверенітету, політичної незалежності,

єдності і територіальної цілісності України» та закликала держави-члени ОБСЄ відмовлятися від визнання насильницької анексії Криму з боку Російської Федерації.

- 1 липня – знищення поблизу м. Слов'янська Донецької області тренувального табору російських терористичних військ, внаслідок чого ліквідовано близько 250-ти бойовиків, з яких дві третини – чеченці.

- 5 липня – 21 серпня – українське військо звільнило від російських терористичних формувань такі населені пункти Донбасу, як Слов'янськ, Краматорськ, Артемівськ, Дружківка, Костянтинівка, Сіверськ, Рубіжне, Дзержинськ, Соледар, Сєверодонецьк, Попасна, Лисичанськ, Шахтарськ, Дебальцеве, Авдіївка, Лутугине, Вуглегірськ, Ясинувата, Первомайськ, Станиця-Луганська та ін.

- 9 липня – 5 вересня – згідно з інформацією РНБО і ДПС України за вказаний період 2014 р. з території РФ здійснено понад 120 атак російської артилерії на українські об'єкти в окремих районах Донецької та Луганської областей.

- 11 липня – російські військовики обстріляли з реактивних систем залпового вогню (РСЗВ), зокрема з території РФ, базовий табір українських вояків поблизу с. Зеленопілля Свердловського (нині Довжанського) району Луганської області, внаслідок чого зазнали значних втрат особовий склад (загинуло близько 40-ка військовослужбовців) і техніка українських підрозділів.

- 13 липня – початок систематичного обстрілу з території Російської Федерації з використанням артилерії, мінометів і РСЗВ «Град» розташування зведеного тактичного угруповання «Кордон», яке виконувало

завдання з перекриття відкритої ділянки державного кордону, щоб завадити ворогові постачати з території РФ зброю, боєприпаси та підкріплення живої сили бойовиків.

- 14 липня – на Донеччині знайшли могилу з тілами двох священників із м. Слов'янська та двох синів одного з них. Їх замордували російські бойовики за те, що вони приносили їжу українським воякам.

- 16 липня – винищувач МіГ-29 Збройних сил РФ збив український літак Су-25.

- 16 липня – США ввели перші санкції щодо ключових секторів економіки Росії, зумовлені її агресією в Україні, під які потрапила низка російських компаній військово-промислового комплексу, нафтогазового сектору, фінансових установ, а також окремі політики й військовики РФ, представники антидержавних сил в Україні. Впродовж другої половини 2014-го – 2015 р. США посилили обмежувальні заходи щодо РФ.

- 16–17 липня – ЄС розширив санкції проти низки осіб і російських компаній, причетних до порушення територіальної цілісності й суверенітету України.

- 17 липня – бойовики російських терористичних військ поблизу м. Тореза Донецької області збили пасажирський літак Боїнг-777, що виконував рейс Амстердам – Куала-Лумпур, внаслідок чого загинули всі 298 осіб на борту.

- 22 липня – згідно з повідомленням інформаційної агенції «Рейтер» Червоний Хрест визнав, що Україна перебуває у стані війни з Російською Федерацією, і в приватному порядку поінформував про це учасників конфлікту. Отже, всі злочини, скоєні на території окремих

районів Донецької і Луганської областей (ОРДЛО), кваліфіковано як «військові злочини».

- 24 липня – розпуск у Верховній Раді України парламентської коаліції «Європейський вибір».

- 24 липня – прем'єр-міністр України А. Яценюк оголосив відставку уряду.

- 25 липня – ЄС прилюднив додаткові санкції щодо РФ, під дію яких потрапили група російських високопосадовців, інспіровані Росією такі територіальні утворення, як «Донецька народна республіка», «Луганська народна республіка», «Федеративна держава Новоросія», та низка антиукраїнських воєнізованих формувань.

- 29 липня – 1 серпня – Європейський Союз запровадив санкції третього рівня проти Російської Федерації, зумовлені її агресією в Україні. Вони стосувалися енергетичного та фінансового секторів, продукції військового й подвійного призначення, окремих осіб; передбачали заборону експорту й реекспорту до Росії високотехнологічного обладнання. Впродовж другої половини 2014-го – 2015 р. ЄС, а також такі країни, як Японія, Швейцарія, Ізраїль, Канада, Німеччина, Австралія, Франція, Норвегія, Чорногорія, Ісландія, Албанія, Ліхтенштейн, Нова Зеландія, Грузія та ін., розширили список обмежувальних заходів щодо РФ.

- 4 серпня – під час бою з російськими терористами 171 військовослужбовець 72-ї моторизованої бригади ЗС України та 140 українських прикордонників через тривалий обстріл їхніх позицій і закінчення боєприпасів були змушені відступити на територію РФ у районі прикордонного пункту «Гуково» Ростовської області. За кілька днів усі вони повернулися в Україну.

- 15 серпня – Генеральний секретар НАТО А. Ф. Расмуссен та журналісти британських видань «Дейлі телеграф» і «Гардіан» повідомили, що з 14 на 15 серпня 2014 р. колона російських військ, у складі якої кілька десятків одиниць бронетехніки, перетнула російсько-український кордон через КПП «Ізварине» в Луганській області. Згодом Президент України П. Порошенко заявив, що значну частину цієї колони знищила українська артилерія.

- 16 серпня – згідно з інформацією російської газети «Псковская губерния» від 2 вересня 2014 р. на територію України було введено 1-шу роту 76-ї Псковської дивізії Повітряно-десантних військ РФ.

- 19 серпня – прорив у м. Луганськ значного підкріплення для бойовиків російських терористичних військ, серед якого до 40-ка одиниць важкої бронетехніки з Росії.

- 19 серпня – українські бійці в м. Іловайську Донецької області взяли в полон п'ятьох військовослужбовців-десантників Збройних сил Російської Федерації.

- 21 серпня – наступальні операції українських військ проти російських терористичних формувань у районі міст Донецька, Луганська та Іловайська. Згідно з інформацією російської газети «Псковская губерния» від 2 вересня 2014 р. під час однієї з таких операцій уночі з 20 на 21 серпня біля с. Георгіївки Лутугинського району Луганської області практично повністю було знищено 1-шу роту 76-ї Псковської дивізії Повітряно-десантних військ РФ – загинуло від 80-ти до до 140-ка російських десантників.

- 22 серпня – перша автоколона «гуманітарного конвою», що складалася з 280-ти КамАЗів із вантажем з Росії для мешканців окупованих районів Донецької та Луганської областей, незаконно перетнула російсько-український кордон. Отже, прикриваючись гуманітарною допомогою, РФ поставляла російським терористичним військам озброєння, боєприпаси й живу бойову силу. Загалом до 24 серпня 2017 р. на територію України без належного огляду, який мали здійснювати українські прикордонники, відповідно до встановлених процедур вторглися 68 російських «гумконвоїв».

- 22 серпня – артилерійський обстріл реактивними системами залпового вогню «Ураган» із території РФ українських позицій під м. Іловайськом Донецької області.

- 23 серпня – повідомлення Державної прикордонної служби України про колони броньованої техніки, що рухалися з території Російської Федерації в напрямку н. п. Амвросіївки і Кутейникового, де дислокувалися українські сили.

- 23 серпня – український батальйон територіальної оборони «Прикарпаття» дезертирував з району виконання бойових завдань.

- 23–30 серпня – Іловайський котел: оточення угруповання українських військ регулярними частинами ЗС РФ та бойовиками російських терористичних формувань біля м. Іловайська Донецької області.

- 24 серпня – приховане вторгнення в Україну російських регулярних військ набуло масового характеру.

- 24 серпня – неорганізований відступ угруповання українських військ з м. Іловайська.

- 24 серпня – поблизу селища Кутейникового Донецької області підрозділи 51-ї окремої механізованої бригади (ОМБр) вступили в бій з частинами Повітряно-десантних військ ЗС РФ, під час якого захопили в полон 10 російських десантників, що належали до складу 331-го повітряно-десантного полку (Кострома) 98-ї повітряно-десантної дивізії.

- 25 серпня – українські вояки повідомили про те, що в районі н. п. Щербака і Новоазовська Донецької області змішана російська колона бронетехніки у складі 10-ти танків, двох бойових машин піхоти (БМП) і двох автомобілів «Урал» порушила державний кордон України.

- 25 серпня – регулярні частини ЗС РФ та бойовики російських терористичних формувань блокували угруповання українських військ біля м. Іловайська Донецької області.

- 26 серпня – обстріл із російських гвинтокрилів Мі-24 українських прикордонників, внаслідок чого загинуло четверо українців.

- 27 серпня – Комітет солдатських матерів у Ставропольському краї Російської Федерації опублікував список із близько 400 прізвищ бійців Воронезько-Шумленської 19-ї окремої мотострілецької бригади (Владикавказ, Північна Осетія), 17-ї окремої гвардійської мотострілецької бригади (м. Шалі, Чечня), 8-ї окремої гвардійської мотострілецької бригади (м. Шатой, Чечня) та інших частин Збройних сил РФ, які загинули чи були поранені внаслідок бойових дій на сході України.

- 27 серпня – масове вторгнення регулярної російської армії на територію України, зокрема: у напрямку селищ Старобешевого – Тельманового Донецької області

вийшла колона російської військової техніки, у складі якої близько 100 одиниць танків, БМП, бронетранспортерів (БТР), РСЗВ «Град»; у напрямку н. п. Дібровки – Дмитрівки Донецької області – російська колона з шести «Градів» та восьми вантажних автомобілів КамАЗ і «Урал» із бойовиками; у м. Амвросіївку Донецької області – п'ять російських БТРів і КамАЗ із бойовиками.

- 27 серпня – на виїзді з селища Побєди Луганської області розміщено штаб батальйонної тактичної групи Збройних сил Російської Федерації.

- 27 серпня – офіційний представник Держдепартаменту США Дж. Псакі заявила про пряме вторгнення на територію України військ Російської Федерації, які, здійснюючи контрнаступ на Донецьк і Луганськ, просунулися майже на 40 км углиб країни. Про те, що на сході України між собою воюють регулярні армії України та РФ, заявив також міністр закордонних справ Швеції К. Більдт.

- 28 серпня – після масового введення на територію України російських військ українські силовики покинули н. п. Новоазовськ, Амвросіївку і Старобешеве Донецької області.

- 28 серпня – Посол США в Україні Дж. Пайєтт заявив, що Росія скерувала на схід України свої новітні системи протиповітряної оборони (ППО), зокрема «Панцир-С1», і «тепер безпосередньо залучена у військові дії». Він повідомив, що на сході України використовують техніку та озброєння, що їх поставляє Росія, а також живу силу армії РФ.

- 28 серпня – у зв'язку з різким загостренням ситуації на Донбасі, викликаним масовим вторгненням регулярної

російської армії на територію України, Президент України П. Порошенко скликав засідання Ради національної безпеки й оборони для розробки плану дальших дій.

- 28 серпня – голова Союзу комітетів солдатських матерів Росії В. Мельникова повідомила, що, за попередніми підрахунками, на території України перебуває близько 15 тис. російських військовослужбовців (НАТО та інші спостерігачі називали цифри до 10 тис. осіб). У боях за м. Іловайськ, згідно з даними представника Центрального науково-дослідного інституту Збройних сил України полковника В. Шидлюха, брали участь понад 4000 військовослужбовців Російської Федерації.

- 29 серпня – під час виходу колон українських бійців з оточення поблизу м. Іловайська Донецької області, попри раніше досягнуту домовленість про те, що оточенців безперешкодно випустять, їх підступно впритул розстріляли російські регулярні й терористичні війська, внаслідок чого загинули, були поранені або взяті в полон сотні українських вояків. Загалом, як у квітні 2015 р. повідомив головний військовий прокурор України А. Матіос, слідство підтвердило загибель поблизу м. Іловайська 459-ти вояків та поранення – 478-ми.

- 1 вересня – українські вояки відійшли з аеропорту «Луганськ».

- 1 вересня – згідно з даними Інформаційного центру РНБО, на початку вересня 2014 р. на території України діяло не менше чотирьох батальйонно-тактичних груп (кожна така група мала близько 400 бійців, ППО та артилерію) Збройних сил РФ: у районі н. п. Новосвітлівки – Новоганнівки – Красного, у районі Старобешеве –

Новокатеринівка, у районі Щербак – Маркіне Донецької області, у районі Кумачеве – Побоєда Луганської області.

- 1 вересня – міністр оборони України В. Гелетей заявив, що антитерористичну операцію на сході України практично завершено, оскільки ситуація переросла в повномасштабну війну між Україною та Російською Федерацією.

- 1 вересня – Італійська газета Repubblica оприлюднила слова президента Єврокомісії Ж. М. Баррозу на засіданні Європейської ради про те, що під час розмови з президентом РФ В. Путіним той погрожував, ніби може захопити Київ за два тижні.

- 3 вересня – спостерігачі ОБСЄ в доповіді за період від 28 серпня до 3 вересня 2014 р. вперше підтвердили факти обстрілу України з російської території.

- 3 вересня – президент США Б. Обама провів паралелі між агресією Росії щодо України та діями нацистів перед Другою світовою війною. Він також заявив, що участь «російських бойових частин із російською зброєю і на російських танках» – це факт, який «не підлягає сумніву», та застеріг президента Росії В. Путіна, що «кордони не можуть бути перемальовані під дулом автоматів» і що США не визнає «незаконної окупації Росією Криму чи будь-якої іншої частини України».

- 5 вересня – згідно з даними РНБО впродовж бойових дій на сході України за станом на початок вересня 2014 р. загинуло близько 2 тис. військовослужбовців Російської Федерації.

- 5 вересня – за інформацією речника РНБО полковника А. Лисенка, вночі з 4 на 5 вересня поблизу м. Червонопартизанська Луганської області, щоб приховати воєнні

втрали російських військ, у штольнію однієї з шахт було скинуто декілька десятків тіл російських солдатів.

- 5 вересня – тристороння контактна група – ОБСЄ, Україна і Росія – та представники російських терористичних військ підписали в м. Мінську (Республіка Білорусь) тимчасову угоду про «забезпечення негайного двостороннього припинення застосування зброї» на сході України.

- 5 вересня – Декларація Вельського саміту глав держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради у Вельсі. В документі «рішуче засуджено ескалацію подій та незаконне військове втручання Росії в Україну» і висловлено вимогу, «щоб Росія зупинила і відвела свої війська з України та від її кордонів». У Декларації також зазначено: «Ми не визнаємо і не визнаватимемо незаконну російську “анексію” Криму. Ми вимагаємо від Росії дотримання норм міжнародного права і своїх міжнародних зобов'язань; припинення незаконної окупації Криму; утримання від агресивних дій проти України; виведення своїх військ; зупинення потоку зброї, обладнання, людей і грошей через кордон для сепаратистів; зупинення розпалювання напруженості вздовж і поперек кордону з Україною».

- 8 вересня – Президент України П. Порошенко повідомив, що за чотири дні перемир'я з близько 1200 українських вояків, які перебували у ворожому полоні, звільнено 648.

- 15 вересня – на Яворівському полігоні, що на Львівщині, розпочалися 11-денні військові навчання «Rapid Trident» за участі близько 1300 військовослужбовців з 15 країн світу.

- 16 вересня – Верховна Рада України на виконання Мінських домовленостей ухвалила Закон України про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей. Відповідно до Закону тим районам Донбаського регіону, що перебували поза контролем української влади, надано особливий статус терміном на три роки, яким визначено тимчасовий порядок організації місцевого самоврядування, діяльності органів місцевого самоврядування для створення там умов для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян.

- 16 вересня – Верховна Рада України і Європейський парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

- 17 вересня – Комітет міністрів Ради Європи закликав Російську Федерацію вивести всі свої війська з території України, включаючи незаконно окуповану територію Автономної Республіки Крим, та утриматися від будь-якої дальшої військової інтервенції в Україну.

- 17–18 вересня – офіційний візит Президента України П. Порошенка до Сполучених Штатів Америки.

- 19 вересня – учасники міжнародної контактної групи в Мінську домовилися про припинення вогню в Україні, зупинку на поточній лінії зіткнення і встановлення 30-кілометрової зони безпеки.

- 20 вересня – Трестороння контактна група – ОБСЄ, Україна і Російська Федерація – та представники російських терористичних військ підписали в Мінську меморандум про припинення застосування зброї, зупинку

підрозділів і військових формувань сторін на лінії зіткнення станом на 19 вересня та встановлення на сході України 30-кілометрової зони безпеки.

- 1 жовтня – у бою з російськими військами між н. п. Дебальцевим і Фащівкою Донецької області капітан Ільгар Багіров, щоб не потрапити в полон, підірвав себе і ворогів гранатою.

- 2 жовтня – Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію, якою визнала, що Росія надіслала в Україну регулярні війська.

- 26 жовтня – позачергові парламентські вибори в Україні.

- 2 листопада – на окремих територіях Донецької і Луганської областей усупереч Мінським домовленостям та встановленому Конституцією і законами України порядку виборів органів влади провели незаконні вибори т. зв. голів і народних рад «ДНР» і «ЛНР».

- 15–17 листопада – за інформацією МЗС України через неконтрольовану Україною ділянку українсько-російського державного кордону в пунктах пропуску «Ізварине» в Луганській області та «Новоазовськ» у Донецькій області для бойовиків російських військ із Російської Федерації прибуло понад 100 одиниць військової техніки.

- 18 листопада – за інформацією РНБО України декілька десятків тіл терористів і російських військовиків, убитих упродовж останніх днів біля м. Дебальцевого, за наказом керівництва російських військ скинули в штольню однієї з приватних шахт, після чого шахту підірвали.

- 19 листопада – міністр Великої Британії у справах Європи Д. Лідінгтон, аналізуючи роль Росії в агресії проти

України, в авторській статті для видання «Європейська правда» наголосив: «Кремль відрядив до України сотні військових, зібрав тисячі на кордоні та забезпечує своїх маріонеток на сході зброєю й танками у необмеженій кількості. Це не припущення, це факт. У нашому розпорядженні є супутникові знімки, фотографії від людей на місцях, звіти місії ОБСЄ та оповіді очевидців. Спроби Росії спростувати це просто не викликають жодної довіри».

- 27 листопада – у Верховній Раді України VIII скликання сформовано коаліцію політичних сил «Європейська Україна», до якої ввійшли представники п'яти політичних сил: «Народного фронту», Блоку Петра Порошенка (БПП) «Солідарність», «Самопоміч», Радикальної партії О. Ляшка та «Батьківщини».

- 27 листопада – Головою Верховної Ради України обрано Володимира Гройсмана, а Прем'єр-міністром України затверджено Арсенія Яценюка.

- 30 листопада – державний і гарантований борг України перевищив 1 трлн грн.

- 2 грудня – спільна Заява Комісії Україна – НАТО, якою рішуче засуджено дальшу навмисну дестабілізацію східної України з боку Росії, що йде врозріз з міжнародним правом, зокрема постачання танків, сучасних систем протиповітряної оборони та іншої важкої зброї сепаратистам, а також військові дії, які порушують угоди, досягнуті в Мінську у вересні 2014 р. Міністри закордонних справ Комісії Україна – НАТО також засудили нарощування військової сили Росії в Криму, погіршення ситуації з правами людини на Кримському півострові та закликали Росію «скасувати свою незаконну і нелегітимну

самопроголошену “анексію” Криму, яку ми не визнаємо і не визнаватимемо».

- 18 грудня – президент США Б. Обама підписав закон, який одногосно ухвалили Сенат та Конгрес Сполучених Штатів Америки, – закон про статус України як союзника США поза НАТО.

2015 р.

- 13 січня – російські бойовики під м. Волновахою Донецької області обстріляли пасажирський автобус, внаслідок чого 12 осіб загинуло, 18 – поранено.

- 15 січня – згідно з даними секретаря РНБО України О. Турчинова на початку 2015 р. на окупованій частині Донбасу перебувало 36 тис. бойовиків російських формувань, зокрема 8,5 тис. регулярних військ ЗС РФ, які мали на озброєнні 542 танки, до 990 бойових броньованих машин, 694 одиниці реактивних систем залпового вогню, чотири одиниці тактичних ракетних комплексів «Точка-У», 57 одиниць зенітно-ракетних комплексів.

- 22 січня – після 242-х діб героїчної оборони українські вояки залишили зруйновані термінали Донецького аеропорту.

- 22 січня – російські бойовики обстріляли з міномета зупинку громадського транспорту в м. Донецьку, внаслідок чого загинуло семеро осіб.

- 24 січня – російські бойовики масово з артилерії обстріляли східні житлові квартали м. Маріуполя, внаслідок чого 31 особа загинула і близько сотні було поранено.

- 27 січня – резолюція ПАРЄ «Про гуманітарну ситуацію в Україні та біженців», якою підтверджено російську агресію на Донбасі, те, що Російська Федерація всебічно

підтримує бойовиків в ОРДЛО, та засуджено те, що Росія окупувала територію Криму.

- 27 січня – Верховна Рада України визнала Російську Федерацію країною-агресором, а самопроголошені «ДНР» і «ЛНР» терористичними організаціями.

- 9 лютого – чотири штурмовики СУ-25 Військово-повітряних сил (ВПС) Російської Федерації завдали авіаудару по позиціях 40-го мотопіхотного батальйону ЗС України поблизу с. Новогригорівки під м. Дебальцевим Донецької області.

- 10 лютого – російські бойовики з окупованого м. Горлівки Донецької області обстріляли з РСЗВ «Смерч» штаб антитерористичної операції і житлові квартали м. Краматорська, внаслідок чого загинуло 17 осіб і понад 60 було поранено, серед них вояки Збройних сил України.

- 12 лютого – за підсумками 16-годинних зустрічей лідерів країн «Нормандської четвірки» – Президента України П. Порошенка, канцлера Німеччини А. Меркель, президентів Франції Ф. Олланда і Російської Федерації В. Путіна, а також учасників контактної групи в Мінську було ухвалено «Комплекс заходів з виконання Мінських угод».

- 13 лютого – речник Державного департаменту США Дж. Псакі заявила, що російські військовики розгорнули системи ППО поблизу м. Дебальцевого Донецької області, а посол США в Україні Дж. Пайєтт повідомив, що під м. Дебальцевим розміщено російські танки, та показав супутникові знімки на доказ свого твердження. При цьому американський посол зауважив, що «бойовики мають більше озброєння з танками, БТРами, артилерією та ракетними системами, ніж деякі країни НАТО та Європи».

- 17 лютого – командир батальйону «Донбас» і народний депутат України С. Семенченко, коментуючи ситуацію на Дебальцівському плацдармі, повідомив, що сили АТО в м. Дебальцевому Донецької області перебувають в оперативному оточенні, однак котла немає.

- 18 лютого – українські війська під тиском росіян змушені залишити м. Дебальцеве Донецької області.

- 20 лютого – помічник міністра оборони України Ю. Бірюков повідомив, що під час боїв на Дебальцівському плацдармі проти 2,5 тис. українських вояків було кинута 15–17 тис. російських бойовиків. Від 18 січня до 18 лютого 2014 р. там загинуло 179 українських військовослужбовців, 110 – потрапили в полон, 81 – зник безвісти; ворожі втрати в боях за м. Дебальцеве Донецької області від початку року становили 2911 вбитими, зокрема, як зазначено в доповіді російського опозиціонера Б. Немцова «Путін. Війна», оприлюдненій після його вбивства 12 травня 2015 р., не менше 70 солдатів ЗС Російської Федерації.

- 26 лютого – Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг повідомив, що Росія за останні місяці перекинула на Донбас понад тисячу одиниць техніки, танків, артилерії і систем ППО.

- 3 березня – командувач сухопутних військ США в Європі генерал-лейтенант Б. Годжес заявив, що, за оцінками американських військовиків, Росія для підтримки бойовиків тримає на сході України приблизно 12 тис. своїх військовослужбовців – це російські військові інструктори, техніки з обслуговування сучасних систем озброєння і бойові частини. Ще близько 50 тис. солдатів перебували на

російській території в безпосередній близькості від українського кордону – на той випадок, якщо бойовики зазнають важкої поразки, як це було 2014 р. Майже 29 тис. солдатів дислокувалися в Криму.

- 5 березня – Верховна Рада України ухвалила Закон, яким визнала День захисника України (14 жовтня) вихідним днем.

- 11 березня – Рада директорів Міжнародного валютного фонду схвалила надання Україні близько 17,5 млрд дол. США в рамках нової програми розширеного фінансування.

- 15 березня – на телеканалі «Россия 1» показали пропагандистський фільм «Крым. Путь на родину», в якому президент РФ В. Путін визнав, що «зелені чоловічки», які захоплювали Крим, були російськими військовиками.

- 9 квітня – Верховна Рада України ухвалила Закон про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні і заборону пропаганди їхньої символіки, яким визначила правові основи заборони популяризації такої символіки та встановила порядок ліквідації символів комуністичного тоталітарного режиму.

- 17 квітня – Посол США в Україні Дж. Пайєтт, коментуючи заяву президента РФ В. Путіна від 16 квітня 2015 р. про те, що на території України нібито немає російських військ, зазначив: «Неправда те, що він казав. Є російські війська, є російські офіцери і є російська зброя та російське озброєння на території суверенної України... Кремль може стверджувати що завгодно і казати що завгодно, але факти не приховати».

- 17 квітня – президент РФ В. Путін вперше публічно визнав, що «зелені чоловічки», які взимку та навесні 2014 р. здійснили окупацію Автономної Республіки Крим, – це російські військовики.
- 3 червня – російські терористичні загони здійснили спробу наступу на м. Мар'їнку Донецької області, однак зазнали поразки та втратили сотні бійців убитими й пораненими.
- 25 червня – резолюція ПАРЄ «Про зниклих осіб під час конфлікту в Україні», якою засуджено російську агресію в Україні та російську окупацію території Криму.
- 5 серпня – головний військовий прокурор України А. Матіос оприлюднив офіційні дані втрат українських військ поблизу м. Іловайська Донецької області в серпні 2014 р., відповідно до яких 366 українських бійців загинули, 429 – отримали поранення, 128 – потрапили в полон, 158 – зникли безвісти.
- 16 вересня – Україна запровадила масштабні санкції проти Російської Федерації, які стосувалися майже 400 фізичних і понад 100 юридичних осіб.
- 25 жовтня – Україна припинила авіасполучення з Російською Федерацією.
- 7 листопада – в Україні замість міліції, яка припинила своє існування, офіційну діяльність розпочала Національна поліція.
- 16 грудня – український суд за пропаганду війни та насильства, інші численні злочини заборонив діяльність Комуністичної партії України.
- 17 грудня – президент Росії В. Путін, який завжди відкидав будь-які звинувачення у військовій підтримці

бойовиків на сході України, визнав, що росіяни присутні на Донбасі, але заперечив наявність там регулярних військ. «Ми ніколи не говорили, що там немає людей, які займаються вирішенням певних питань військової сфери. Але це не означає, що там присутні регулярні російські війська», — сказав він.

- 17 грудня — Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг, коментуючи ризик відновлення повномасштабних бойових дій на сході України, зауважив: «Ми заявляли і заявлятимемо, що російські війська присутні на території України. Ми спираємося на наші власні розвідувальні дані, відкриті джерела, повідомлення в ЗМІ».

2016 р.

- 1 січня — набрала чинності Угода про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.

- 1 січня — розпочався дворічний термін непостійного членства України в Раді Безпеки ООН.

- 18 лютого — припинила існування коаліція політичних сил Верховної Ради України VIII скликання «Європейська Україна».

- 23 лютого — президент США Б. Обама продовжив дію санкцій проти Росії через її агресію в Україні.

- 10 березня — Рада ЄС продовжила дію санкцій проти Росії через її агресію в Україні.

- 10 квітня — Прем'єр-міністр України А. Яценюк оголосив свою відставку.

- 14 квітня — Верховна Рада України обрала своїм головою Андрія Парубія, а Прем'єр-міністром України затвердила Володимира Гройсмана.

- 19 травня – Верховна Рада України відповідно до Закону про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні і заборону пропаганди їхньої символіки перейменувала окремі населені пункти та райони України, зокрема м. Дніпропетровськ – на м. Дніпро, м. Дніпродзержинськ у Дніпропетровській області – на м. Кам'янське, м. Цюрупинськ у Херсонській області – на м. Олешки. Загалом перейменовано 26 районів і 987 населених пунктів.

- 3 червня – доповідь про ситуацію в Україні Управління Верховного комісара ООН з прав людини, згідно з якою протягом понад двох років Російсько-української війни на сході України 9371 особу вбито і 21 532 поранено.

- 16 червня – Верховна Рада України звернулася до Вселенського Патріарха Варфоломія з проханням дарувати автокефалію Українській православної церкві.

- 11 липня – Україна і Канада підписали Угоду про створення зони вільної торгівлі між обома країнами.

- 14 липня – Верховна Рада України перейменувала м. Кіровоград на м. Кропивницький.

- 25 липня – за інформацією МЗС України, лише від початку липня 2016 р. через ділянку українсько-російського державного кордону, яку Україна не контролює, з Російської Федерації прибули 19 залізничних ешелонів з озброєнням та військовою технікою для російських військ.

- 30 липня – згідно з даними української розвідки з Росії для російських військ на станцію Харцизьк у Донецькій області прибуло шість вагонів із боєприпасами та платформи з військовою технікою (8 танків і 4 БМП),

а через КПП «Ізварине» в Луганській області вторглася російська колона військової техніки з 19-ти танків, 11-ти бойових броньованих машин, трьох установок «Град», двох самохідних артилерійських установок (САУ), 44-х вантажних автомобілів з боєприпасами і 34-х – з паливом.

- 3 серпня – спостерігачі російської сторони Спільного центру з контролю та координації питань припинення вогню і стабілізації лінії розмежування сторін Російсько-української війни вперше підтвердили факти обстрілів з боку незаконних збройних формувань псевдореспублік, зокрема з забороненого Мінськими домовленостями озброєння – ствольної артилерії та мінометів.

- 3 серпня – Україна, відмовившись затвердити нового посла Росії, знизила статус дипломатичних відносин із РФ до рівня тимчасових повірених у справах.

- 6 серпня – Головне управління розвідки Міністерства оборони України повідомило про те, що через ділянку українсько-російського державного кордону, яку Україна не контролює, в районі н. п. Куйбишева (Ростовська обл., РФ) – Маринівки (Донецька обл.) з Росії прибула змішана колона військової техніки ЗС РФ – танки, бойові броньовані машини, артилерійські установки та автомобільна техніка. Також зафіксовано постачання озброєння, військової техніки, боєприпасів і паливно-мастильних матеріалів із території Росії до українських населених пунктів, які контролюють російські війська: у Ровеньки – 500 т паливно-мастильних матеріалів, у Довжанський Луганської області прийшов залізничний ешелон із військовою колісною та гусеничною технікою, у Дебальцеве Донецької області – два вагони з боєприпасами.

- 9 серпня – за даними Головного управління розвідки Міністерства оборони України, на території Кримського півострова перебувало понад 24 тис. російських окупантів, до 40-ка танків, понад 550 бойових броньованих машин, близько 100 артилерійських систем, понад 50 реактивних систем залпового вогню, 16 берегових ракетних комплексів, близько 100 літаків, 50 гвинтокрилів, п'ять підводних човнів і 30 бойових кораблів.

- 10 серпня – ФСБ РФ опублікувала офіційну заяву, в якій стверджувала, що в Криму, який окупувала Росія, запобігли низці терористичних актів, які начебто підготувало Головне управління розвідки Міністерства оборони України. Президент РФ В. Путін звинуватив українську владу в тому, що вона «переходить до терору». У відповідь Президент України П. Порошенко назвав ці звинувачення Росії фантазіями задля погроз Україні, а Генеральний штаб ЗС України – провокацією.

- 10 серпня – впливова щоденна британська газета «The Times» опублікувала статтю під промовистою назвою «Росія за допомогою бойових дій в Україні готується до війни з Заходом».

- 11 серпня – у зв'язку з провокаційними діями Російської Федерації в окупованому Криму та ескалацією її дій на Донбасі Президент України П. Порошенко наказав привести в посилену бойову готовність підрозділи Збройних сил України, Національної гвардії, Прикордонної служби та Служби безпеки України.

- 13 серпня – згідно з даними голови ДПС України В. Назаренка через російську агресію Україна втратила контроль над 409,3 км державного кордону.

- 14 серпня – радник голови СБУ Ю. Тандіт повідомив, що за час російської агресії було звільнено з полону або знайдено близько 3080 громадян України. На території Донбасу, яку окупували бойовики, незаконно утримували 107 українців, ще дев'ять – у РФ.

- 16 серпня – Головне управління розвідки Міністерства оборони України зафіксувало чергові факти постачання залізничним транспортом із території РФ озброєння, військової техніки, боєприпасів і паливно-мастильних матеріалів до таких населених пунктів: Дебальцевого – 22 вагонів з боєприпасами, чотирьох цистерн з паливно-мастильними матеріалами (200 тонн); Іловайськ – двох танків Т-64, шістьох БТР-80, двох вантажних автомобілів «Урал».

- 17 серпня – за даними Головного управління розвідки Міністерства оборони України, для посилення вогневих можливостей підрозділів 100-ї окремої мотострілецької бригади ЗС РФ, які діють на напрямках н. п. Пісків та Мар'їнки, з території Росії доставлено партію реактивних піхотних вогнеметів «Джміль» і боєприпасів до них.

- 18 серпня – американський посол Дж. Пайетт повідомив, що США надали Україні безпекову допомогу на 600 млн дол.

- 24 серпня – відзначення 25-ї річниці Незалежності України. У військовому параді в центрі Києва взяли участь 4 тис. військовослужбовців і близько 400 одиниць техніки.

- 24 серпня – Президент України П. Порошенко повідомив, що за час російської агресії загинули 2504 українські вояки.

- 1 вересня – в Україні розпочато процес обов'язкового електронного декларування майна й коштів для державних

службовців, який повинен стати ефективним контролем за доходами і витратами чиновників, суддів, прокурорів і правоохоронців.

- 1, 7 вересня – США розширили перелік фізичних осіб і компаній із Росії та українських територій, які вона окупувала, що підпадають під дію обмежувальних заходів у зв'язку з агресією проти України.

- 7 вересня – ЄС на півроку продовжив санкції проти 146-ти осіб і 37-ми компаній із Росії і українських територій, які вона окупувала, за агресію проти України.

- 8 вересня – міністри оборони України і США С. Полторак та Е. Картер підписали концепцію розвитку партнерства між міністерствами обох країн на п'ятирічний період.

- 10 вересня – Головне управління розвідки Міноборони України зафіксувало чергові факти постачання особового складу, озброєння, військової техніки та паливно-мастильних матеріалів із території РФ до населених пунктів частині Донбасу, яку окупували російські бойовики. Зокрема, до Ровеньків прибуло шість цистерн із паливно-мастильними матеріалами (300 т), до Харцизька – чотири платформи з військовою технікою (2 САУ, 3 БМП, два вантажні автомобілі), три цистерни з паливно-мастильними матеріалами (150 т); до Антрацита – 80 військовослужбовців; до Щербака (Новоазовський р-н) – три вантажні автомобілі з особовим складом.

- 16 вересня – РНБО України ухвалила рішення про введення та продовження дії санкцій, запроваджених у вересні 2015 р., стосовно фізичних і юридичних осіб,

причетних до російської агресії проти України, а також до протиправних дій проти українців.

- 29 вересня – Верховний суд РФ підтвердив ухвалу підконтрольного Росії Верховного суду Криму від 26 квітня 2016 р. про заборону діяльності Меджлісу кримських татар.

- 5 жовтня – Верховна Рада України ухвалила звернення до міжнародних організацій у зв'язку з тим, що російська окупаційна влада заборонила Меджліс кримських татар у Криму та Росії.

- 23 листопада – Європарламент ухвалив резолюцію щодо боротьби з антиєвропейською пропагандою з боку РФ та різноманітних терористичних організацій. У документі наголошено, що ЄС повинен протистояти кампанії дезінформації і пропаганди як міжнародних гравців на рівні держав, таких як Росія, так і недержавних суб'єктів міжнародних відносини на зразок ІДІЛу, «Аль-Каїди» чи інших терористичних груп. Окремо відзначено, що РФ посилила свою пропаганду проти ЄС після анексії Криму та початку гібридної війни на Донбасі.

- 18–19 грудня – бій під м. Світлодарськом Донецької області – одне з найзапекліших зіткнень 2016 р. на українсько-російському фронті, спричинене спробами російських військ захопити додаткову українську територію.

- 19 грудня – Рада ЄС продовжила дію економічних санкцій проти Росії через її агресію в Україну до 31 липня 2017 р.

- 19 грудня – Генеральна Асамблея ООН проголосувала за проект резолюції «Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)», який

підготувала Україна. Документ офіційно визнав Росію державою-окупантом, Крим – тимчасово окупованою територією, засуджено російську анексію Криму та репресії проти кримських татар.

- 20 грудня – США розширили санкції проти Росії через її агресію в Україну на семеро фізичних і понад 30 юридичних осіб, а також на два кораблі під російським прапором.

- 21 грудня – Кабінет Міністрів України продовжив дію постанови, якою скасовано умови вільної торгівлі з Росією, до 31 грудня 2018 р.

- 24 грудня – президент США Б. Обама підписав бюджет США на 2017 р. на потреби національної оборони, де кошти для безпекової допомоги Україні, зокрема летальних оборонних видів озброєнь, збільшено до 350 млн дол.

- 24 грудня – США запровадили нові санкції проти Росії за порушення міжнародного права та розпалювання конфлікту на сході України, поширивши їх на 15 компаній російської оборонної промисловості і вісім – у тимчасово окупованому українському Криму.

- 26 грудня 2016 р. – 15 березня 2017 р. – блокада окремих районів Донецької та Луганської областей, яку здійснювали у формі громадської акції для тимчасового повного припинення транспортного сполучення між Україною і тимчасово окупованою Росією територією Донецької і Луганської областей.

- 29 грудня – Україна запровадила додаткові санкції проти фізичних і юридичних осіб Росії як держави-агресора.

2017 р.

- 13 січня – президент США Б. Обама продовжив на рік дію санкцій проти Росії через її агресію в Україну.

- 17 січня – під час зустрічі на Всесвітньому економічному форумі в Давосі (Швейцарія) з Президентом України П. Порошенком голова КНР Сі Цзіньпін наголосив, що Китай підтримує територіальну цілісність і суверенітет України та вибір українського народу.

- 29 січня – 9 лютого – різке загострення бойових дій на українсько-російському фронті в районі м. Авдіївки Донецької області, яке спровокували російські війська.

- 7 лютого – Верховна Рада України ухвалила Звернення до парламентів іноземних держав та міжнародних організацій щодо засудження ескалації збройної агресії Російської Федерації проти України.

- 15 березня – Рада національної безпеки і оборони України ухвалила рішення про припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення між Україною та її територіями Донецької та Луганської областей, які тимчасово окупувала Росія.

- 16 березня – Президент України П. Порошенко ввів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 березня 2017 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» щодо п'яти російських банків: «Сбербанк», «ВіЕс Банк», «Акціонерного комерційного промислово-інвестиційного банку», «ВТБ банку» і «БМ банку».

- 22 березня – Верховна Рада України ухвалила Звернення до Конгресу Сполучених Штатів Америки щодо безпекових гарантій, в якому запропонувала надати Україні

статус основного союзника поза НАТО й укласти двосторонню оборонну угоду між Україною та США.

- 23–26 березня – пожежа і детонація боєприпасів на складах зберігання неподалік м. Балаклії Харківської області, внаслідок яких одна особа загинула, три – постраждали, з п'ятикілометрової зони евакуювали 36 тис. мирного населення, знищено 70% боєприпасів.

- 31 березня – Державний секретар США Рекс Тіллерсон під час зустрічі глав МЗС країн-членів НАТО в Брюсселі (Бельгія) заявив, що Сполучені Штати Америки залишать в силі санкції проти Росії до тих пір, поки вона не виконає умов Мінських угод і не поверне Україні окупований Кримський півострів.

- 16 травня – Указ Президента України П. Порошенка про введення в дію рішення РНБО України щодо продовження і розширення санкцій у зв'язку з агресією РФ в Україні від 28 квітня 2017 р. проти 1228-ми фізичних та 468-ми юридичних осіб, серед яких російські соціальні мережі «ВКонтакте» і «Однокласники», сервіси Mail.Ru і «Яндекс», сайти антивірусних компаній «Лабораторія Касперського» і «Доктор Веб».

- 22 травня – в офіційному журналі Європейського Союзу оприлюднено рішення про скасування візових вимог для громадян України, відповідно до якого від 11 червня 2017 р. громадяни України з біометричними паспортами отримали право на безвізовий в'їзд до країн ЄС та членів Шенгенської зони за межами Євросоюзу.

- 27 травня – лідери країн «Великої сімки» (США, Японії, Канади, Німеччини, Великої Британії, Франції, Італії) на зустрічі в Італії підтвердили свою відданість політиці

невизнання російської анексії Криму, заявили про повну підтримку незалежності, територіальної цілісності і суверенітету України, а також пригрозили Росії додатковими санкціями через її агресивні дії в Україні.

- 8 червня – Верховна Рада України ухвалила Закон про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України, яким інтеграцію в НАТО визначено одним із національних пріоритетів.

- 19 червня – Євросоюз затвердив рішення про продовження на рік санкцій щодо Росії за незаконну анексію АР Крим та м. Севастополя.

- 20 червня – США запровадили нові санкції проти Росії через її агресію в Україні, поширивши обмежувальні заходи на 38 фізичних і юридичних осіб та 20 дочірніх компаній російської «Транснафти».

- 9 липня – Парламентська асамблея ОБСЄ ухвалила резолюцію «Відновлення суверенітету і територіальної цілісності України», в якій висловила «повну повагу суверенітету, незалежності, єдності і територіальній цілісності України», засудила окупацію Криму з боку Російської Федерації і гібридну агресію Росії проти України на Донбасі, «наполегливо закликала РФ припинити спонсорвання терористичної діяльності в Україні» та вивести свої збройні формування з ОРДЛО.

- 10 липня – засідання комісії Україна–НАТО в Києві за участі Президента України П. Порошенка та Генерального секретаря Альянсу Є. Столтенберга.

- 10–22 липня – на півдні України відбулися міжнародні навчання «Сі Бриз–2017», в яких узяли участь майже 3,5 тис. військовослужбовців із 16-ти країн світу.

- 11 липня – Рада ЄС ухвалила рішення про остаточну ратифікацію Угоди про асоціацію Україна – Європейський Союз, робота над якою тривала 10 років.

- 18 липня – ватажок ОРДО О. Захарченко запропонував замість України створити нову державу «Малоросія» зі столицею в Донецьку, яка має розповсюджуватися на всі українські території, за винятком Криму. Так він озвучив прагнення Росії створити передумови для того, щоб подати агресію проти України як громадянську війну між українцями, які обстоюють цілісність країни, але по-різному бачать її майбутнє: Київ – за євроінтеграцію, Донецьк – за «Малоросію», тобто за орієнтацію на РФ.

- 20 липня – загострення бойових дій на українсько-російському фронті поблизу м. Красногорівки Донецької області, яку спровокував ворог. Під час бою троє українських вояків загинуло, семеро отримали поранення і один потрапив у полон. Російські бойовики, зазнавши втрат, змушені були відступити.

- 23, 26 липня – під час візитів у зону АТО та у Францію спецпредставник Державного департаменту США з питань України Курт Волкер наголосив, що конфлікт на Донбасі – не внутрішній, а акт агресії РФ щодо Української держави, «гаряча війна», зумовлена прагненням Росії зберегти контроль над Україною.

- 2 серпня – президент США Дональд Трамп підписав закон «Протидія супротивникам Америки через санкції», в якому важливе місце належить підтримці суверенітету і територіальної цілісності України та посиленню санкцій проти Росії. Зокрема, в документі вміщено вимоги до влади

РФ вивести з території України російські війська, передати контроль над зовнішнім кордоном України українському урядові, припинити дії, які завдають шкоди Українській державі, і т. п. Також закон передбачає пріоритетну підтримку енергетичної безпеки України та заборону президентові США відмінити антиросійські санкції без згоди Конгресу США.

- 30 серпня – Указом Президента України П. Порошенка введено в дію рішення РНБО України від 10 липня 2017 р. «Про посилення контролю за в'їздом в Україну, виїздом з України іноземців та осіб без громадянства, додержанням ними правил перебування на території України». Згідно з документом, Російську Федерацію зараховано до переліку держав міграційного ризику, громадяни яких від 1 січня 2018 р. матимуть право в'їздити в Україну лише після попереднього електронного повідомлення та за закордонними біометричними паспортами чи безпосередньою фіксацією біометричних даних на кордоні; під час проживання/перебування на території України ці громадяни зобов'язані зареєструватися у відповідних органах Української держави.

- 11 вересня – На Львівщині розпочалися українсько-американські військові навчання «Репід Трайдент – 2017», у яких узяли участь близько 2500 військовослужбовців із 15 країн світу.

- 15 вересня – В офіційному журналі Євросоюзу опублікували рішення про продовження санкцій проти Росії через її агресію в Україну ще на 6 міс.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Прогноз розвитку ситуації в Україні від тернопільського історика

5 березня 2014 р.

Прогнозувати розвиток подій в Україні на даний момент – невдячна і вельми складна справа. Однак прогнози потрібні, аби вміти дати відсіч потенційним загрозам. Так вважає відомий тернопільський історик, науковець, і просто патріот Микола Лазарович.

З огляду на ситуацію в Криму пан Лазарович каже, що російський нацизм вкотре проявив свою сутність. Вкотре – бо історія пам'ятає немало таких випадків. Проблема ускладнена тим, що пан Путін діє неадекватно і передбачити його дії складно.

– Головне завдання України і світової спільноти – не допустити воєнних дій у материкову частину України, а також далі намагатися локалізувати конфлікт на території українського Криму, – каже науковець. – При цьому росіяни мали б розуміти, що проти них українцям воювати буде морально легше, ніж проти своїх негідників-«беркутівців». Ми ж маємо зрозуміти, що термін «росіянин» сьогодні стає синонімом терміну «ворог»...

Прогнозувати однозначно темпи та вектори розвитку ситуації навіть досвідчений історик не береться.

— У випадку сприятливого для України сценарію, сподіваюся, що під тиском таких основних суб'єктів світової політики, як США, Канада, Німеччина, Великобританія, Франція та інших країн Росія до кінця тижня почне виводити війська з української території. У випадку несприятливого для України сценарію, воєнний конфлікт на південних теренах триватиме до кінця березня, можливо, й довше. У випадку дуже поганого сценарію, людство очікує Третя світова війна...

Залишається лише підтримати сподівання пана Лазаровича, що дипломати скажуть своє слово і нам не доведеться бачити найгіршого варіанту розвитку подій.

Лазарович М. Прогноз розвитку ситуації в Україні від тернопільського історика [Текст] / М. Лазарович ; [інтерв'ю з М. Лазаровичем щодо того, як розвиватиметься російсько-український конфлікт 2014 р. / провела] С. Чернецька // 20 хвилин. — 2014. — 5 бер. : фот.

Додаток 2

«Якби не пішов, я б себе не поважав».

**Чому 52-річний професор із Тернопільщини,
експерт «Дня» Микола Лазарович,
пішов добровольцем на війну**

20—21 березня 2015 р.

52-річний професор, доктор політичних наук, заслужений працівник освіти України, багаторічний експерт і читач «Дня» Микола Лазарович пішов добровольцем на війну. Він уже пройшов вишкіл у Рівненському військовому навчальному центрі. Микола Лазарович зараз є

командиром відділення регламенту та ремонту систем динамічного захисту у 14-й Володимир-Волинській бригаді. На даний час він перебуває у відпустці. З Тернополя планує завезти бійцям-побратимам благодійну допомогу, зокрема продукти харчування, засоби гігієни, медикаменти, а також Біблію. Збір допомоги zorganizував Тернопільський національний економічний університет.

Усе життя Микола Лазарович намагається діяти на користь своєї держави не тільки науковою діяльністю, а й громадянською. 1991 року, напередодні Всеукраїнського референдуму на підтвердження Акта проголошення Незалежності України, два місяці працював у референдному штабі; 2004-го брав участь у Помаранчевій революції, пізніше – у Революції гідності. Історик вважає, що тепер перед ним стоїть найбільш відповідальне завдання – «вкласти свою часточку в перемогу України». Вірить, що повернеться з перемогою і продовжить викладацьку та наукову діяльність.

«ПУТІН ДУЖЕ БОЇТЬСЯ, ЩО УКРАЇНА МОЖЕ СТАТИ УСПІШНОЮ»

– Коли прийшов, у військкоматі сказали, що мене знято з обліку. Подав заяву на ім'я воєнкома, щоб мене відновили. Пройшов медичний огляд. Лікарі написали, що я обмежено придатний для військової служби. Попри це, я наполягав і переконав, що хочу йти, – розповідає Микола Васильович.

– Чому так наполягаєте на своїй участі у війні?

– Якби не пішов захищати Україну, я б себе не поважав. Я – історик і можу провести важливі паралелі. Під час

революції 1917–1921 років люди, особливо селяни, вкрай неохоче йшли до війська. Казали, що їх «цікавить більше земля, а війська хай воюють там, де їм треба, бо то – за панські інтереси». Відповідно, була окупація Москвою України. У 1921–1923, 1932–1933 роках був Голодомор – найстрахітливіше явище у всій світовій історії. Тоді батько та матір, які не пішли захищати Україну в 1917–1921 роках, дивилися, як гинуть їхні діти. Я не хочу повторення такого. Сьогодні є два шляхи допомогти українській армії – фінансово або безпосередньою участю у війську. На жаль, фінансово не маю можливості допомагати. Хоча що міг, робив. Я – головний редактор наукового збірника «Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє». Частина коштів від проекту, зокрема тисячу гривень, направив на потреби української армії. Кожен із нас має по можливості допомагати нашим військовим, байдужим не можна бути.

– Що, на ваш погляд, стало причиною цієї війни?

– Одна з основних причин така: Україна – це засіб, яким Росія хоче, щоб її допустили до світового «столу», щоб Владімір Путін був на рівні Барака Обами і керівників ЄС. Бо тривалий час минулого століття світ був двополярним – Радянський Союз і демократичний світ. Після розвалу Радянського Союзу світ став монополярним, тобто є один великий центр, і поки що це США. Путін хоче підняти свій статус і статус Росії. Є також інші причини війни – Путін дуже боїться, що Україна може стати успішною. Якщо Україна, яка йшла поряд із Росією і навіть відставала в економічному розвитку, раптом стане успішною державою, росіяни побачать, що тут є демократія, люди є європейцями, і кожна людина є цінністю, а не гвинтиком системи. Тоді в РФ люди

можуть задуматися: «Чому ми так живемо, чому така ситуація?». Ще одна причина війни: Путін хоче показати росіянам, що не варто повторювати ніяких революцій, що вони призводять до війни, проблем і катаклізмів.

Путін хоче поділити світ на сфери впливу. Він хоче відновити вплив на колишні радянські країни, щоб ці держави знову були в нього під п'ятою. Гадаю, демократичний світ на це не погодиться. До того ж, Росія і Радянський Союз — це дві різні речі. У Радянському Союзі була така потуга, як Україна, яка завжди була більш європейською, ніж Росія. Уже того, що було, бути не може.

ДВА ФРОНТИ: ВІЙНА ТА РЕФОРМИ

— **На вашу думку, як медіа повинні писати про війну?**

— Ніхто кращого не придумав, ніж просто сказати правду. Всі розуміють, що на війні гинуть люди. Кожен, хто йде в зону АТО, усвідомлює, що це може бути квиток в

*Невдалий день... Донецька обл., сектор «Б»,
31 грудня 2015 р.*

один бік. Але якщо загинуло 15 осіб, а кажуть тільки 10 або менше, – це погане ставлення до пам'яті загиблих Героїв. Разом із тим, гадаю, що представники медіа, які висвітлюють тему війни, повинні проводити паралелі – що робиться владою для реформ. Бо дуже багато заяв про те, що в Україні сьогодні є два основні фронти – українсько-російський і реформи та боротьба з корупцією. Тому вважаю, що було б дуже доречно проаналізувати й показати, наскільки успішно проводяться реформи в той час, коли військові захищають територіальну цілісність України. Якщо говорити про зону АТО, на мою думку, має бути єдине джерело інформації, а всі інші мають на це джерело посилатися. Завдання журналістів цю інформацію відповідним чином трактувати.

– Якою має бути пропаганда в рамках державної інформаційної політики в час війни?

– Найкраща пропаганда – це йти і допомагати своїй Батьківщині вижити, вибити орду з української землі, тобто це безпосередній приклад – поїхати, подивитися, чи нагодовані солдати, чи мають відповідний одяг, в якому їм зручно і не холодно. Щоб люди побачили, що у військового є каска і бронезилет. Якщо державна інформаційна політика активно працюватиме в цьому напрямі, добровольців, як на мене, буде більше. Бо зараз є багато такої негативної інформації про те, що солдатів просто не шкодують. Це не є доброю промоцією для мобілізації. ЗМІ варто розкривати душу солдатську, його ентузіазм, заради чого він пішов боротися за Україну. Потрібно більше інтерв'ю з хлопцями, які воюють в зоні АТО.

У мене абсолютне переконання, що Україна переможе. Україна має велике майбутнє. Вона стане прикладом для багатьох інших країн, зокрема й для нинішніх розвинутих європейських держав. Україна — це потуга, яка вирвалася з радянських імперських тенет, вийшла на волю, відчула свободу і тепер буде вільно працювати на себе. Усе буде добре. Питання в тому, скільки ще московський морок потребує жертв?!

— **Бажаємо повертатися з перемогою! Які у вас плани після повернення з фронту?**

— Моя кандидатська дисертація була про Українських Січових Стрільців. Це цілком добровольче військо. Було навіть заборонено агітувати, щоб іти в цей легіон. Хлопці й

Лекція на свіжому повітрі для особового складу батальйону 14-ї ОМБр ЗС України. Дніпропетровська обл., Новомосковський військовий полігон, 5 червня 2015 р.

дівчата добровільно йшли захищати свою землю і казали: «Йдемо боротися за волю України. Якщо загинемо, то лишаться могили, на яких буде написано «впав за волю України». Дасть Бог, я повернуся і працюватиму над цією тематикою. Я запланував знайти всі прізвища тих людей, які були в легіоні Українських Січових Стрільців. Бо це були справді святі люди.

Лазарович М. «Якби не пішов, я б себе не поважав». Чому 52-річний професор із Тернопільщини, експерт «Дня» Микола Лазарович, пішов добровольцем на війну [Текст] / М. Лазарович ; [записала] Т. Гугушвілі // День. – 2015. – № 48 / 49 (20–21 берез.). – С. 7 : фот. – (Блиц-інтерв'ю).

Додаток 3

Професор історії з університету пішов добровольцем з п'ятої спроби

25 березня 2015 р.

Вчинок. Як історик Микола Лазарович каже, що зараз українці не мають права втратити історичний шанс показати себе справжньою нацією патріотів.

У кожному тернопільському вузі зараз є мобілізовані викладачі. Є й ті, хто пішов служити добровольцем.

Викладач ТНЕУ Микола Лазарович 14 лютого пішов в АТО добровольцем. Він – відомий в Україні історик, доктор політичних наук, професор кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету, заслужений працівник освіти України.

Наш співрозмовник має звання старшого сержанта, він є командиром відділення 14-ї Володимир-Волинської механізованої бригади Збройних сил України. Днями

Микола Лазарович був у Тернополі в тижневій відпустці, наданій командуванням, аби завершити деякі наукові справи. Далі – виїзд на Донбас.

«Я ніколи не був байдужим»

– Я людина, яка ніколи не була байдужою до важливих історичних подій, – розповідає пан Лазарович. – Колись з інституту мене виганяли за антирадянську діяльність. Брав участь в акціях «Україна без Кучми», у «Помаранчевій» революції, Революції Гідності. Тому те, що я пішов добровольцем, – це закономірність, яка впливає з моїх поглядів. Морально готуватися мені до цього не потрібно було.

Спочатку тернополянин проходив підготовку у навчальному центрі на Рівненському навчальному полігоні. Тепер служить у Володимир-Волинській 14-й механізованій

Разом із капеланом 14-ї ОМБр ЗС України майором Миколою Гінайлом. Рівненський військовий полігон, 14 квітня 2015 р.

бригаді. Кажє, що бійці бригади проходять бойове злагодження з іншими військовослужбовцями.

— Ця бригада була сформована на основі 51-ї бригади, яку розбили під Волновахою, — розповідає він. — Тих хлопців, які вже рік воювали, демобілізують. Вони передають свій досвід, а ми маємо їх замінити. Командування каже, що до кінця місяця нас відправлять на Схід.

Пан Микола уже має певний військовий досвід. У 1982—1984 роках служив у Прикарпатському воєнному окрузі, має уявлення, що таке армія. Кажє, що знав, куди йде.

— Особливих ілюзій я не мав, — розповідає він. — Звичайно, порівняно з тим, що було, зрушення є. Але якщо порівнювати стан справ із тим, як має бути, то нашій армії ще далеко до цього.

Співрозмовник додає, що формою і берцями в бригаді забезпечили. Каску і бронежилет обіцяють видати у зоні бойових дій. Але те, що не дали Збройні сили — розгрузки для автоматних магазинів, гранат і т. п., наколінники, налокітники, каску, бронежилет і ще одні берці — усе це йому закупили в університеті.

— Я з самого початку знав, що піду на війну, — розповідає Микола Лазарович. — Але мені вдалося це зробити лише з п'ятої спроби. Чотири рази мені говорили, що я там не потрібен, що потрібні лише спеціалісти. Коли я вп'яте прийшов у військкомат, то виявилось, що я вже з обліку знятий. Написав заяву, щоб мене відновили. Потім медкомісія знайшла якісь причини, щоб написати, що я обмежено придатний для служби. Але я впросив, щоб визнали мене придатним, а не обмежено придатним.

Наступного дня я виїхав у Рівне. Там теж документи переглядали — і мене знову забракували. Довелося ще просити, щоб мене таки взяли.

Дружина і дорослий син отримали новину про те, що чоловік іде воювати, як факт, розповідає пан Лазарович. 13 лютого він пішов у військкомат. О 17 годині йому сказали, що їде наступного дня о 8-й ранку. Сім'я дізналася новину близько 10-ї вечора. Ще потрібно було кров здати, окуляри купити.

З дружиною Наталкою і сином Олегом.

*Рівненський навчальний центр,
березень 2015 р.*

«Маємо шанс змінити історію»

Пан Лазарович каже, що йому соромно дивитися новини, коли показують, як воюють дівчата, а чимало чоловіків спокійно на це споглядають. Крім того, піти воювати його спонукали й історичні паралелі.

— Те, що відбувається в нашій історії, показує, що зараз — один із небагатьох випадків, коли ми тримаємо свою долю у своїх руках, — каже викладач. — Як історик, згадуючи події в Україні в 1917–1921 роках, можу сказати, що значна частина селянства тоді не підтримала революцію, бо була заклопотана, де б узяти земельки. А потім прийшли більшовики, завоювали Україну. Далі був Голодомор. І той,

хто не хотів захищати Україну в 1921-му, мусив дивитися, як конають його діти у голодному 33-му. Це було своєрідним історичним покаранням. Бо коли потрібно було, дехто не захищав свою Батьківщину. Я більше не хочу, щоб таке було. З одного боку, у нас трагічна ситуація. А з другого, я бачу, що ми маємо перспективи. І наша доля – в наших руках. Як ми зробимо, так усе і буде. Зможемо втриматися – станемо нормальною країною. Не зможемо – більше у нас шансів не буде. Нам і так Бог останнім часом дав багато: і безкровне проголошення Незалежності, і дві революції.

Соромно дивитися новини, коли показують, як воюють дівчата, а чимало чоловіків у нас спокійно на це споглядають. Крім того, піти воювати спонукали й історичні паралелі.

Україна веде війну з нашим споконвічним ворогом, каже історик.

– Я зажди підкреслюю студентам, що цей ворог був, є і буде, – каже пан Лазарович. – Я вже боюся, що буде перемир'я і знову казатимуть, що ми маємо дружити народами. Ми не можемо дружити, взаємини можуть бути лише через стіну – визначений кордон і міжнародні договори. А про дружбу мови не може бути. Шкода, що ми часто забуваємо свою історію, а вона має властивість повторюватися.

Воювати повинні чоловіки з досвідом

Вчений вважає, що воювати повинні ті, хто має досвід. Відправляти під кулі молодь туди не варто, хоча це й роблять.

– Бачу, що є хлопці, які не служили, не пройшли військової кафедри. А та коротка підготовка, якщо відверто, мало що дає, – каже співрозмовник.

Під час навчань, додає пан Лазарович, вояки і стріляють, і рубають дрова, і чергують на блок-постах. Але навчання відбувається несистемно. Вчать всього потрохи і не надто якісно. Найбільша біда армії – радянський менталітет і ставлення до солдата як до гарматного м'яса, ділиться враженнями чоловік.

– Підйом – о шостій ранку. О восьмій розвод, – розповідає співрозмовник. – До цього часу треба поспіdatи. На сніданок треба йти два кілометри. Ще слід встигнути прибрати в наметах. Тоді починаються заняття. Із 13.30 до 15.00 – обід. Встиг швидше поїсти, отже, маєш трохи часу, щоб лягти на свій плацкарт, щоб спину розігнути. До 18–19 години – заняття. Крім того, ми самі себе забезпечуємо: треба знайти дрова, порізати, поносити і скласти. Ще є наряди на блок-пости, охороняти зброю, парк. Усе – як в армії. Вільного часу майже немає. В суботу можна помитися, а в неділю – на півдня відгул. Читати там неможливо, бо в наметі ледве світить одна лампочка. На книжки часу бракує.

Військове життя поступово стало повсякденням.

Рівненський військовий полігон, 23 квітня 2015 р.

Додому пан Лазарович телефонує щодня, бо невідомо, як часто це можна буде робити з частини.

Лазарович М. Професор історії з університету пішов добровольцем з п'ятої спроби [Текст] / Микола Лазарович ; [інтерв'ю з істориком, доктором політичних наук, професором кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету, заслуженим працівником освіти України / провела] Діана Олійник // RIA плюс. – 2015. – 25 берез. – С. 10 : фот. – (Life).

Додаток 4

**Командир взводу професор Микола ЛАЗАРОВИЧ:
«Українці, не шкодуйте позитивних емоцій для
свого війська!»**

29 серпня 2015 р.

Військова та патріотична діяльність легіону Українських Січових Стрільців (УСС), етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років, Голодомор 1932–1933 років стали основою наукових досліджень і праць знаного історика, професора Тернопільського національного економічного університету Миколи Лазаровича. Його серце, певна річ, активно відгукнулося на заклик Революції гідності. Нині російський агресор разом зі своїми найманцями-терористами українську землю закривавив війною. Пан Микола не міг не піти, кажучи словами поетеси, «на Донбас – боронити історію, щоб манкурта козак поборов». Пішов, звісно, добровольцем. Наш кореспондент поспілкувався з Миколою ЛАЗАРОВИЧЕМ про найважливіше,

найпам'ятніше, найдушевніше, найбажаніше в його долі, як, зрештою, й усієї України.

– Пане Миколо, ви народилися в карпатському краї, оповитому героїкою борні за самостійність України. Хтось із ваших рідних поринув у вир національно-визвольних змагань?

– Я зростав у національно свідомій родині. Мій стрий (рідний брат тата) боровся за державну незалежність України в лавах УПА. Відаю, що він був охоронцем курінного, зі зброєю в руках ішов на прю з ворогом, зазнав і страшного радянського ув'язнення, тривалий час сидів в одиночній камері, відтак йому заборонили повертатися до рідного краю. Вічність забрала дядька порівняно молодим. Усі, хто знав його, твердять, що я дуже схожий на стрія, і вдачі такої самої. Назвали мене на його честь.

Мій батько не міг, як у нас кажуть, іти у криївку через юні ще літа та фізичне ушкодження. Дитяча допитливість завдала йому непоправного. Було це вже у повоєння: знайшов він випадково міну й узявся цікавитися принципом її роботи, зрештою – залишився без правої руки.

– Отож ви зростали з усвідомленням, що треба допомагати батькам поратися по господарству.

– Господарство було чимале: корови, свині, кури... Треба було подбати про корм для них: чи не впродовж усього літа косив, сушив сіно, порався на інших роботах. Але, попри це, встигав ще й з ровесниками пограти у футбол, жив дитячим, а відтак і юнацьким життям.

– Що наштовхнуло вас обрати своїм фахом історію?

– Батько тримав велику бібліотеку; любив я читати книги, особливо історичні.

– Невже були й такі, що правдиво висвітлювали українську історію, видані в Галичині ще до приходу перших совітів?

– Такі книги батько читав. Але, зрозуміло, відверто тримати їх у власній бібліотеці не міг, адже це загрожувало позбавленням волі. Тож якоїсь ночі заборонену більшовиками літературу й інші речі запакував у своєрідну скриню та закопав. Через багато років сховок відкрили, але все вкладене в ньому вже перетрухлявіло.

– Вам теж знадобилося трохи часу, аби почати вивчати історію як науку. Чи не так?

– Щоб здобути середню освіту, мені треба було добиратися до іншого населеного пункту. Тож батьки вирішили за краще віддати на навчання до Коломийського технікуму механічної обробки деревини, де разом із загальноосвітніми предметами студював і фахові дисципліни. І не шкодую. Потім певний час працював на меблевому комбінаті, згодом призвали на військову службу. Після армійських лав вступив на історичний факультет Кам'янець-Подільського педінституту. З отриманням диплома почалася моя наукова та громадська діяльність.

– У науку ви прийшли в перші роки проголошення незалежності України. І зацікавилися формуванням, ідеєю та чином січового стрілецтва. Тема, що лежала в радянські роки за сімома печатями, а отже, малодосліджена. На це зважили в першу чергу, беручись до написання кандидатської дисертації?

– Поставив собі за мету дослідити якнайбільше «білих плям» в українській історії. Але зважав і на патріотичний чин стрілецтва. Про нього відав з реальних розповідей,

адже мої краяни, і навіть з моїм прізвиськом теж, добровільно пішли в усуси. Вони не могли сидіти вдома, коли настав час виборювати незалежність Україні. Казали, хоч і загинемо, але на наших могилах напишуть «Упав за волю України», а майбутні покоління матимуть мету, за яку треба боротися. Архівні матеріали лягли в основу моєї книги «Легіон», яку нинішнього року мають перевидати в Тернополі, а наступного – в одному з київських видавництв. Цьогорічного червня репрезентували книгу «Станіславів і Український легіон». Незабаром про Українських Січових Стрільців має побачити світ у Тернополі ще одне моє напрацювання, щоправда, у співавторстві. 2008 року в книзі «І було пекло на землі» ділився дослідженнями щодо передумов виникнення Голодомору 1932–1933 років, механізмів його здійснення та наслідків. А ось моя докторська дисертація вже стосувалася політики українських урядів періоду визвольних змагань 1917–1921 років стосовно національних меншин.

– Знаю, докторську дисертацію захищали якраз у час розстрілів на Майдані.

– Революцію гідності прийняв усією душею. Був на столичному Майдані. Навіть на місяць переніс захист докторської дисертації, бо мав упевненість, що український народ здолає ту злочинну владу ще на початку 2014 року. А захист випав, якраз коли полилася кров Героїв Небесної Сотні. Мене дуже гнітило, брав сором, що я не мав змоги вирішальної миті стояти пліч-о-пліч з майданівцями.

Коли російський окупант-агресор зазіхнув на територіальну цілісність України, дав собі слово: щойно отримаю підтвердження захисту докторської, піду

добровольцем на фронт. У першому семестрі нарешті отримав очікуване підтвердження, дочитав лекції за цей період і подався у військкомат. Медкомісія знайшла якісь проблеми з моїм здоров'ям і про вік не забула нагадати, але я стояв на своєму й просився до війська. Зважили на моє прохання, за що й дякую. Зрештою, що таке армія знав, бо пройшов свого часу військову службу, в званні старшого сержанта був заступником командира взводу, навіть одним із кращих кулеметників дивізії.

Нині мене часто запитують, чому я пішов на війну та чи боюся смерті? Щодо першого скажу: завжди презирливо ставився до московитів за муки, завдані ними впродовж сторіч українському народові. Коли ж вони вкотре пішли війною проти України – сумнівів, що робити, не було. На друге запитання відповім: так, боюся! Але впевнений (вибачте за патетику): віддати життя за Батьківщину – це гідне чоловіка завершення земного шляху.

– Нині служите неподалік Маріуполя. Відчуваєте підтримку українського суспільства?

– Узагалі спіймав себе на гадці, що, перебуваючи в Збройних силах України, опинився в щасливому стані, коли займаюся тим, що подобається мені та потрібне родині й моїй країні.

Зауважу й таке: війна – це не лише бойові дії, а й важка повсякденна праця. Тому для українських вояків важливо відчувати, що наші серця б'ються в унісон з усією країною.

Нам, військовим, надзвичайно приємно, що про нас пам'ятають, нам допомагають, нас чекають. Згадую, як разом зі своїми побратимами переїздив через Миколаївщину, Дніпропетровщину, Запорізьку область.

Подекуди люди всім селом, від діток до дідусів і бабусь, виходили, щоб підтримати українських вояків оплесками, вигуками, дружніми жестами. Хоч і рідше, але так само було й на Донбасі. Зокрема тепло вітали в Маріуполі. Таке ставлення надихає вояків, робить нас значно сильнішими! Відчуваємо підтримку всього суспільства. Українці, не шкодуйте позитивних емоцій для свого війська!

– Якось у соцмережах ви написали, що на Донбасі іноді легше знайти спільну мову із собачками, ніж з їхніми господарями.

– Правди ніде діти. Але розумію, що це закономірно, адже українофобські настрої тут цілеспрямовано формували понад сотню років, у тому числі й у роки незалежності України. Лише подвижницька праця дасть змогу змінити таке неприродне становище.

– Чинності набув Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Згідно з ним від призову на військову службу під час мобілізації звільняють деякі категорії педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників. Не виникало у вас бажання скористатися своїм правом?

– На початку серпня на одній із вечірніх повірок керівництво мого підрозділу довело інформацію, що єдиний військовослужбовець серед особового складу, який має право на дочасну демобілізацію, тобто може повертатися додому, – це я. Позаяк на війну пішов добровольцем, то, звісно ж, відмовився від пільг, передбачених цим законом, і висловив бажання й надалі служити в ЗСУ, щоб допомогти визволити українську землю від російсько-терористичних військ.

– Підсумки останньої хвилі мобілізації твердять, що поменшало охочих стати в армійські лави. Як пояснити цей факт?

– Нарешті 24 роки тому Україна стала самостійною державою, але нині цю незалежність знову треба захистити від сусіда-ворога та його різної навалочі. І не треба шукати чоловікам різних причин, аби якось уникнути мобілізації. Україна для всіх нас має бути понад усе. Впевнений, не мали б таких нині підсумків мобілізації, якби її організували чітко, справедливо, адже перед законом усі рівні й відповідальні, а отже, у військові шеренги мають ставати не лише пересічні громадяни, а й так звані мажори, «вершки» суспільства. Часті веремії, що виникають з оформленням відповідних документів учасника бойових дій, теж, гадаю, шкодять мобілізаційним процесам.

ДОСЬЄ «УК»

Микола ЛАЗАРОВИЧ. Народився 1963 року в селі Баня-Березів на Івано-Франківщині. Закінчив з відзнакою історичний факультет Кам'янець-Подільського педінституту. Працював викладачем Кременецького педагогічного коледжу ім. Т. Шевченка, очолював кафедру українознавства Тернопільського національного економічного університету, з 2014 року – професор кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства цього вишу. Головний редактор наукового збірника «Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє». Автор і співавтор понад 200 наукових і навчально-методичних праць. Заслужений працівник освіти України, доктор політичних наук, лауреат Всеукраїнської

літературно-мистецької премії імені братів Богдана і Левка Лепких та обласної – ім. Петра Медведика. Нині – командир взводу Збройних сил України, старший сержант.

Лазарович М. Командир взводу професор Микола Лазарович: «Українці, не шкодуйте позитивних емоцій для свого війська!» [Текст] / М. Лазарович ; [інтерв'ю з відомим тернополянином / провів] Микола Шот // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 158 (29 серп.). – С. 7 : фот. – (Суботні зустрічі).

Додаток 5

Микола Лазарович:

**«Традиції ранкового кавування з компом на колінах стараюся дотримуватися навіть на війні»
4 вересня 2015 р.**

Доктор політичних наук, професор кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства ТНЕУ і боєць АТО Микола Лазарович – у відпустці. У Збройних силах України він – 6,5 місяців, в зоні АТО – третій місяць. Донедавна його 14-та окрема механізована бригада перебувала під Маріуполем. Кілька днів тому перебралася під Донецьк. Як відпочиває у рідному Тернополі командир взводу? Як використовує відпустку? З якими людьми зустрічається і чи має можливість побути на самоті? Про це – в інтерв'ю.

– Хочу донести інформацію про життя-буття побратимів на війні. Тому багато зустрічаюся з журналістами. Також намагаюся зробити щось корисне для свого підрозділу. Ходжу з простягнутою рукою до волонтерів. Зокрема, нам украй потрібна цистерна для води, оскільки до джерела треба їхати 30 кілометрів. Саму воду змушені набирати в

5-літрові бутлі, що є тривалим процесом, та й небезпечним. Всі ці клопоти відбиваються на рідних, бо з ними практично спілкуюся лише ввечері. Тобто про якусь самотність не йдеться.

— Пане Миколо, що стало основним поштовхом поїхати на схід?

— Прагнення спричинитися до визвольної боротьби українського народу проти нашого віковичного ворога — Московії. Вважаю себе щасливою людиною. Оскільки як і свого часу козаки, Українські січові стрільці, вояки Української Народної Республіки, Української галицької армії та Української повстанської армії зі зброєю в руках захищаю свою Батьківщину.

— Одні їдуть добровольцями, інші — ухиляються від мобілізації. Це явище можна сприймати по-філософськи?

— По-філософськи можна сприймати будь-які події чи явища. Однак упродовж тисячоліть у всіх народів захист батьківщини вважався почесним обов'язком чоловіків. Тому відхиленням від норми є не прагнення обороняти свою країну від ворога, а ухилення від такої місії.

— Українські чоловіки в більшості сильні? Чи їх не так багато?

— Справжня сила чоловіка — це сила його духу. Сумні результати воєнної мобілізації засвідчують певні проблеми в чоловічому середовищі нашої країни. Виявляти власний патріотизм скандуванням речівок, носінням вишитої сорочки, лайканням у Фейсбуці — для чоловіка трохи замало.

— Як гадаєте, чому нині не всі беруться захищати країну?

– Причин безліч: боягузтво, корупція. Нерозпорядливість чиновників, які своїми діями лише шкодять. Непрозорий принцип мобілізації. Безвідповідальна комплектація підрозділів, коли спеціалістів беруть не за воєнним фахом. Хвороби, особисті проблеми, коли, скажімо, в родині хтось потребує догляду, тощо.

– Як перебування на сході впливає на ваше світосприйняття, характер? Ви змінилися?

– Та система координат, яку я вибудовував для себе впродовж життя, виявилася вірною. Хоча обраний шлях створює чимало незручностей для родини. Але проблеми гартують волю й організм людини. Перебування в зоні АТО лише зміцнило мої переконання. Тому що тільки на війні усвідомлюєш, що Батьківщина, як дитина. Для того, щоб вона була щасливою, її треба любити, всіяко оберігати і захищати.

– Як в АТО сприймається реальність? По-іншому, ніж тут?

– «Тут» і «там» – це різні реалії і різні форми буття. Багато речей, які в повсякденному житті є важливими, наприклад, цивільний статус, на війні не мають ніякого значення. Головне те, якою людиною ти є.

– Поза політикою і війною дозволяєте собі про це не думати? Чи це, можливо, важко.

– Політику сприймаю як об'єкт своїх досліджень. А війна – це реальність, у якій живу. Єдиний спосіб абстрагуватися від дійсності – це мрії. Мрію про перемогу, про внуків, про те, щоб усе було добре в родині й Україні.

– Вам цікаво досліджувати політику?

– Звичайно. Бо, як казав мудрий чоловік, якщо ви не цікавитесь політикою, то вона зацікавиться вами. Політична

кухня – це завжди цікаво. Оскільки можна дізнатися, хто стоїть за тим чи іншим політиком, спрогнозувати його поведінку тощо. Зрештою, якби ми активніше цікавилися політикою й політиками, то на виборах робили б осмислений вибір.

– Багато хто каже, що політика – це брудна справа. Але ж її творять люди й історія. Це теж суцільна політика. Як ви її сприймаєте через свої дослідження? Можливо не так категорично?

– Дослідник часто бачить те, що недоступне для пересічного громадянина, і може зрозуміти логіку дій того чи іншого діяча. Наприклад, гетьмана Богдана Хмельницького деякі трохи не проклинають за те, що «завів Україну в московське ярмо». Насправді ж ситуація була

*Мій Великдень у Збройних силах України.
Рівненський Військовий полігон, 12 квітня 2015 р.*

значно складнішою, ніж це нам здається з сьогоднішнього дня. Трагедія цього величного державця полягала в тому, що він не встиг завершити державне будівництво, зокрема позбавитися московського «союзника». Оскільки передчасно помер.

– **Крім науки і війни, чим ще заповнюєте життя?**

– Молитви, мрії, проекти. Сподіваюся, що у тернопільському видавництві «Джура» вийдуть доповнена «Ілюстрована історія України», де вже йдеться і про Революцію гідності, і про Російсько-українську війну 2014–2015 років, та монографія про легіон УСС.

– **Кому у житті варто довіряти на вашу думку?**

– Це філософське питання. В житті намагаюся керуватися принципом «хочеш зробити добре – зроби сам».

– **Чи боїтеся чогось?**

– На війні – малодушності й каліцтва. Загалом – за своїх рідних. Переживаю, щоб Україна зрештою стала справжньою європейською демократією.

– **Що любите читати і які улюблені книжки?**

– В основному – це наукова література. З відпустки на війну візьму з собою книжку Лесі Романчук «Лицарі любові і надії». Вона її мені подарувала.

– **На війні є час почитати?**

– Мало, але є. Стараюся.

– **Який Микола Лазарович вдома? Тихий і домашній чи лідер і воїн?**

– Само- і наукозаглиблений...

– **Коли ви само- і наукозаглиблені, домашнім до вас достукатися не важко?**

– Трапляється, що нікого не чую й не бачу. Поки що терплять.

– **Можливо, є якісь улюблені домашні справи або звички: пиття кави вранці, сидіння в улюбленому кріслі за книжкою тощо?**

– Кава. Чим більше роботи – тим більше кави. Традиції ранкового кавування з компом на колінах стараюся дотримуватися навіть на війні. Каву вранці готую сам. В обід і ввечері наш земляк із Тернополя Андрій Глемба частує нас своїм фірмовим узваром.

– **Де себе відчуваєте найкомфортніше?**

– В собі.

– **Чому?**

– Цікаво поговорити з розумною людиною (сміється).

– **Загалом з якими людьми потребуєте спілкування?**

З якими за характером, освітою тощо.

– Я противник сегрегації людей за якимось принципом – расовим, фаховим, віковим, релігійним. Люди бувають

Побратими. Донецька обл., сектор «Б», 3 січня 2016 р.

цікавими, або ні. Зазвичай спілкуюся й з одними, й з іншими. З нецікавими, щоправда, менше.

– **Чи маєте якийсь улюблений вислів?**

– Ще ніколи так не було, щоб ніяк не було. А буде – як Бог дасть!

Лазарович М. «Микола Лазарович: Традиції ранкового кавування з компом на колінах стараюся дотримуватися навіть на війні» [Електронний ресурс] / Микола Лазарович; [інтерв'ю з доктором політичних наук, професором кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства ТНЕУ і бійцем АТО Миколою Лазаровичем / провела] Наталка Петрів // Погляд: новинний портал. – 2015. – 4 вер. – Режим доступу : <https://poglyad.te.ua/personaliji/osobystosti-2/mykola-lazarovych-tradytsiji-rankovoho-kavuvannya-z-komptom-na-kolinah-starayusya-dotrymuvatysya-navit-na-vijni.html> : фот.

Додаток 6

**Професор Микола Лазарович
прочитав в одній із шкіл Донбасу лекцію
13 жовтня 2015 р.**

В одній із ЗОШ Донбасу, яка розташована поблизу військового підрозділу де знаходиться пан Микола, він прочитав лекцію для учнів старших класів, присвячену Дню захисника України.

А перед початком лекції професор-воїн подарував школі Державний прапор із підписами побратимів по зброї та свій навчальний посібник «Ілюстрована історія України», котрий вісім місяців возив у вояцькому наплічнику. Розчулені і вдячні учні у відповідь передали воїнам варення. Також учні власноруч виготовили і передали прекрасні аплікації на військову тематику.

«Сподіваюся, – пише на своїй сторінці у Фейсбуці Микола Лазарович, – що лекція була цікавою й пізнавальною для присутніх учнів і вчителів. Підставою так думати є сьогоднішнє прохання виступити з такою ж тематикою в середній школі одного з населених пунктів, розташованого за кілька десятків кілометрів від нашого підрозділу».

Семеняк В. Професор Микола Лазарович прочитав в одній із шкіл Донбасу лекцію [Електронний ресурс] / Валентина Семеняк // Терен: тернопільські експрес-новини. – 2015. – 13 жовт. – Режим доступу : http://teren.in.ua/article/profesor_mykola_lazarovych_prochytav_v_odniy_iz_shkil_donbasu_ektsiyu : фот.

Зі старшокласниками однієї з шкіл Донбасу після прочитаної лекції до Дня захисника України. Донецька обл., сектор «Б», 12 жовтня 2015 р.

Микола Лазарович:

«Сьогодні я все ще більше вояк, ніж професор»

10–16 лютого 2016 р.

«Доктор політичних наук, професор Тернопільського національного економічного університету, заслужений працівник освіти України, старший сержант 14-ї окремої механізованої бригади Збройних сил України», – розповідає про себе науковець Микола Лазарович.

На слові «сержант» робить невелику паузу і додає: «колишній уже, мабуть...». Він зауважує, що сьогодні, після демобілізації, все ще почувається більше вояком, ніж професором. Минулого року 52-річний викладач пішов на фронт добровольцем. Замість того, щоб читати лекції студентам, рив окопи й бліндажі, тримав оборону під Маріуполем і Донецьком.

За цей час отримав свій позивний – Професор. Він і справді у певний період часу був єдиним професором у Збройних силах України. Говорить про це без пафосу. Каже: коли їхав на фронт, узяв на себе зобов'язання – не відмовлятися від жодного завдання, де потрібні будуть добровольці.

Микола Лазарович став лауреатом конкурсу «Людина року», який традиційно проводять у Тернополі. Після повернення додому він розповів «Нашому ДНЮ», якою є війна зблизка, про патріотизм і нерозуміння, яке відчують ті, хто приходить з фронту.

«Щоб перед собою не було соромно»

Я записався добровольцем минулого року 13 лютого. Розумію, що своєю присутністю там перевороту не зробив,

але було спокійніше на душі. Спершу не хотіли брати до Збройних сил, але все ж таки впросив. Нас перекинули з Рівненського полігону в 14-ту бригаду, це правонаступниця відомої 51-ї бригади, яку розбили під Іловайськом. 2 липня ми в'їхали в Донецьку область, звідти нас перекинули під Маріуполь. А 28 серпня — знову під Донецьк, де я був до 15 січня, поки мене не демобілізували.

Позивний Професор з самого початку дав комбат. Мені б ніколи в голову не прийшло думати, що я знаю більше, ніж інші. Так, у якихось галузях, а хлопці в чомусь теж знаються набагато краще, ніж я.

Під Маріуполем я очолював будівництво наших оборонних позицій. Копав на рівні з усіма.

Ще в день мобілізації я дав собі слово, що, оскільки пішов добровольцем, то буду добровольцем завжди, коли виникатиме така потреба. Робив це, аби перед собою не було соромно.

«Всюди є люди і людиська»

Важко порахувати у відсотках, але, думаю, серед тих, хто воює проти нас, переважна більшість — росіяни. Що стосується сепаратистів — людей, які проживали на території Донецької та Луганської областей і пішли воювати проти України, то у мене ставлення до них різне. Були серед них ідейні, умовно кажучи, які ненавиділи все українське. Але були такі, які стали ворогами мимоволі. Не працюють підприємства, заробити нема де, може, склались обставини, що неможливо виїхати, родичі хворі. Відповідно, взяли до рук зброю. Спочатку стояли на блокпостах, а далі затягнуло і вже нема як вертатися.

Населення різне. Всюди є, як кажуть, люди і людиська. Знаю одне: якби туди не прийшли росіяни, проблем би не

було. Дуже сильно відчувається російське зомбування. Тому, переконаний, усього того, що стосується «русского міра», який насправді є одною з форм нацизму, зокрема російського інформаційного продукту в Україні, – треба позбутися раз і назавжди. Якщо ми цього не зрозуміємо, то знову станемо на ті самі граблі, на які наступали впродовж сторіч. А українці, як ніхто, люблять повторювати старі помилки.

«До всього звикається»

Слово «війна» охоплює все. Починаючи від риття окопів і закінчуючи хлопцями, вбитими і пораненими. Якщо говорити загалом, то в моєму сприйнятті війна – це щось таке чорне, діра, яка засмоктує, несе біду. Сні іноді бачу, пов'язані з перебуванням там. Уривчасті, хаотичні. Але про тяжчі часи зараз не хочеться згадувати. Тому зберіг для себе в пам'яті позитивну картинку: літо, ранок, сонце, ще нема палючої спеки, стоїмо з хлопцями біля наметів і розмовляємо, п'ємо каву, чай, жартуємо...

З іншого боку, до всього звикається. Коли обстріли були, навіть на певній відстані, ми розуміли: трохи вбік – і накриє нас. Спершу всю ніч стояли, готувалися в бліндажі ховатися. Місця там нема, треба стояти. А вже наступного разу прийшов з наряду змучений і, незважаючи на гул артилерії, ліг спати.

Чи важко звикнути до зброї? Ні. У нас навіть були хлопці, які не проходили строкової служби, але в школі мали військову підготовку. Тому проблем не було. Є в нас солдат із Хмельниччини, який через свої релігійні переконання зброю до рук не бере, але на фронті є чим зайнятися і крім зброї.

«Чого ви туди йшли?»

Інколи чуєш такі розповіді: я настільки звик до війни, що коли приїхав додому, то не міг спати на м'якому. Ні, в мене такого не було. Мені, звичайно, не подобалося спати на дощаних нарах. Проте іншого не було – терпів. А що стосується психологічного аспекту, то всі зауважують: я себе досі асоціюю з хлопцями, які там стоять. Це своєрідна бойова родина. Сьогодні я все ще більше вояк, ніж професор.

За ці дні вдома доводилося чути: що ви там робили, чого ви туди йшли, навіщо захищати корумпованих урядовців? Для мене дивно, як можна не розуміти такі елементарні речі. Отож мушу пояснювати, що агресор захопив українські землі не по Дніпро тільки тому, що там борються і гинуть наші хлопці. Звичайно, що наш уряд, Президента нема за що хвалити. Але ми нарешті маємо усвідомити, що житимемо, як Ізраїль: у сусідстві з країною, яка була, є і ще тривалий час буде нашим відвертим ворогом.

*Зима на Донбасі. Донецька обл., сектор «Б»,
31 грудня 2015 р.*

Дуже хочу, щоб суспільство усвідомлювало, що переживають на війні солдати. Тим, що мають сумніви, не потрібно навіть воювати — нехай хоча б підуть і поживуть з тиждень у наметі. За рік я спав у приміщенні тільки на останньому місці дислокації. А як ночували в наметах, мороз був і 26 градусів.

Коли стикаюся з таким нерозумінням: що там робити і нащо там стояти, думаю — добре, що хлопці того не чують. Якби їх там не було, невідомо, чи гуляли б тут на вулицях жінки з дітками? Чи мали б змогу демонструвати свій декоративний патріотизм ті, що ухилилися від мобілізації? Чи були б ті салюти (та й чи потрібні вони взагалі)? Але не всі, на жаль, це розуміють.

«Проблема Збройних сил — це надмірний бюрократизм»

Важко передбачити, як розвиватимуться події далі. Наші сили з російськими не співвідносні. Поки що українська армія тримається, значною мірою, на ентузіазмі. Бо можете уявити, коли ми скидалися власними коштами, щоб купити запчастину до бойової машини. Це не регулярно було, але було, і не раз. Проблеми Збройних сил — це надмірний бюрократизм, брак координованості та чіткого управління, як в іноземних арміях. Хоча те, що було в нашій армії рік тому й зараз, це — небо і земля.

«Часи змінюються, але бажання володіти чужим залишається»

Звичайно, хочеться, щоб війна швидше закінчилась, щоб хлопці повернулись додому. Але, на жаль, ми дуже часто не бачимо між подіями причинно-наслідкових зв'язків. У 1917—1921 роках, коли українська державність існувала в різних

формах, багато українців, як і тепер, казали — то не наша боротьба. Як наслідок, Україну захопили російські більшовики, які в 1932—1933 роках організували тут Голодомор. Тобто небажання значної частини українців відстоювати свою державність призвело до мільйонних жертв. Бо яка би своя держава не була, вона б такого не допустила. Ці речі треба відслідковувати. Нехай когось не вводять в оману те, що нині ХХІ століття. Світ змінюється, але, як показує практика, ненависть і бажання володіти чужим залишаються альфою й омегою наших північних сусідів.

«Якщо ви читаєте це, то щось пішло не так»

Один мій побратим зізнався — не думав вертатись. Я питаю — ти що, хотів лишатись на контракт? Він — ні, не думав, що вдасться вернутися. Кожен, мабуть, підсвідомо очікував цього. Так само і я, коли лишав удома свого «тривожного листа», почав його словами: якщо ви читаєте це, то щось пішло не так.

На війні моє життя змінилося на 180 градусів. Вдома я вставав зранку, пив каву, переглядав Інтернет, йшов на лекції, знову додому, писав статті, книги. А на війні — зовсім інше життя було, протилежне. Але в душі я не змінився, як думав, так і думаю, може радикальніше трошки. Якщо треба буде, готовий ще раз піти добровольцем. Я розумію, що ця держава недосконала, у ній треба багато що змінювати. Разом з тим наголошую студентам, що Батьківщина, як дитина — для того, щоб вона була щасливою, її треба любити, оберігати і захищати.

Лазарович М. «Микола Лазарович: Сьогодні я все ще більше вояк, ніж професор» [Текст] / Микола Лазарович; [бесіда з професором Миколою Лазаровичем / провела] Антоніна Брик // Наш день. — 2016. — № 6 (10—16 лют.). — С. 3: фот.

«Микола ЛАЗАРОВИЧ:

«Намагаюся бути там, де потрібні добровольці»

17 лютого 2016 р.

Аромат кави заповнював кабінет і схиляв до відвертості. «До перебування в зоні АТО я пив тільки розчинну каву, — каже мій співрозмовник, — а там звук до меленої і тепер вживаю тільки її». Від кави переходимо на речі серйозніші, і я по-новому відкриваю для себе Миколу Лазаровича — знаного в краї історика, дослідника Голодомору та січового стрілецтва, 52-річного професора Тернопільського національного економічного університету, людину року — 2015 на Тернопіллі. Він залишився таким же стриманим, розважливим, романтиком і прагматиком водночас, як і раніше, і разом з тим це вже інший чоловік — не просто успішний науковець, а воїн, захисник, оборонець тієї землі, історію якої так скрупульозно вивчає.

— Скажіть, пане Миколо, як відбувся ваш перехід з військового життя до мирного, як почуваетесь у спокійному Тернополі, який, здається, і не знає, що десь іде війна?

— Читав якось зізнання одного учасника АТО, який розповідав, що так звук до нар, тобто на дошках спати, що вже не може заснути в ліжку, а тому спить на підлозі. Я ж до тих дощок не звук, мені значно комфортніше спати у своєму ліжку. Та я не кривив душею, коли на врученні відзнак «людини року» казав: хоч і скинув однострій, але ті, образно кажучи, погони досі відчуваю на своїх плечах. І вони, напевно, будуть доти, доки всі мої хлопці не будуть

демобілізовані. Мене ж відпустили трошки швидше, оскільки університет попросив, щоб я вчасно розпочав семестр.

– **Ви ж уже давно могли повернутися.**

– Так, ще в серпні, коли вийшла постанова уряду щодо звільнення з війська викладачів вишів. Але тоді написав рапорт, що є добровольцем і залишаюся на передовій. Проте цього разу нас уже перевели трохи далі від фронту, бійців чекає передислокація на один з полігонів. Тож я вже не бачив сенсу залишатися там. Душа моя чиста, бо все, що міг зробити, зробив. Не кажу, що щось особливе, але навіть розвантажувати снаряди для «градів», а вага кожного з них сто кілограмів, не так просто. Півдня розвантажувеш і не чуєш ні ніг, ні рук. А ще накопався окопів і нарубався дров, напевно, на решту свого життя. Війна – це і важка солдатська робота.

*Завантаження боєприпасів для РСЗВ «Град».
Донецька обл., сектор «Маріуполь», 11 січня 2016 р.*

– Ви єдиний в області професор, що добровільно пішов на передову?

– Є ще один – Іван Зуляк із педуніверситету. Він служить десь із півроку і ще там залишається.

– Невже у вас справді не було вагань: міняти студентські аудиторії на окопи чи ні?

– Я ідеаліст за своїми переконаннями. І всюди, де були проблеми для української незалежності, для нашої державності, я там був. Так, у 1991 році два місяці працював у штабі проведення референдуму в Києві і був делегований разом із покійним нині професором Шияном у Сумську область. З ним удвох ми першими започаткували референдумні штаби на місцях, ще ніхто цього не робив. Потім – акція «Україна без Кучми», Помаранчева революція, Революція Гідності – і скрізь був. Я дуже легкий на підйом у таких випадках. 28 лютого 2014 року захистив докторську дисертацію, а вже наступного дня ми із сином вийшли на Майдан. І не піти захищати Україну я просто не міг. З першого разу не вдалося, але за п'ятим таки впросив, щоб мене взяли у Збройні сили. 13 лютого минулого року в полудень пішов у військкомат, а вже ввечері повідомили, що вранці слід бути на призовному пункті.

– І у вас не було страху, адже ви, по суті, йшли на війну?

– Страху не було, бо це був усвідомлений вибір, а ось думка, що живим додому можу не повернутися, закрадалася. Тому й залишив рідним «тривожного листа», який починався словами: «Якщо ви читаете ці рядки, значить, щось пішло не так...». Нас приїхало того дня з Тернополя на Рівненський полігон п'ять чоловік. Взяли лише

одного — Сашка Кочнєва, а решті кажуть: ви не підходите, їдьте додому. Троє хлопців — за сумки і бігом до автобуса, а я довго вмовляв, щоб мене залишили.

— **Де саме проходила ваша військова служба?**

— Спочатку на полігонах: два тижні навчання на Рівненському, потім стояли на Дніпропетровщині, відтак на «Широкому лані», що в Миколаївській області. А другого липня наша бригада увійшла на Донбас. Коли їхали через Запорізьку область, люди селами виходили назустріч: старі дідугани, бабусі, матері з дітьми. Махали нам руками, хрестили нас. Це так було зворушливо, що не один з нас просльозився. Були в секторі «М» (стояли під Маріуполем), потім у секторі «Б» під Донецьком. Служив у 14-й окремій механізованій бригаді. Це колишня 51-ша, що була під Іловайськом і її звинуватили у зраді. Хоча йшлося не про зраду, а про те, що генерали таким чином намагалися приховати власні прорахунки і всю провину звалили на хлопців, які трималися там дуже достойно. Увесь час ми жили у наметах і бліндажах, а останній місяць під містечком, у приміщенні.

— **А що найбільше дошкуляло, окрім бойовиків: холод, голод?**

— Ви будете сміятися — мене найбільше дратував пісок, він був усюди: на ноутбуку (я мав його із собою), на спальниках, під ногами, в повітрі. А ще — спека: в наметі температура трималася на рівні 40 градусів. Не було місця, де можна було б від неї сховатися. А нам цілий день копати окопи. Не знаю, де й сили бралися.

А щодо забезпечення, то голодними не були. Нам пощастило з кухарем. Андрійко Глемба з Тернополя дуже

смачно готував. Скільки до нас приїздили з інших підрозділів, усі казали, що так смачно ще не їли. До того ж про нас пам'ятали в рідному місті. І не тільки волонтери. Професори Мар'яна та Зоряна Лановик з педуніверситету, їхня сестра Вікторія Кухарська, Леся Назаревич із технічного, напевно, разів сім-вісім надсилали нам великі посилки. І жодного разу я не просив їх про це. Якось вони запитали, чим хлопці займаються? Кажу: як є можливість, то навіть кросворди розв'язують. То колеги й кросворди надсилали.

Крім того, друзі по Фейсбуку Надія Янінович із Харкова та Олеся Наумовська з Києва теж передали по кілька посилок. Їх я навіть не знав особисто, але за дописами у соцмережах вони знаходили мене і просили дозволу щось хлопцям передати. Тернопільські волонтери надсилали берці, Ліля Мусіхіна передала мені літню форму. Христина Феціца, моя колишня студентка, надіслала кобуру, тактичні окуляри, а найголовніше – довгий офіцерський, ще радянський, дощовик без рукавів. Боже, яка то була необхідна річ! Хто йшов у караул, брав його: і не промокав, і від вітру захищав. І, звичайно ж, чимало допомагали мої рідні ТНЕУ та кафедра документознавства, інформаційної діяльності та українознавства.

– І як вам нині видається: у тій важкій ситуації, що склалася, ми Україну відстоїмо?

– Не маю щодо цього ані найменшого сумніву. Переконалий: кожна краплинка крові, як від Майдану до сьогодні, так і від попередніх поколінь, пролита на захист незалежності, державності, свободи народу нашого, є тим оберегом, який тримає Україну. Бо не може та кров

пролитися просто так. І мене дуже болить, коли чую нині: а за що вони там воюють і вмирають? Та за те, щоб тут дітки могли спокійно гратися, щоб були весілля. Навіть за те, щоб окремі несвідомі люди феєрверки пускали, бо в них, бачте, день народження і вони не знають, куди дітися від щастя.

Вважаю, держава повинна показати суспільству, що ті бійці, котрі там були, особливо, хто повернувся каліками, це святі люди. Позитивне ставлення до них має перекинутися на наше військо, на Збройні сили, щоб усі знали: ті, хто стоїть на передовій, — наш надійний захист.

— Дякую, пане Миколо, за те, що своїм прикладом показали: серед наших чоловіків ще є справжні захисники Батьківщини.

Лазарович М. «Микола Лазарович: Намагаюся бути там, де потрібні добровольці» [Текст] / М. Лазарович ; [інтерв'ю / провела] Г. Садовська // Вільне життя. — 2016. — 17 лют. — С. 6 : фот.

Додаток 9

Історик Микола Лазарович:

«Я просто не міг підвести героїв моїх книжок...»

18 лютого 2016 р.

Тернопільський науковець, автор досліджень про Українських січових стрільців Микола Лазарович — про свою участь в АТО та історичні паралелі.

Нещодавно в Тернополі нагородили лауреатів конкурсу «Людина року—2015». Серед них і багаторічний експерт та шанувальник «Дня», доктор політичних наук, професор кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства ТНЕУ заслужений працівник освіти України, учасник АТО Микола Лазарович.

Упродовж року він був на фронті й нещодавно повернувся до мирного життя. До війська Микола Лазарович пішов добровольцем. Був командиром взводу в 14-й окремій механізованій бригаді ЗСУ.

Майбутній науковець зростав у патріотичній родині на Івано-Франківщині і з дитинства цікавився історією. У батька були заборонені на той час книжки з правдивими відомостями про минувшину України. Рідний дядько, на честь якого його назвали, воював у лавах УПА. Микола Лазарович – учасник Помаранчевої революції та Революції гідності. Не стояв осторонь, і коли вирішувалася доля України 1991-го. Будучи патріотом, він передає горіння свого серця студентам, а тому не зміг зрадити власні переконання й пішов на Донбас воювати проти російських агресорів. Як зазначає Микола Лазарович, хоч війна змінила його життя на сто вісімдесят градусів, бо в зоні АТО воно стало іншим, проте загартувала, дала можливість упевнитися в життєвих принципах, позиціях.

«Погляди не змінилися, як і не змінюється політика Московії упродовж сторіч, – каже пан Микола. – Ми ведемо мову про те, що теперішня війна є гібридною. Ніби це щось нове, але гібридну війну, гібридну політику Московія вела щодо України завжди, починаючи із сумнозвісної Переяславської ради, з укладення того самого українсько-московського договору 1654 року, і донині. Богдан Хмельницький тоді не мав іншого виходу. Біда в тому, що після Богдана Хмельницького не знайшлося керівників Богданового рівня. Їх немає до сьогодні. Війна – цинічна, війна – кривава, і в цьому вся Москва, яка не лише проти України подібну політику провадить, а й загалом

упродовж своєї історії — проти інших народів, яких гнобять. Куди приходять війська цієї країни, там завжди біда, кров, насильство і завжди брехня».

Як зазначає пан Микола, значною мірою в тому, що зараз відбувається на Донбасі, відіграла роль бездіяльність української влади щодо національної інформаційної політики. «Мав змогу надивитися і московських телеканалів, і сепаратистських, де, по суті, в кожному слові — ненависть і брехня, пересмикування фактів. Український канал працював лише один — ICTV. Хлопці перемикали канали задля цікавості. Та інформація, що подавалася, пригнічувала — така відверта фальсифікація. Біда в тому, що Українська держава впродовж чверті століття незалежності нічого не робила на тій території, бо подібні передачі були й раніше, та ніхто тим населенням не займався. Тому я би сказав, що для більшості жителів Донбасу це не їхня провина, а їхня біда те, що сталося», — вважає Микола Лазарович.

На думку професора, в пересічних громадян України більше патріотизму, порядності, аніж у політиків, яким вони довірилися. «На жаль, немає реальної боротьби з корупцією. Є лише створення видимості. Немає глибоких економічних реформ. На жаль, ми пішли тією ж дорогою, що й раніше — грубо кажучи, почали “рубати хвоста котові” маленькими частинками. Тобто є своєрідний шок, але по суті — немає терапії. Мені прикро, що наші урядовці не хочуть усвідомлювати, що люди набагато чесніші й патріотичніші за них», — каже пан Микола.

Втім, хоч ситуація в країні складна, проте змінювати керманів зараз не на часі. Варто брати уроки зі своєї історії, переконаний Микола Лазарович.

«Сьогоднішню владу є за що ганити, є підстави, мабуть, здійснити перевибори всіх гілок влади, але, на жаль, ми в тій ситуації, коли цього, як на мене, ми не можемо собі дозволити. Я особисто переконаний: наступна Верховна Рада України кращою не буде, а буде гіршою. Так само, як ми почнемо зараз подібні зміни, пертурбації — це лише дасть додаткові козирі Москві. Ми не тільки маємо пам'ятати свою історію, а вже пора брати з неї уроки. Гетьман Виговський, власне, почав боротьбу з Московією, яка хотіла підпорядкувати Україну собі повністю. Виговський на це не пішов і почав боротися. І боровся, треба сказати, доволі успішно, коли переміг під Конотопом московитів у щент. Тоді питання стояло про те, що Виговський зі своїми союзниками міг спокійно іти на Москву. У Москві був переляк. Московський цар виходив у жалобному одязі до населення. Уже були готові втікати до Уралу, але внутрішня опозиція, були там і патріоти, організувала повстання проти Івана Виговського. Іван Виговський замість того, щоб очолювати похід на Московію і, очевидно, маючи можливість тоді раз назавжди покінчити з таким союзником, змушений був зректися влади. Це призвело до того, що Україну було поділено між Московією та Польщею. Тому хоч би яке розчарування було у нас до цієї влади, ми все ж таки повинні пам'ятати, що своїми діями ми можемо призвести до ще гіршого. Тому на владу, без сумніву, тиснути потрібно, критикувати її, але все робити в таких межах, щоб не дати козирів московітам», — стверджує Микола Лазарович.

Будучи на фронті, пан Микола продовжував наукову роботу. Зокрема, йдеться про тематику Українських

січових стрільців, діяльність яких є прикладом патріотизму для наших сучасників.

«У зоні АТО я трохи займався наукою і написав три наукові статті. Опублікував їх і підготував до друку дві книги – «Легіон Українських січових стрільців» та «Ілюстровану історію України». Це були не з нуля книжки, звичайно, повторні видання, але вони істотно збільшилися в обсязі. Книга «Легіон Українських січових стрільців» має вийти буквально днями в тернопільському видавництві «Джура». Якщо вести мову про УСС, то це було одне з джерел, яке примусило багатьох піти до війська добровольцем. Як дослідник січового стрілецтва, я просто не міг підвести героїв моїх книжок, досліджень і вчинив так само, як вони. І січові стрільці билися, і наші сучасники б'ються проти Московії за незалежність. Ця битва однаково відбувається у важких умовах. Не все так легко було для січових стрільців, і про це детальніше можна прочитати у книжці, бо австрійська влада, під'юджувана поляками, намагалася обмежувати багато починів УСС. Так і нині дуже важко, зважаючи на підступи московитів. Є багато подібних чинників. Але завжди слід пам'ятати, що оборона своєї Батьківщини, захист родини – це та свята справа, яку оспівують ще з найдавніших часів, і вона ніколи не втратить актуальності».

Лазарович М. Історик Микола Лазарович: «Я просто не міг підвести героїв моїх книжок...» [Текст] / М. Лазарович ; [за матеріалами бесіди з М. Лазаровичем] Л. Осадчук // Час і Події. – Чикаго (США). – 2016. – 18 лют.

**Тернопільський професор-воїн пояснив,
чому в Росії правлять нацисти**

15 березня 2016 р.

Доктор політичних наук Микола Лазарович серед небагатьох іменитих науковців, які з початком російської агресії пішли добровольцями на фронт. Маючи досвід не лише інтелектуального, а й фізичного протистояння з росіянами, професор Тернопільського національного економічного університету зробив висновок про політичний устрій сучасної Росії.

За словами професора, ніхто наразі не може спрогнозувати завершення війни на Сході України, адже прогнозувати дії шизофреніків неможливо.

— Західний світ оцінює Росію з раціональної точки зору. Але Росія не є раціональною, вона є ірраціональною. Скажу так трохи грубо: планувати поведінку шизофреніків дуже важко. Зараз є отой «руській мір». Я переконаний, що він є формою нацизму. Його гібрид. Тому що, якщо взяти німецький нацизм — він був набагато чесніший. Вони казали: «Нам не подобаються євреї. Не подобаються цигани». Їм не подобалися слов'яни, і значну частину вони винищували. А ці на словах люблять усіх, а їхні дії абсолютно протилежні. Крім того, вони вміють дуже чітко всі свої вади перекидати на свого візаві. Тому зрозуміти, що і як дуже важко, — каже Микола Лазарович.

Професор Лазарович дає невтішні прогнози і щодо продовження підтримки Заходу України.

— Я переконаний, що якби влада діяла так, як мала би діяти, якби відбулися реформи, якби почалася реальна

боротьба з корупцією, то світ би з більшою симпатією до нас ставився. Сьогодні Україна як була однією з найкорумпованіших країн, так вона нею і залишається. Це веде до того, що влітку знову будуть визначати, чи продовжувати санкції стосовно Росії. Вже багато політиків, державних діячів інших країн, зокрема Угорщини, заявляють, що санкції не будуть пролонговані. Це дуже погано і треба брати до уваги, що Росія скупилася значну частину європейської еліти. Якщо ми візьмемо Словаччину, Угорщину, Чехію, Грецію, Кіпр, то там навіть правлячі еліти скуплені. В інших – невеликі частини, – додає Микола Лазарович.

На думку історика, невдовзі перед українцями постане нове завдання: зробити висновки про «братній» народ.

– В нас кажуть, що війну веде В. Путін, у кращому випадку Кремль. Я схильний думати, що війну проти України веде російський народ. Тому що Путін має 90% підтримки, а соціологічні опитування робив «Левада-центр» – інституція, яка має ім'я в усій Європі. Нам нема чого шукати кращих і гірших росіян. Вони загалом росіяни. Лише російський опозиціонер М. Касьянов каже, чи не єдиний, що Крим треба віддати Україні. Всі інші так звані «опозиціонери» таким чином питання не ставлять. Тому я побоююся, що коли закінчиться ця війна, то з Росії артисти, спортсмени, політики і культурні діячі сюди будуть на колінах повзти і казати: «Друзі!». Ми повинні для себе зробити висновки. Прощення – це крок до повторення. Ми не можемо, на жаль, на кордоні з Росією збудувати Китайську стіну, але ми повинні мати стосунки

з москowitzами лише через міжнародні договори і технічно оснащений кордон.

Лазарович М. Тернопільський професор-воїн пояснив, чому в Росії правлять нацисти [Електронний ресурс] / Микола Лазарович ; [розмову з професором Миколою Лазаровичем про політичний устрій сучасної Росії / Вела] Юлія Швець // BezTabu.Te.Ua. — 2016. — 15 бер. — Режим доступу : <http://beztabu.te.ua/novini-ternopilshchini/ternopilskii-profesor-voyn-poiasniv-chomu-v-rosiyi-pravliat-natsisti> : фот.

Додаток 11

Микола ЛАЗАРОВИЧ:

«Складні запитання не мають простих відповідей»

22 червня 2016 р.

Думаю, немає особливої потреби представляти нашим читачам професора Тернопільського національного економічного університету, людину року — 2015 Миколу Лазаровича. 53-річний науковець добровільно пішов у зону АТО і майже рік перебував на передовій. Про те, що спонукало його на цей крок та як йому служилося, він уже розповідав на сторінках нашої газети в середині лютого. А нині ми розмовляємо з ним не стільки як з бійцем АТО, скільки як з істориком: як з професійної точки зору бачиться йому все те, що відбувається на сході України.

— Згадуючи свою недавню військову службу в зоні АТО, ви, пане Миколо, розповідали про кардинально протилежне ставлення до українських військових жителів різних регіонів України.

— Так, коли їхали на Донбас через Запорізьку область, люди селами виходили нас проваджати: старі дідугани,

бабусі, матері з дітьми. Махали руками, хрестили нас. Це було так зворушливо, що аж сльози набігали на очі. Та як тільки перетнули адміністративну межу Донеччини, ситуація була цілком іншою: якісь незрозумілі машини їдуть за нами, обганяють, вертаються. І жести людей уже зовсім не ті.

– Ви тривалий час були серед тих непривітних до нашого війська людей: вони хоч якось міняються і чого насправді прагнуть?

– Якщо говорити про тих, хто дуже не любить все українське, то вони не за «ДНР» чи «ЛНР», а живуть вірою, що ще можна повернути Радянський Союз. З одним із таких, до речі, етнічним українцем, спілкувався під Маріуполем. Наводив йому різні аргументи, переконував, що ми могли б якось домовитися та мирно розв'язати наші проблеми, якби не втрутилася Росія і не пішла на нас війною. То хто ж винен у цій ситуації? А він каже: «Америкоси!» При чому вони тут?! «А Вікторія Нуланд булочки на Майдані роздавала...». Таке ось мислення.

Я просився прочитати лекцію про Голодомор для жителів села, де стояла наша частина. Цю тему добре знаю, багато років досліджую. Хотів розповісти, як нищівно він пройшовся по Донеччині. Але голова сільради, цілком лояльний до наших військових, що мав добрі контакти з керівництвом частини, усе ж не погодився.

– І це на підконтрольній Україні території. А що вже казати про окуповану?

– Отож-бо! І все ж переконаний: не можна звинувачувати цих людей, не випадає. Це не вина їхня, а біда. Що робила наша влада упродовж 25 років

незалежності, аби вони стали іншими? Практично нічого. Думала лише про свої статки та як більше вкрати.

Років вісім чи десять тому тернопільська делегація їздила в Донецьк, щоб взяти участь у дискусії «Язык или мова» на тамтешньому муніципальному телеканалі. Основним опонентом від них був Микола Левченко, тоді ще секретар Донецької міськради, що згодом став народним депутатом України. Уявіть собі ситуацію: я розповідаю, як упродовж сторіч нищилася наша мова. А оскільки часу обмаль, дарую їм свою книжку. Кажу: там є всі ці факти. Він бере її, притискає до грудей і заявляє (у прямий ефір!): «Бачите, вони нині нам дарують свої книжки, а ще зовсім недавно за кожне російське слово відрубували нам пальці». І що тут скажеш? Хоч кричи: «Караул!».

І це при тому, що перед початком ефіру я підходив до цього чоловіка й казав: «Ми громадяни однієї країни, нам разом у ній жити. Тож маємо нині говорити так, щоб об'єднувати Україну, а не роз'єднувати її. Може, ми ще не такі, але наші діти точно будуть розумнішими. І ваша дитина, впевнений, буде розмовляти українською». Він аж скипів: «Я все зроблю, щоб цього не сталося». Ось такі люди там керували і не пригортали донеччан та луганчан до України, а сіяли в їхні душі ненависть до неї. Тепер доводиться пожинати гіркі плоди з того насіння.

– **На ваш погляд: якою буде доля Донбасу?**

– Висловлю, можливо, непопулярну думку: окупована його частина не потрібна нікому. Нікому! Туди купу грошей треба вбахати, щоб її підняти, відбудувати та відродити. Не потрібна вона Росії – їй потрібна вся Україна. Насамперед Київ як столиця Русі, бо без неї вибивається

фундамент у Росії, вона ж без нічого залишиться. Їй необхідна наша історія, яку вони сотні років до себе підлаштовують.

У тій формі, особливо з тими умовами, якими Росія обставляє цю територію (ми вам її віддамо, але вона має впливати на зовнішню політику України, мати право вето), ця частина Донбасу і нам не потрібна. Сама ж по собі вона просто не може існувати.

Але так чи інакше Донбас залишиться в складі України. Тому, коли ми десь артикулюємо свої погляди щодо цієї території і людей, котрі там залишаються, маємо пам'ятати, що вони будуть з нами. Тому не треба аж так жорстко по них проходитися.

— Ще є надія, що вони можуть стати патріотами нашої держави?

— Слід розуміти: складні запитання не мають простих відповідей. А в нас дуже часто люблять усе вирішувати просто: мовляв, їх треба відкинути, легше буде дихати Україні. Але в історії немає прецедентів, коли б країна відмовилась від своїх територій. З цього маємо й виходити.

Путін утримує цю невеличку частину Донбасу лише тому, що хлопці наші там стоять і своїми життями не дали йому просунутись далі, вглиб України. Звичайно, якби були лише Україна та Росія, попри весь наш героїзм, Путін уже би був на західному нашому кордоні. Але підключилися Європа, США, Канада, інші країни. І не стільки з великої любові до України, скільки з розуміння: попирається міжнародне право, ставляться під сумнів післявоєнні кордони, а це може призвести до війни всіх проти всіх. Європа передусім себе

оберігає, допомагаючи нам, накладаючи санкції і стримуючи агресивні наміри Росії.

Тож героїзм наших воїнів та допомога Європи і світу Путіна зупинили. Що буде далі, незрозуміло. Думаю, навіть якби він забрав те, що захопив, то біда була б ще більшою для населення окупованих територій.

– Та Росія донедавна благополучному Криму не може дати ради. Що вже казати про зруйнований Донбас.

– А Крим чому нам передали? Такі добренькі були? Та вони не знали, що з ним робити. Виселили татар, караїмів, греків. Москалів наїхало і не знали, як дати раду цій господарці. Вони себе не могли забезпечити, не те що Чорноморський флот. І ми своїм коштом, своїм недоїданням той Крим облаштували. А тепер вони, бачте, прийшли і «своє» забрали...

– Як ви думаєте, скільки нам ще тримати східну лінію оборони? І взагалі, чи є надія, що ми Україну втримаємо?

– У мене навіть сумніву немає, що ми її втримаємо. Нам головне тепер, як кажуть, не бути «святішими» за Папу Римського і не дуже йти на поступки, а керуватися здоровим глуздом. Щоб, борони Боже, не записали, що «ДНР» і «ЛНР» матимуть право вето в якихось зовнішньополітичних питаннях. Якщо так ставитиметься питання, краще зректися цих територій.

Вважаю, це велика помилка наших політиків, що вони втягнулися в Мінський процес. Переговори, звісно, потрібні, але із самого початку війни пішли не тим руслом. Ці території необхідно було визнати тимчасово окупованими, не брати щодо них жодних соціальних зобов'язань і перекрити всі ходи. Може б, тоді Росія

швидше зм'якла, бо цим людям треба було б забезпечити і пенсії, і зарплати.

– **Ой, не зм'якла б...**

– Я розумію, що «бабы ещѐ нарожают», як казав Жуков. Але й запропоноване теж не витримує критики. І все ж те, що сталося, починаючи від Майдану і дотепер, це все одно краще, ніж могло б бути, якби не було Майдану. Ми нині є суб'єктом історії, хай і залежним, хай «плохеньким», як дехто каже, але суб'єктом. І наша доля нині в наших руках. А до Майдану ми де-факто були об'єктом. І нас чекала сумна перспектива. Путін не дурний, радників має багато... Вони зробили висновки з Помаранчевої революції та й з попередніх сторіч і вже поставили б нас у такі умови, що й не пискнули б. Швиденько між олігархами розподілили б великі підприємства, землю розпродали б – і все. Ми б уже нічого не зробили. Нічого!

Тож я сьогодні абсолютний оптиміст. Перекоаний: кожна краплинка крові від Майдану дотепер, як і всіх тих із попередніх поколінь, що проливали її за Україну, взагалі народу як такого, є нині, по суті, тим оберегом, який тримає Україну. Бо не може ця кров проливатись просто так.

Ми повинні тікати від Москви, бо там людина – гвинтик. То ріки буде обертати, то захоплювати інші народи. А в Європі людина – цінність. Якщо ми кажемо, що віримо в Бога, то людина – Божа подоба. Відповідно до неї і ставляться як до цінності. У Європі – не в Москві.

– **Проте остання нав'язує думку про бездуховність Європи та якусь особливу духовність Росії.**

– Звичайно, у Європі є те, що нас не влаштовує, скажімо, якщо дозволяти одностатеві шлюби, то людство

*Святий Вечір! Донецька обл., сектор «Маріуполь»,
6 січня 2016 р.*

просто вимре. Але ж ми не мусимо цього приймати. Проте маємо розуміти: Росія була, є і тривалий час ще буде нашим ворогом. Я як бачу: закінчиться війна (бо все, що починається, закінчується), і російські артисти, вчені, політики, спортсмени приїжджатимуть до нас і запевнятимуть: ой, ми завинили перед вами, але ж то нам задурманили голови, а ми вас так любимо... Але ми все маємо пам'ятати, якщо хочемо добра своїм дітям. Бо забуття – то шлях до повторення.

– Дякую за інтерв'ю.

Лазарович М. «Микола Лазарович: складні запитання не мають простих відповідей» [Текст] / М. Лазарович ; [інтерв'ю з терноп. істориком / провела] Г. Садовська // Вільне життя плюс. – 2016. – № 48 (22 черв.). – С. 6 : фот. – (Що буде з Донбасом).

Додаток 12

**«За 25 років Господь тричі давав нам можливість збудувати нормальну державу» – Микола Лазарович
3 січня 2017 р.**

Єдине, чого не вистачає для подолання корупції, – це бажання керівництва держави, переконує професор Микола Лазарович. Історія, за його словами, таки здатна бути учителькою і без неї неможливо збудувати майбутнє.

– Я дуже важко йшов до того, щоб потрапити на війну. Перших 3–4 рази казали: «Потрібні такі спеціалісти, як танкісти, артилеристи, зв'язківці тощо». Я ж свого часу служив у піхоті, а таких було багато, та й вік – 50 з плюсом. Але я не мав сумніву, що буду там, – розповідає тернопільський історик і доктор політичних наук Микола

Лазарович. — Моя справа у військкоматі вже була списана в архів. Але я впросив відновити її. Зі скрипом, але все ж пройшов медичну комісію. У Рівному, де був останній відбір, мене забракували через висновки Тернопільської медкомісії. Тож мусив хвилин 5–7 просити, щоб мене таки взяли до Збройних сил. Пані, яка відбирала, побачивши мій розпач, сказала: «Бог з тобою, йди!».

Микола Лазарович є автором публікацій про Українських січових стрільців, Національну революцію 1917–1921 рр., Голодомор 1932–1933 рр. тощо. Серед останніх його книг — «Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба». Чоловік добровольцем відслужив від 14 лютого 2015-го до 22 січня 2016 р., в т. ч. останніх вісім місяців — у зоні бойових дій на Донбасі.

— Як би я міг писати про січових стрільців, якби сам не пішов? — пояснює він. — Та й родинну традицію боротьби за незалежність України потрібно було продовжити. Адже мій стрий Микола Лазарович був кулеметником сотні «Мороза» в УПА. Двадцятирічним під час бою поблизу м. Яремче він пораненим потрапив у полон і в 1946 р. був засуджений на 25 років таборів. Його псевдо «Недоля», у мене — позивний «Професор». Тому важаю себе щасливою людиною, оскільки як і свого часу княжі дружини, козаки, Українські січові стрільці, вояки Української Народної Республіки, Української галицької армії та Української повстанської армії зі зброєю в руках захищав свою Батьківщину.

Тож не тільки пишучи, а й переживаючи історію, тернополянин відчував обов'язок підхопити чин борців за волю України.

– Почнемо з вашої книги про легіон УСС. Яка її ідея?

– Нам і сьогодні важко усвідомити подвиг молоді, яка зголосилася до лав січових стрільців. Близько 30 тис. добровольців мали повне право перечекати воєнну негоду вдома, зберігши при цьому життя і здоров'я, оскільки вони не були військовозобов'язаними. Коли їх питали: «Куди ви йдете?», відповідали: «Боротися за волю України!». Їм заперечували: «Але що ви зможете зробити, коли триває світова війна, а вас зі всіх добровольців відібрали лише 2500?». «Навіть якщо загинемо, – відповідали вони, – на наших могилах будуть хрести, а на них написи “Упав за волю України”. Ця молодь хотіла відновити традицію збройної боротьби за волю України, запровадити ідеали, до яких мало стреміти українське суспільство. Остання битва за Україну до них була в 1709 р. за гетьмана Івана Мазепи, під Полтавою. Поляки мали у кожному поколінні борців за національну незалежність. У нас таких людей тривалий час не було. І січові стрільці зуміли відновити призабуту ідею визвольної збройної боротьби. Тому, коли я дізнався про УСС, зрозумів, що не можу промовчати, що маю на весь світ кричати: «Дивіться, у нас же такий феномен, такі хлопці і дівчата, таке найморальніше військо, зі всіх тих, що знаю!».

– Чим історія важлива для українців зараз?

– «Той, хто не знає свого минулого, не має майбутнього» – вічна істина. Без знання багатотисячолітнього досвіду людства неможливо зрозуміти сучасне, передбачити, а тим більше успішно будувати, майбутнє. Тому, щоб іти вперед, потрібно час від часу озиратися, виявляти схожості з сучасністю,

порівнювати їх, намагатися виправляти історичні помилки.

Скажімо, на початку теперішньої російсько-української війни я звернув увагу на такий допис у Facebook: «Яка неймовірна конструкція: українець, убитий росіянином». Але це «неймовірна конструкція» лише для тих, хто погано знає минувшину України. Наші стосунки з Московією/Росією повсякчас були гібридними, коли нам казали одне, а робили протилежне. Українська історія з кожного свого рядка волає про ворожість до нас московитів/росіян, що придушували будь-які прагнення України до незалежності. Однак більшість українців про це воліла мовчати. Як наслідок, дотеперішнє перебування в московських задушливих обіймах вилилося нам у повальну денаціоналізацію, масштабні політичні репресії, багатомільйонні жертви. Можна навмання вибрати рік у наших відносинах, і побачимо там суцільні проблеми й безвихідь.

Нинішня війна Росії проти України є продовженням її звичної політики. З одного боку, — це реакція на Революцію гідності, яка має стати точкою нашого неповернення в минуле та початком нового життя, базованого на верховенстві права, демократичних принципах розвитку, правах і свободах людини, гідному рівні життя. З іншого — демонстрація бруталної російської сили з «виховною» метою: повернути Україну в свою орбіту, щоб таким чином зміцнити імперський курс і покінчити з революційною загрозою, та залякати решту пострадянських країн. До речі, нагадаю, що наймасштабнішим «виховним засобом» Кремля щодо України був Голодомор 1932–1933 рр.

Мусимо збагнути, що сьогодні у нас той же ворог, що і кількасот років тому. Часто кажемо, що проблема у Путіні, Кремлі, але ми не повинні повестися на підміну понять. Проблема у російському народі – спільноті, яка сформувалася з нацистською ментальністю і ненавидить все, що в її розумінні має ознаки інакшості, чужості, та діє за принципом проекції, тобто якщо ти брехун – звинувачуй у брехні, якщо ти вбивця – звинувачуй у вбивствах, якщо ти нацист – звинувачуй у нацизмі. Ворогів, звичайно, мають багато народів, але в росіян, залежно від часу, настрою й політичної кон'юнктури, ворогами є практично всі – від геїв до українців. Усюди, куди приходять росіяни, незалежно від особи їхнього правителя чи політичного режиму, – там біль, страждання, смерть. Без цього усвідомлення ми не зможемо ефективно боротися проти російської агресії. Тому не втомлююся повторювати: не шукайте серед росіян кращих і гірших – за своїм ставленням до України й українців вони всі однакові. Усвідомлюю, що в Росії є якась частина нормальних людей, однак вони – швидше винятки, що підтверджують правило. Маємо повік пам'ятати, що тоді, коли режим Путіна вів війну проти України, його підтримували близько 90% росіян. Якщо ми це, не дай, Боже, забудемо – все повториться знову: нищення національної державності, заборони української історії, культури, мови, голодомори, репресії, війни...

– Які саме сюжети і висновки актуальні для вироблення цього погляду?

– Нашу історію інколи називаю «українськими національними танцями на граблях». Як писав один з істориків, часто українці билися між собою з більшим

завзяттям, ніж із ворогом. Сьогодні ми знову опинилися у настільки важкій ситуації, що навіть не знаю, як із неї вийти. Маємо три основні проблеми: дві значних – агресія Росії та недолуга політика нинішньої української влади і третя, похідна від перших двох, – формування, за визначенням політолога Миколи Рябчука, креольської групи, яка хоче будувати неукраїнську Україну.

Розглядаючи першу проблему, усвідомлюю, що все, що починається, рано чи пізно закінчується. Закінчиться і ця війна, яку, сподіваюся, українці щонайменше не програють. Але «руській мір» так просто своїх позицій не здасть. Побачивши, що не вдалося зламати Україну силою, його представники змінять тактику і замість куль запропонують

Той випадок, коли термін «каратель» вустами ворога звучить компліментарно. Скриншот із сайту Tribunal-today.ru

«цукерки». В Україну потягнуться різного роду вчені й письменники, кіркори й лоліти, навальні та діячі такого ж стибу. Вони будуть падати на коліна, битися в груди, кричати, що росіян біс, тобто Путін, попутав. А далі пропонуватимуть «дружити з чистого листа». Цього не можна допустити. Адже стосунки між Україною й Росією доречно проілюструвати словами прем'єр-міністра Ізраїлю Голди Меїр: «Ми хочемо жити. Наші сусіди хочуть бачити нас мертвими. Це залишає не надто багато простору для компромісу». Ми сьогодні маємо ідентичну ситуацію, але наш ворог значно підступніший і володіє ядерною зброєю. Тому перший висновок нашої історії полягає в тому, що врешті-решт мусимо зрозуміти: росіянам не можна вірити за жодних обставин.

Наступна проблема зумовлена тим, що нинішні владні інститути України – Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, як і Генеральна прокуратура, суди хронічно не виконують функціональних завдань, визначених для них Революцією гідності й Російсько-українською війною. Тому чимало українських громадян справедливо обурюються бездіяльністю влади та закликають негайно її змести. У цій надскладній ситуації мусимо вибрати ту золоту середину, при якій разом із купіллю не вихлюпнемо й дитину. Ми маємо жорстко тиснути на владу, змушувати її реформувати суспільство, боротися проти корупції, але при цьому не допустити хаосу та не дати промосковським силам жодного шансу на реванш.

У зв'язку з цим нагадаю події 1659 р., коли гетьман Іван Виговський на чолі українського і союзного військ розбив під Конотопом московську армію. Швидко очистивши від

загарбників територію Гетьманщини, він отримав змогу не лише успішно завершити війну з Московією, припинити внутрішні усобиці, а й повторити славнозвісні походи гетьманів Петра Сагайдачного та Михайла Дорошенка на Москву. Московити, переконані, що українці підуть їх добивати, готувалися перенести царську ставку за Волгу. Цар Алексій Михайлович вийшов до підданих у жалобному одязі і навіть сам наглядав за оборонними роботами. Але замість того, щоб піти й покарати Московію, гетьман Виговський зрікся влади, оскільки внутрішня опозиція підняла проти нього повстання. Це стало точкою відліку тієї трагедії, яка тривала в Україні понад 300 років.

Отже, ще один висновок української історії полягає в тому, що нашою метою має стати не взаємопоборювання, як це вже траплялося в княжі часи, під час Гетьманщини та Української національної революції 1917–1921 рр., а перемога над московством — як внутрішнім, так і зовнішнім!

Остання з названих основних проблем, характерна тим, що в Україні під демократичною личиною формується ціла когорта людей, які агресивно ставляться до всього українського і мріють про неукраїнську Україну. Її розвиток перебуває на організаційній стадії і значною мірою залежить від результатів вирішення перших двох проблем. У цій ситуації висновок вбачаю в тому, що Україна врешті має стати українською, україномовною і з єдиною Українською помісною церквою. Лише в такому вигляді вона матиме шанс вижити і бути цікавою для світу. Не маю сумніву, що якби Україна була україномовною і з єдиною національною церквою, то теперішніх жахів не сталося би.

Послуговуючись історичним досвідом, хочу також коротко проаналізувати ще два таких актуальних сюжети.

Перший. У роки Української революції 1917–1921 рр. українці загалом байдуже поставилися до необхідності збройно захищати державну незалежність. Більшість їх, а це були селяни, переймалася проблемою земельних наділів. Як наслідок, Україну окупували російські більшовики, які в 1932–1933 рр. організували Голодомор. Отже, було дві головних причини Голодомору: безпосередня – небажання значної частини українців захищати власну державу та опосередкована – прагнення радянського режиму покарати українців за опір т. зв. соціалістичному будівництву. Звідси висновок: захищати Батьківщину не лише почесно, а й вигідно. Якби українці в 1917–1921 рр. захистили Україну – Голодомору не було б.

Другий. Упродовж сторіч Україна не мала надійних союзників, що нерідко призводило до її болісних поразок. Відповідно нині маємо вжити всіх можливих заходів, щоб, з одного боку, якнайбільше поглибити свою євроатлантичну інтеграцію, з іншого – максимально дистанціюватися від такої агресивної й непередбачуваної держави, як Росія.

– Українці сходу і заходу врешті формують спільний погляд на своє минуле?

– Ситуацію потрібно розглядати об'єктивно. Насамперед хочу звернути увагу на те, що практично впродовж усього періоду незалежності держава нічого не зробила, щоб шукати в Україні шляхи порозуміння, єднати українські регіони спільною ідеєю. Швидше навпаки – діяла за давньоримським принципом «розділяй і володарюй!».

Особливо це проявлялося під час виборів, коли людей розганяли по кутах. Зі сходу лунало: «Там бандерівці!..», з заходу: «Там москалі!..». Відповідно, політики отримували дивіденди.

Свого часу, років із десять тому, мав «щастя» дискутувати в прямому ефірі з сумнозвісним випускником істфаку ДонНУ, кандидатом історичних наук Миколою Левченком – на той час секретарем Донецької міської ради. Програма називалася «Язык или мова». Ще до початку ефіру звернувся до пана Левченка з проханням акуратно висловлюватися, щоб не нашкодити загальній справі, оскільки нам жити в одній країні. На це він відповів, що я висловлююся як протестантський пастор. Під час передачі відверта ненависть до всього українського, передусім мови, проявилася як у М. Левченка, так і його прихильників. Другою стороною їхнього єства були історичне фальшування та маніпулювання фактами. Так, після того, як я навів низку прикладів про обмеження функціонування української мови в Російській імперії й СРСР та подарував панові Левченкові свою книгу, він заявив у телеефірі: бачите, сьогодні галичани дарують нам свої книги, а ще зовсім недавно вони за кожне російське слово відрізали нам пальці.

Окрім пана Левченка, своєю непримиренністю до українства вирізнявся Сергій Баришніков – тоді доцент кафедри політології ДонНУ, який не приховував своїх проросійських поглядів. Згодом його було звільнено з вишу за хабарництво. З початком російсько-української війни пан Баришніков брав участь у російських маршах, які проходили на території Донецька, був одним з авторів

концепції проекту «Новоросія», членом т. зв. «Верховної ради ДНР», певний час виконував обов'язки «ректора» тієї частини викладацького колективу ДонНУ, яка пішла на співпрацю з російською окупаційною владою. На останній посаді «прославився» своїм висловом про те, що «ми наждаком будемо вичищати все українське».

Отже, окремі регіони України, особливо Донбас, були віддані на поталу місцевим князькам, їх оточенню та кримінальним угрупованням. Традиційно вагомо там були представлені російські спецслужби та їхні агенти. Навіть після Помаранчевої революції мало що змінилося. Більш того, Президент України Віктор Ющенко, якого донецькі верховоди під час виборчої кампанії 2004 р. обзивали нацистом і зображали на бігбордах у нацистській формі, всім все вибачив, пояснюючи таку смиренність перед злочинцями своїми християнськими чеснотами.

Насьогодні, звичайно, ситуація змінилася на краще. Українська ідея перетнула Дніпро й поступово опановує Лівобережжя й південно-східні терени України. Місцеве населення дедалі більше усвідомлює своє українство. Чимало людей вже збагнули, що Україна сама по собі є цінністю й її потрібно берегти. Що хоча в Україні життя, можливо, і не легше у площині виживання, ніж у Росії, але куди краще в плані демократії, свободи. Позитивно на ці процеси впливають заходи з декомунізації суспільного життя України.

Безумовно, що багатьох українських громадян привела до тьми російсько-українська війна. Науковцям, історикам, тим, хто цікавиться минулим, було добре зрозуміло, що собою являє Росія і яке її ставлення до України. Тепер хіба

сліпі й глухі цього не усвідомлюють. Біда навчає краще за будь-якого вчителя. Якби багатьом мешканцям Донбасу нинішній розум вчора — може б і біди не було. Ті з них, що кричали: «Расея, Расея...» і «Путін, пріді...», нагадують унтер-офіцерську вдову, яка сама себе відшмагала. Адже москаля не потрібно кликати — він сам приходить і всюди сіє горе, проливає кров.

Щоправда, є й такі громадяни, яких ніяк не переконати. Нещодавно оприлюднено інформацію про те, що частина переселенців, які з Донбасу переїхали до Росії і де їх не забезпечили ні роботою, ні умовами для проживання, повернулася. Окремі з них після цього заявили, що, оскільки їхній переїзд у Росію не вдався, вони будуть чекати, коли Росія прийде до них. Тобто, їх навіть біда не навчила нічого.

Загалом мусимо розуміти, що просто так якогось ранку ми всі раптом не прокинемося з усвідомленням спільного бачення свого минулого чи своїх перспектив. Для цього з людьми потрібно працювати — інформувати їх, пояснювати, переконувати. Одночасно в Україні слід покласти край проявам російської пропаганди, які досі мають місце на телеекранах, радіо, шпальтах друкованих видань, в українському сегменті Інтернету тощо. Передусім потрібно припинити популяризацію т. зв. ідеї «русского міра», яка за своєю сутністю є нацистською.

— Як думаєте, українці, як нація, зрозуміли уроки Революції гідності і війни на сході?

— Важко однозначно стверджувати, наскільки українці засвоїли уроки Революції гідності й російсько-української війни. Сьогодні виглядає так, що, образно висловлюючись, півкраїни плаче, а пів скаче. Проблема зумовлена не лише

рівнем свідомості суспільства, а й низкою зовнішніх факторів. Так, в Україні й досі мало хто знає, за якими критеріями влада здійснювала воєнну мобілізацію: чому одних мобілізували, інших – ні, третім – дозволили виїхати з країни. Переконалий, що якби ці процеси відбувалися прозоро і, скажімо, кожна навіть не сім'я, а родина чи кілька родин, делегувала свого представника захищати Батьківщину, це істотно згуртувало б народ. Чинниками, здатними активізувати суспільство, могли б стати такі заходи, як розірвання дипломатичних відносин із ворогом, введення візового режиму для російських громадян, остаточний вихід України з СНД, яку патрує РФ, тощо. Також слід назвати речі своїми іменами – не АТО, а російсько-українська війна. Адже поняття «АТО» за визначенням перетворює більшу частину громадян країни у пасивних глядачів, «війна» – дає усвідомлення єдності суспільства, розуміння того, що всі українці мають об'єднатися заради перемоги над віковичним ворогом України – Росією. Українському народові ця війна, звичайно, не потрібна, але ми змушені захищати свої родини, свою Батьківщину, своє майбутнє!

Разом із тим, характеризуючи стан українського суспільства та констатуємо, що далеко не всі його представники переймаються тими процесами, які тривають в нашій країні з 2013 р., маємо розуміти, що, мабуть, це закономірно. Адже в кожному суспільстві є ініціативна меншість та пасивна більшість. Саме пасіонарії, активні особи, ініціюють зміни, рух уперед. Уже сам факт, що український народ упродовж 10 років організував дві масштабні революції, по суті на рівних воює з однією з

найсильніших армій світу, багато про що свідчить. До того ж українці – розумні й працьовиті люди, які вже ніколи не потерплять над собою якогось насильства. Ну як ми можемо програти? Ми неодмінно переможемо!

– **А теперішня влада: вона діє якісно по-новому?**

– Влада мала б подавати добрий приклад для суспільства та підтягувати його до свого рівня. Згадаймо хоча б вплив на громадян своїх країн президента США Франкліна Рузвельта, прем'єр-міністра Великої Британії Вінстона Черчилля, президента Чехії Вацлава Гавела та ін. Однак в Україні все відбувається навпаки – народ примушує владу ставати кращою. Адже остання через нерозуміння національної сутності українців, свій надмірний прагматизм зневажає морально-вольову сферу українського суспільства, в т. ч. національну честь і гідність. При цьому вона забуває, або й не знає, що, як стверджував видатний представник класичної політекономії Давид Рікардо, «народ, який не має честі, не матиме і хліба». В подібному ключі також висловлювався провідник ОУН Степан Бандера: «Якщо між хлібом і свободою нація обирає хліб, то залишається і без одного, і без іншого».

Ще одна проблема – це те, що сьогоднішня влада не налаштована на реформи, хоча й формально здійснює їх під тиском ЄС. Ще менше вона зацікавлена в боротьбі з найбільшою бідою нашої держави – корупцією. Приваблюють її лише схеми дерибану країни. Мабуть, виродження еліт дається взнаки. Так, ще на початку минулого століття Михайло Грушевський писав: «Біда України в тому, що нею керують ті, кому вона не потрібна». Однак із тих пір багато що змінилося. Тому переформулюю

слова іменитого історика так: тепер Україною керують ті, кому вона потрібна як об'єкт для грабунку. Політикум України не усвідомлює, що через свою захланність, корупційне збагачення, приховане гаслами реформ та євроінтеграції, зневагу до законів і моралі, небажання жертвувати корпоративними інтересами задля державних він не лише стрімко втрачає повагу суспільства, а й делегітимізує владу як таку.

Чому я критично налаштований до нинішніх владомощів? Нічого особистого: вони мене взагалі не цікавлять. Але проблема в тому, що від них, від їхніх рішень значною мірою залежить майбутнє України. А доля Батьківщини для мене є справою не лише принциповою, а й, вибачте за пафос, священною! Упродовж останніх 25-ти років Господь Бог тричі давав нам можливість збудувати нормальну державу, в якій українцям було б комфортно жити: проголошення Незалежності України (1991), Помаранчева революція (2004), Революція гідності (2013–2014). Перших дві спроби ми провалили. Це сталося через нашу безмежну довірливість і наші лінощі. Як після проголошення Незалежності, так і після Помаранчевої революції ми понадіялися на порядність і розум наших лідерів. Нам було ліньки їх контролювати і заставляти виконувати нашу волю. Зараз – третій, боюся, що останній шанс. Ми не можемо його змарнувати. Ми мусимо розпочату справу довести до логічного завершення і лише тоді Україна матиме прекрасне майбутнє в колі європейських народів.

Але для цього мусимо діяти, зокрема, змушувати владу виконувати свої обіцянки. Без рішучих змін Україна

приречена на подальший економічний занепад, втрату самоповаги та підтримки міжнародної спільноти. Той факт, що в нас реформи частіше запроваджують для галочки, як для суспільної користі, починає набридати усій Європі. І якби вона відвернулася від нас – дехто там зітхнув би навіть з полегшенням. Мовляв, держава, яка не відбулася. За таких умов розпочнеться поступовий дрейф до сфери впливу ворожої Росії, яка скористається ситуацією сповна.

Так, прекрасно, що зараз завдяки електронному декларуванню почали виводити на світло статки діючих чиновників. Але це лише перший крок. Далі слід перевірити статки колишніх держслужбовців, нардепів, прокурорів, суддів, міліціантів тощо. Не може бути так, що люди, які прожили все життя чесно, нині ледь зводять кінці з кінцями, а ті, що їх обдирали, – розкошують. Якщо особа працювала лише в держструктурах і настарала надмірні

Вертеп із с. Великі Гаї, що поблизу Тернополя, в гостях у батальйону 14-ї ОМБр ЗС України. Донецька обл., сектор «Маріуполь», 14 січня 2016 р.

багатства, то має пояснити, яким чином їй вдалося це зробити.

Узагалі не розумію, як керівники нашої держави можуть миритися з думкою, що урядують найкорумпованішою країною Європи. Упевнений, що якби вони розпочали реальну боротьбу з цією національною ганьбою, то їх підтримала б більшість громадян України. Та й перед населенням Криму і ОРДЛО таким кроком ми б здобули серйозний козир. Єдине, чого не вистачає для подолання корупції, — це бажання керівництва держави.

Лише тоді, як почне діяти закон, коли він стане одним для всіх: від безробітного до президента, країна почне ефективно розвиватися. Тому мусимо владу підганяти, але при цьому маємо пам'ятати, що ми воююча країна.

— Якою є роль інтелектуала, — що він може зробити для розвитку України в теперішніх умовах?

— Мабуть, важлива не стільки роль — бо вона є процесом, як її результат. Якщо речі називати своїми іменами, то, за великим рахунком, роль інтелектуала сьогодні полягає в тому, що він — інтелектуал. Інтелектуали залишаються наодинці зі своїм інтелектом і не можуть його ефективно застосувати. Яюсь так виходить, що в часи окупації України роль цієї категорії суспільства була ефективнішою, а коефіцієнт корисної дії — значно вищий. Теперішні політики не надто толерують інтелектуалів, бо ж люди зі знаннями не хвалитимуть їхню діяльність — вони бачать глибинні причини того, що відбувається. Більшість суспільства також навряд чи читає, слухає або дивиться щось інтелектуальне. Життя — складне, проблем багато, і люди віддають перевагу розважальним жанрам.

Свого часу Архімед шукав точку опори, щоб повернути Землю, а сьогоднішні інтелектуали шукають місця, де б можна ефективно використати свої зусилля. Я не претендую на роль інтелектуала, але після повернення з війни не бачу користі від своєї громадської діяльності. Так, їжджу з видавцем Василем Ванчурою Україною – презентуємо мою книгу «Легіон Українських січових стрільців». Провели в містах майже 25 таких зустрічей. Але ж сходяться люди, які і так не байдужі. Ті, хто думає по-іншому, не йдуть. Тому мене не покидає бажання повернутися на війну, де відчував себе потрібним. Досі не можу зрозуміти і тим більше сприйняти ці т. зв. українські реалії, те, що робиться в «мирній Україні». Нехай простять мене військовозобов'язані, але я з надією очікую 7-ї хвили мобілізації, під час якої, сподіваюся, знову зможу прорватися в лави Збройних сил України.

– Зрештою, запитаю про молодь: за вашими спостереженнями як викладача, молоді люди готові жертвовно працювати в Україні чи спокуса емігрувати переважає?

– Упродовж трьох років поспіль мені доручають провести вступну лекцію для студентів першого курсу Тернопільського національного економічного університету. Навіть під час перебування на війні командування бригади відгукнулося на прохання ректорату ТНЕУ і відпустило мене на кілька днів для цього. І щоразу переповнена актові зала – всього близько тисячі молодих людей. Інші очі, ніж у попередні роки, зосереджені обличчя – розуміють, яке важке випробовування переживає наша Батьківщина. В переважній більшості вони

готові жертвно працювати на благо України і своїх родин. Однак старше покоління має досягнути одну істину: якби ми не виховували дітей, вони все одно будуть схожими на нас. Тому насамперед потрібно виховувати себе. Якщо молодь бачитиме нашу налаштованість на позитивні зміни, вона підтримає Україну. У протилежному випадку ми її втратимо – як у прямому, так і переносному значенні слова.

Сьогодні Україна перебуває на тому етапі, коли може як здійснити якісний прорив, так і втратити навіть надії. Все залежить від кожного з нас. Наш найбільший ворог – байдужість. Спробуймо прорватися!

Лазарович М. «За 25 років Господь тричі давав нам можливість збудувати нормальну державу» – Микола Лазарович [Електронний ресурс] / М. Лазарович; [інтерв'ю з істориком, політологом, учасником АТО М. Лазаровичем / провів] В. Мороз // Українські реалії. – 2017. – 3 січ. – Режим доступу : <http://ukrreal.info/ua/intervyu/130334-za-25-rokiv-gospod-trichi-davav-nam-mozhlivist-zbuduvati-normalnu-derzhavu-mikola-lazarovich-> : фот.

СПИСОК ВИДАНЬ, з яких використано ілюстративні матеріали

6-я танковая бригада России на Донбассе: убитые, пленные, сожжённые танки [Електронний ресурс] // Украина криминальная. – 2015. – 23 сент. – Режим доступа : http://cripo.com.ua/?sect_id=8&aid=200416.

Бійці «Колоса» розповіли про бої на Савур Могилі [Електронний ресурс] // Вісник+К. – 2015. – 25 трав. – Режим доступу : <http://visnyk.lutsk.ua/news/ukraine/regions/rivne/15080/>.

Брик А. Замість читання лекцій студентам рив окопи: як тернопільський професор тримав оборону під Маріуполем і Донецьком [Електронний ресурс] / Антоніна Брик // 0352.com.ua – сайт міста Тернополя. – 2016. – 10 лют. – Режим доступу:<http://www.0352.ua/article/1117966> : фот.

Бутусов Ю. Громадянин США, мільйонер Марк Паславський 20 лютого 2014 року із шиною і щитом брав участь в штурмі разом із Небесною сотнею на вул. Інститутській [Електронний ресурс] / Юрій Бутусов // Цензор.НЕТ. – 2016. – 29 лют. – Режим доступу : https://ua.censor.net.ua/photo_news/376750/gromadyanyn_sshha_milyioner_mark_paslavskyyi_20_lyutogo_2014_roku_iz_shynoyu_i_schytom_brav_uchast_v.

Вікіпедія : вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

Вітвіцька С. Бійцю, якому відтяли руку за тату з тризубом, протез зробили теж із гербом [Текст] / Соломія Вітвіцька // День. – 2016. – 3 черв. : фот.

Екс-міністри оборони продали понад 830 танків, 430 літаків та гвинтокрилів, 710 БМП [Електронний ресурс] // Ракурс. – 2016. – 2 вер. – Режим доступу : <http://ua.racurs.ua/news-75900-eks>

ministry-oborony-prodaly-ponad-830-tankiv-430-litakiv-ta-gelikopteriv-710-bmp-infografika.

Жирохов М. Ми-24 армійської авіації СВ ЗСУ у війні на Донбасі [Електронний ресурс] / Михайло Жирохов // Ukrainian Military Pages. – 2015. – 24 груд. – Режим доступу: <http://www.ukrmilitary.com/2015/12/mi-24-army-aviation-zsu-in-the-donbas-war.html>.

Інформатор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://informer.news/category/all-news/krim-politic/>.

Книга пам'яті полеглих за Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://memorybook.org.ua/>.

Левада-центр: аналітичний центр Юрія Левады [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.levada.ru/>.

Міністерство оборони України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/>.

Побег Януковича: фотохронология событий [Электронный ресурс] // Сегодня. – 2015. – 22 февр. – Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/politics/society/pobeg-yanukovicha-fotohronologiya-sobytiy-594196.html>.

Происхождение артиллерийских ударов по позициям украинских военных в восточной Украине с 14 июля по 8 августа 2014 г. [Электронный ресурс] // Bellingcat. – 2015. – 17 февр. – Режим доступа: <https://ru.bellingcat.com/novosti/ukraine/2015/02/17/origins-artillery-ru/>.

Протистояння на Майдані триває – 20 лютого 2014 [Електронний ресурс] // Обозреватель. – 2014. – 20 лют. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/photo/56039-protistoyannya-na-majdani-trivae.htm>.

Росія порушила міжнародне право, поцупивши знак «Дебальцеве» для виставки. Стелу-символ спіяли і повезли до Москви [Електронний ресурс] // ТСН. – 2015. – 14 квіт. – Режим доступу: <https://tsn.ua/svit/rosiya-porushila-mizhnarodne-pravopocupivshi-znak-debalceve-dlya-vistavki-421280.html>.

ТСН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ato>.

Український тиждень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/>.

Цензор.НЕТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.censor.net.ua/>.

Цените жизнь: Капеллан показал, как вывозили раненых и убитых воинов с Донбасса. Капеллан с передовой Кушнирук Анатолий обнародовал фотографии эвакуации раненых и погибших в боях на Светлодарской дуге [Електронний ресурс] // Діпо.Донбасс. – 2016. – 21 декаб. – Режим доступа : <https://dn.depo.ua/rus/dn/tsinuyte-zhittya-kapelan-pokazav-yak-vivozili-poranenih-ta-21122016123500>.

Чупаков М. Правда про Іловайськ від Мангуста [Електронний ресурс] / Микола Чупаков // СпецКор: незалежна служба новин. – 2015. – 29 вер. – Режим доступу : <http://spec-kor.com.ua/interview-with-yevgeni-yu/mikola-chupakov.html>.

Military Navigator: военный информационный портал [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.milnavigator.com/>.

ЛІТЕРАТУРА

6-я танковая бригада России на Донбассе: убитые, пленные, сожжённые танки [Електронний ресурс] // Украина криминальная. – 2015. – 23 сент. – Режим доступа : http://cripo.com.ua/?sect_id=8&aid=200416.

Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики [Текст] / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.) та ін. – К. : «МП Леся», 2016. – 586 с.

Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року [Текст] // Голос України. – 1991. – 25 серп.

Аналіз діалогових ініціатив щодо врегулювання конфлікту в Україні. Національний діалог [Текст] // Міжнародний центр політичних досліджень. – 2015. – 63 с.

Апанович О. М. Українсько-російський договір 1654 року. Міфи і реальність [Текст] / Олена Апанович. – К. : Варта, 1994. – 94 с.

Апатов С. Американські вчені про незалежність України (1989–1992 рр.) [Текст] / С. Й. Апатов, В. А. Дубовик // Український історичний журнал. – 1995. – № 2. – С. 51–64.

Бандера С. Перспективи української революції [Текст] / С. Бандера. – Мюнхен, 1978.

Бачинський Ю. Україна irredenta [Текст] / Ю. Бачинський // Політологія: кінець XIX – перша пол. XX ст. : хрестоматія / за ред. О. І. Семківа – Львів : Світ, 1996. – С. 112–118.

Безпекова політика України в контексті формування системи колективної безпеки в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/421/>.

Бійці «Колоса» розповіли про бої на Савур Могилі [Електронний ресурс] // Вісник+К. – 2015. – 25 трав. – Режим доступу : <http://visnyk.lutsk.ua/news/ukraine/regions/rivne/15080/>.

Бойко Ю. Російські історичні традиції в большевицьких роз'язках національного питання [Текст] / Ю. Бойко. – Париж : Націоналістичне видавництво в Європі, 1964. – 175 с.

Бойко Ю. Теорія III Риму в Московській православної церкви після останньої війни [Текст] / Ю. Бойко. – Париж, 1957. – 30 с.

Бульвінський А. Українсько-російська війна 1658–1659 рр.: основні битви, стратегія, чисельність та склад військ [Текст] / Андрій Бульвінський // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. – К. : Інститут історії України НАН України, 2003. – С. 174–218.

Бутусов Ю. Громадянин США, мільйонер Марк Паславський 20 лютого 2014 року із шиною і щитом брав участь в штурмі разом із Небесною сотнею на вул. Інститутській [Електронний ресурс] / Юрій Бутусов // Цензор.НЕТ. – 2016. – 29 лют. – Режим доступу : https://ua.censor.net.ua/photo_news/376750/gromadyanyn_ssha_milyioner_mark_paslavskyyi_20_lyutogo_2014_roku_iz_shynouu_i_schytom_brav_uchast_v.

В. І-с. Імперіалізм Московщини, Росії та Союзів Союзу [Текст] / В. І-с. – Вінніпер, 1952. – 111 с.

Василенко В. А. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки [Текст] / В. А. Василенко // Український Тиждень, 2014. – № 42. – С. 28–42.

Вернадський В. Українське питання і російська громадськість [Текст] / В. Вернадський // Вітчизна. – 1988. – № 6. – С. 172–177.

Верстюк В. Україна від найдавніших часів до сьогодення [Текст] : хронологічний довідник / В. Верстюк, О. Дзюба, В. Репринцев. – К. : Наукова думка, 1995. – 688 с.

Відносини ЄС—Україна—Росія: проблеми і перспективи [Текст] // Національна безпека і оборона. — 2012. — № 4—5.

Вітвіцька С. Бійцю, якому відтяли руку за тату з тризубом, протез зробили теж із гербом [Текст] / Соломія Вітвіцька // День. — 2016. — 3 черв. : фот.

Власюк В. В. Деякі основи поняття «Гібридна війна» в міжнародному праві [Текст] / В. В. Власюк, Я. В. Карман // Право і громадянське суспільство. — 2015. — № 1. — С. 226—234.

Волков Д. 86% Путіна: верить или нет [Текст] / Денис Волков // Ведомости. — 2015. — 12 сент.

Врегулювання конфлікту на Донбасі має відбуватися у різних форматах переговорів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1190.

Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990—2016 рр.) : від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення [Текст] / П. П. Гай-Нижник. — К. : «МП Леся», 2017. — 332 с.

Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин [Текст] / Петро Голубенко. — К. : Дніпро, 1993. — 447 с.

Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення [Текст] / Ю. О. Горбань // Вісник НАДУ. — 2015. — № 1. — С. 136—141.

Горбулін В. Геополітична реверсія: нові 80-ті [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2017. — 19 серп.

Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається... [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2016. — 26 бер.

Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2015. — 24 січ.

Горбулін В. Європа і «заперечення»: реалізм проти Бодлера [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2017. — 11 бер.

Горбулін В. Життя з ворогом: що робити у сфері безпеки [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2014. — 29 бер.

Горбулін В. П'ять сценаріїв для україно-російських відносин [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2015. — 20 черв.

Горбулін В. Точка біфуркації [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2016. — 5 лист.

Горбулін В. У пошуках асиметричних відповідей: кіберпростір у гібридній війні [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2015. — 21 лют.

Горбулін В. Хитромудра невизначеність нового світопорядку [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2016. — 27 серп.

Горбулін В. «Цінності суспільства» і «гібридний мир»: криза моделі захисту [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2017. — 24 черв.

Горбулін В. Чи є життя після Мінська? [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2016. — 13 лют.

Горбулін В. «Чорна діра»: нескінченний тупик урегулювання [Текст] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2015. — 29 серп.

Грибовський В. Як Росія Крим поневолила [Текст] / В. Грибовський. — К. : ПП Наталія Брехуненко, 2009. — 65 с.

Грубінко А. Криза системи європейської безпеки в умовах російсько-українського конфлікту: стратегічні підходи та інтереси Великої Британії [Текст] / А. Грубінко // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — 2015. — Вип. 24. — С. 232–250.

Грушевський М. С. Звичайна схема «русскої» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства [Текст] / М. С. Грушевський // Вивід прав України. — Львів, 1992. — С. 7–13.

Дейвіс Н. Європа: Історія [Текст] / Н. Дейвіс ; пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. — 1463 с.

Декларація про державний суверенітет України [Текст]. — К. : Україна, 1991. — 8 с.

Демкович-Добрянський М. Україна і Росія: історичні нариси на тему російського імперіалізму [Текст] / М. Демкович-Добрянський. — Рим : Видання Українського католицького університету ім. Клементя Папи. Том LXVII, 1989. — 172 с.

Довідник з історії України (А — Я) [Текст] / за ред. : І. Підкови, Р. Шуста. — К. : Генеза, 2001. — 1136 с.

Домбровський О. Нова схема ранньої історії Руси-України [Текст] / О. Домбровський // Український історик. — 1980. — № 1–4 (65–68). — С. 7–22.

Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї [Текст] / Д. Донцов. – К., 1991.

Донцов Д. Дух Росії [Текст] / Д. Донцов ; переклад з нім. В. Вишинського та І. Зимомрі. – К. : Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2011. – 135 с.

Донцов Д. Росія чи Європа? [Текст] / Д. Донцов. – Лондон, 1955. – 57 с.

Екс-міністри оборони продали понад 830 танків, 430 літаків та гвинтокрилів, 710 БМП [Електронний ресурс] // Ракурс. – 2016. – 2 вер. – Режим доступу : <http://ua.racurs.ua/news-75900-eks-ministry-oborony-prodaly-ponad-830-tankiv-430-litakiv-ta-gelikopteriv-710-bmp-infografika>.

Енциклопедія історії України [Текст] : у 10 т. Т. 1–10 / редкол. : В. Смолій (голова) та ін. – К. : Наукова думка, 2003–2013.

Енциклопедія Українознавства [Текст] : у 10 т. Т. 1–10. – Львів, 1993–2000.

Євтушенко І. В. Роль та місце міжнародних організацій у врегулюванні збройного конфлікту на південному сході України (нормативно-правовий аспект) [Текст] / І. В. Євтушенко // Кримінальне право та кримінологія; оперативно-розшукова діяльність. – 2015. – С. 124–132.

Єкельчик С. Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві [Текст] / С. Єкельчик. – К. : Критика, 2008. – 303 с.

Єрмолаєв А. Український конфлікт і майбутнє світової та європейської безпеки [Електронний ресурс] / А. Єрмолаєв, С. Денисенко, О. Маркеєва, Л. Поляков // Нова Україна. Інститут стратегічних досліджень. – 2015. – Режим доступу : http://newukraineinstitute.org/media/news/501/file/crisis_security%20UKR.pdf.

Жирохов М. Мі-24 армійської авіації СВ ЗСУ у війні на Донбасі [Електронний ресурс] / Михайло Жирохов // Ukrainian Military Pages. – 2015. – 24 груд. – Режим доступу : <http://www.ukrmilitary.com/2015/12/mi-24-army-aviation-zsu-in-the-donbas-war.html>.

Інформатор [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://informator.news/category/all-news/krim-politic/>.

Залізник Л. Л. Від склавинів до української нації [Текст] / Л. Л. Залізник. — К. : Бібліотека українця, 2004. — 256 с.

Залізник Л. Походження українського народу [Текст] / Л. Л. Залізник. — К. : Вища школа, 1999. — 264 с.

Заява МЗС України до Міжнародного дня гуманітарної допомоги [Електронний ресурс] // Міністерство закордонних справ України. — 2017. — 19 серп. — Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/59104-zajava-mzs-ukrajini-do-mizhnarodnogo-dnya-gumanitarnoji-dopomogi>.

Історія українського війська / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін. — Львів, 1992.

Історія української культури [Текст] : у 5 т. Т. 1—5 / Б. Є. Патон (голов. ред.). — К. : Наук. думка, 2001— 2010.

Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія. Виникнення. Історія. Розпад [Текст] / А. Каппелер. — Львів : Вид-во Українського Католицького Університету, 2005. — 360 с.

Касьянов Г. Україна в російському історичному дискурсі: проблеми дослідження та інтерпретації [Текст] / Г. Касьянов, В. Смолій, О. Толочко ; НАН України. Інститут історії України. — К. : Інститут історії України, 2013. — 128 с.

Кінан Е. Російські історичні міфи: збірка статей [Текст] / Е. Кінан ; передмова О. Толочка ; переклад В. Шовкуна ; наукова редакція Н. Яковенко. — К. : Критика, 2001. — 283 с.

Книга пам'яті полеглих за Україну [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://memorybook.org.ua/>.

Ковальчук М. Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917—1920 [Текст] / М. Ковальчук. — К. : ПП Наталія Брехуненко, 2007. — 72 с.

Когут З. Російський централізм і українська авгономія. Ліквідація Гетьманщини, 1760—1830 [Текст] / З. Когут. — К. : Основи, 1996. — 317 с.

Кононенко К. Україна і Росія. Соціально-економічні підстави української національної ідеї 1917—1960 [Текст] / Кость Кононенко. — Мюнхен : Український Технічно-Господарський Інститут, 1965. — 535 с.

Конституція України [Текст]. — К., 2017. — 76 с.

Кравець Р. Росія завдала Україні більше трильйону збитків у Криму [Електронний ресурс] / Роман Кравець // Українська правда. – 2017. – 22 серп. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2017/08/22/7152878/>.

Кравченко В. Україна, імперія, Росія [Текст] / В. Кравченко. – К. : Критика, 2011. – 548 с.

Лазарович М. В. Економічна історія України : підручник [Текст] / М. В. Лазарович, Б. Д. Лановик, Р. М. Матейко, З. М. Матисякевич. – К. : Видавничий Дім «Юридична книга», 2004. – 456 с.

Лазарович М. В. Етнополітика української влади доби Національно-визвольних змагань 1917–1921 років: компаративний аналіз [Текст] : моногр. / М. В. Лазарович. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 760 с.

Лазарович М. «За 25 років Господь тричі давав нам можливість збудувати нормальну державу» – Микола Лазарович [Електронний ресурс] / М. Лазарович ; [інтерв'ю з істориком, політологом, учасником АТО М. Лазаровичем / провів] В. Мороз // Українські реалії. – 2017. – 3 січ. – Режим доступу : <http://ukreal.info/ua/intervyu/130334-za-25-rokiv-gospod-trichi-davav-nam-mozhlivist-zbuduvati-normalnu-derzhavu-mikola-lazarovich-> : фот.

Лазарович М. В. Історичні детермінанти політичної мобілізації російської національної меншини України на початку Української революції 1917–1921 рр. [Текст] / М. В. Лазарович // Гілея : науковий вісник. – 2012. – Вип. 63 (№ 8). – С. 617–621.

Лазарович М. Ілюстрована історія України: короткий курс лекцій [Текст] / М. Лазарович. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Тернопіль: Джура, 2007. – 470 с.

Лазарович М. Історик Микола Лазарович: «Я просто не міг підвести героїв моїх книжок...» [Текст] / М. Лазарович ; [за матеріалами бесіди з М. Лазаровичем] Л. Осадчук // Час і Події. – Чикаго (США). – 2016. – 18 лют.

Лазарович М. В. Історія України [Текст] : навчальний посібник. – 3-тє вид., стер. / М. В. Лазарович. – К. : Знання, 2013. – 685 с.

Лазарович М. Командир взводу професор Микола Лазарович: «Українці, не шкодуйте позитивних емоцій для свого війська!» [Текст] / М. Лазарович ; [інтерв'ю з відомим тернополянином / провів] Микола Шот // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 158 (29 серп.). – С. 7 : фот. – (Суботні зустрічі).

Лазарович М. В. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба [Текст] / М. В. Лазарович. – 2-ге вид., доп.. – Тернопіль: Джура, 2016. – 628 с.: іл.

Лазарович М. «Микола Лазарович: Намагаюся бути там, де потрібні добровольці» [Текст] / М. Лазарович; [інтерв'ю / провела] Г. Садовська // Вільне життя. – 2016. – 17 лют. – С. 6 : фот.

Лазарович М. «Микола Лазарович не на словах знає, як захистити і зберегти державу» [Текст] : [інтерв'ю та біографія науковця ТНЕУ] / Микола Лазарович // Нова Тернопільська газета. – 2015. – № 38 (7–13 жовт.). – С. 1, 5: портр.

Лазарович М. «Микола Лазарович: складні запитання не мають простих відповідей» [Текст] / М. Лазарович; [інтерв'ю з терноп. істориком / провела] Г. Садовська // Вільне життя плюс. – 2016. – № 48 (22 черв.). – С. 6 : фот. – (Що буде з Донбасом).

Лазарович М. «Микола Лазарович: Сьогодні я все ще більше вояк, ніж професор» [Текст] / Микола Лазарович; [бесіда з професором Миколою Лазаровичем / провела] Антоніна Брик // Наш день. – 2016. – № 6 (10–16 лют.). – С. 3 : фот.

Лазарович М. «Микола Лазарович: Традиції ранкового кавування з компом на колінах стараюся дотримуватися навіть на війні» [Електронний ресурс] / Микола Лазарович; [інтерв'ю з доктором політичних наук, професором кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства ТНЕУ і бійцем АТО Миколою Лазаровичем / провела] Наталка Петрів // Погляд: новинний портал. – 2015. – 4 вер. – Режим доступу: <https://poglyad.te.ua/personaliyi/osobystosti-2/mykola-lazarovych-tradytsiji-rankovoho-kavuvannya-z-komptom-na-kolinah-starayusya-dotrymuvatysya-navit-na-vijni.html> : фот.

Лазарович М. «Микола Лазарович: Україна для всіх нас має бути понад усе» [Текст] : [розмова з терноп. науковцем, бійцем-добровольцем АТО] / М. Лазарович // Вільне життя плюс. – 2015. – № 71 (4 верес.). – С. 3 : фот. – (Особистість).

Лазарович М. В. Нації незгасний смолоскип. Постаць Степана Бандери на тлі Національно-визвольних змагань у Західній Україні в 20–50-х роках ХХ століття [Текст] / В. Уніят, М. Лазарович. – 2-ге вид., доп. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2009. – 96 с.: іл.

Лазарович М. Не поважав би себе, якби не став на захист України [Текст] / М. Лазарович ; [записала] Т. Гугушвілі // Вільне життя плюс. – 2015. – № 13 (18 лют.). – С. 7 : фот. – (Усе для перемоги).

Лазарович М. «Не шукайте серед росіян кращих і гірших – за ставленням до України вони однакові» [Текст] / М. Лазарович ; [інтерв'ю з істориком, політологом, учасником АТО М. Лазаровичем / провів] В. Мороз // RIA плюс. – 2016. – № 51 (21 груд.). – С. 19 : фот. – (Персона).

Лазарович М. «Падають снаряди, а потім – клекіт лелек серед ночі...» [Текст] / Микола Лазарович ; [бесіда з командиром взводу професором Миколою Лазаровичем / провела] Антоніна Брик // Наш день. – 2015. – № 34 (2–8 верес.). – С. 7 : фот.

Лазарович М. Прогноз розвитку ситуації в Україні від тернопільського історика [Текст] / М. Лазарович ; [інтерв'ю з М. Лазаровичем щодо того, як розвиватиметься російсько-український конфлікт 2014 р. / провела] С. Чернецька // 20 хвилин. – 2014. – 5 бер. : фот.

Лазарович М. Професор історії з університету пішов добровольцем з п'ятої спроби [Текст] / Микола Лазарович ; [інтерв'ю з істориком, доктором політичних наук, професором кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету, заслуженим працівником освіти України / провела] Діана Олійник // RIA плюс. – 2015. – 25 берез. – С. 10 : фот. – (Life).

Лазарович М. В. «Розпочали стрільці українські з москалями тан...»: Збройна боротьба легіону УСС проти російських загарбників на Тернопільщині під час Першої світової війни [Текст] / М. В. Лазарович. – Тернопіль : Джура, 2017. – 208 с.: іл.

Лазарович М. Професор з Тернополя залишив рідним прощального листа і поміняв аудиторії на окопи [Електронний ресурс] / М. Лазарович ; [інтерв'ю / провела] Г. Садовська // Доба. – 2016. – 20 лют. : фот. – Режим доступу : <http://doba.te.ua/novyny/profesor-z-ternopolya-zalyshyv-ridnym-proshchalnoho-lysta-i-pominyav-audytoriyi-na-okopy>.

Лазарович М. В. Російська національна меншина України у XIX – на початку XX століть: соціально-економічний вимір [Текст] /

М. В. Лазарович // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє : щорічник. – 2014. – Вип. 19 : у 2 ч. Ч. 1. – С. 84–94.

Лазарович М. Тернопільський професор-воїн пояснив, чому в Росії правлять нацисти [Електронний ресурс] / Микола Лазарович ; [розмову з професором Миколою Лазаровичем про політичний устрій сучасної Росії / вела] Юлія Швець // BezTabu.Te.Ua. – 2016. – 15 бер. – Режим доступу : <http://beztaby.te.ua/novini-ternopilshchini/ternopilskii-profesor-voyin-poiasniv-chomu-v-rosiyi-pravliat-natsisti> : фот.

Лазарович М. Українська Повстанська Армія як символ збройної боротьби за самостійну соборну державу (до 70-річчя створення УПА) / Микола Лазарович, Ігор Олещук // Рада. – 2012. – № 10. – С. 42–44.

Лазарович М. «Я просто не міг підвести героїв моїх книжок...» [Текст] : тернопільський науковець, автор досліджень про Українських січових стрільців – про свою участь в АТО та історичні паралелі / М. Лазарович ; [за матеріалами бесіди з М. Лазаровичем] Л. Осадчук // День. – 2016. – № 24/25 (12 лют.). – С. 18 : фот. – (Суспільство).

Лазарович М. В. «Як з Бережан до Кадри січовики манджали...»: Збройна боротьба Українських січових стрільців проти російських загарбників на Бережанщині (друга половина 1916 – середина 1917 р.) [Текст] / М. В. Лазарович. – Тернопіль : Джура, 2016. – 72 с.

Лазарович М. «Якби не пішов, я б себе не поважав». Чому 52-річний професор із Тернопільщини, експерт «Дня» Микола Лазарович, пішов добровольцем на війну [Текст] / М. Лазарович ; [записала] Т. Гугушвілі // День. – 2015. – № 48/49 (20–21 берез.). – С. 7 : фот. – (Бліц-інтерв'ю).

Левада-центр: аналітичний центр Юрія Левады [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.levada.ru/>.

Левинський В. Царська Росія і Українська справа [Текст] / Володимир Левинський. – Монреал : Накладом Івана Гниди, 1917. – 120 с.

Ливинський В. Війна цивілізацій, або глобальні аспекти конфлікту на Донбасі [Електронний ресурс] / В. Ливинський // Зовнішні справи. – Режим доступу : <http://uaforeignaffairs.com/ua/blog/usi-blogi/view/article/viina-civili-zacii-abo-globalni-aspekti-konfliktu-na/>.

Липа Ю. Розподіл Росії [Текст] / Ю. Липа. — Нью-Йорк : Говерля, 1954. — 116 с.

Литвиненко О. Європейська безпека і Україна: можливий шлях послабити виклики і загрози [Текст] / О. Литвиненко // International Review. Відносини Україна—ЄС: в пошуках нової системи європейської безпеки. — № 3 (11). — 2009. — С. 30—38.

Ліпкан В. А. Сутність гібридної війни проти України [Електронний ресурс] / В. А. Ліпкан // Глобальна організація союзницького лідерства. — Режим доступу : <http://goal-int.org/sutnist-gibridnoi-vijni-proti-ukraini/>.

Лукас Е. Нова Холодна Війна. Як Кремль загрожує і Росії, і Заходу [Текст] / Едвард Лукас. — К. : Темпора, 2009. — 488 с.

Магда Є. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір [Електронний ресурс] / Є. Магда. — Режим доступу : irbis-pbv.gov.ua/.../cgiiirbis_64.exe?...

Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти [Текст] / Є. В. Магда. — Харків : Віват, 2015. — 304 с.

Мала енциклопедія етнодержавознавства [Текст] / редкол. : Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К. : Довіра ; Генеза, 1996. — 942 с.

Микитишин О. Мінськ-2: політико-правовий присмак неефективності [Електронний ресурс] / О. Микитишин. — Режим доступу : <http://iac.org.ua/minsk-2-politiko-pravoviy-prisamak-neeftivnosti/>.

МЗС Латвії: Захід не може впоратися з хакерськими атаками і дезінформацією РФ [Електронний ресурс] // Європейська правда. — 2017. — 5 вер. — Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/09/5/7070520/>.

Міністерство оборони України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/>.

Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942—1952 [Текст] : документи і матеріали / П. Мірчук. — Львів, 1991.

Міхновський М. Самостійна Україна [Текст] / М. Міхновський // Вивід прав України. — Львів, 1991.

МКЧХ: за час конфлікту на Донбасі загинули більше 2700 цивільних [Електронний ресурс] // Українська правда. — 2017. — 19 серп. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2017/08/19/7152678/>.

На Донбасі загинули і отримали поранення майже 35 тисяч осіб – ООН [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2017. – 12 вер. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/12/7154890/>.

Нагайло Б. Як формувалося в Україні ставлення до ядерної зброї [Текст] / Б. Нагайло // Сучасність. – 1993. – № 10.

ОБСЄ: Цьогоріч жертвами конфлікту на Донбасі стали 388 осіб [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2017. – 16 вер. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/16/7155372/>.

Павленко С. «Тиранське поводження росіян». Різня в Батурині 2 листопада 1708 р. [Текст] / С. Павленко. – К. : ПП Наталія Брехуненко, 2008. – 64 с.

Пасічник В. Національна ідея в контексті українсько-російських відносин [Текст] : монографія / В. Пасічник. – Львів : СПОЛОМ, 2007. – 182 с.

Пашков М. Російсько-український конфлікт: фактор відчуження [Текст] / М. Пашков // Агора. – № 15. – С. 21–26.

Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов : міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски» [Текст] / Г. Півторак. – К. : Академія, 2001. – 152 с.

Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі [Текст] / Сергій Плохій. – К. : Критика, 2015. – 456 с.

Побег Януковича: фотохронологія подій [Електронний ресурс] // Сегодня. – 2015. – 22 февр. – Режим доступу : <http://www.segodnya.ua/politics/society/pobeg-yanukovicha-fotohronologiya-sobytiy-594196.html>.

Полещук Т. Історія Росії XIX – поч. XX ст. [Текст] / Т. Полещук. – Львів : Паїс, 2008. – 400 с.

Політична історія України : посібник / за ред. В. І. Танцюри. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 488 с.

Полонська-Василенко Н. Дві концепції історії України і Росії [Текст] / Н. Полонська-Василенко. – Мюнхен : УВУ, 1964. – 52 с.

Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова [Електронний ресурс] / Г. Почепцов // Незалежний культуро-

логічний часопис «І». – Режим доступу : http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Pochepcov_Gibr_vij-na_inf_sk-ladova.htm.

Правда про російсько-радянську окупацію [Текст] // Український тиждень. – 2012. – № 46.

Происхождение артиллерийских ударов по позициям украинских военных в восточной Украине с 14 июля по 8 августа 2014 г. [Электронный ресурс] // Bellingcat. – 2015. – 17 февр. – Режим доступа : <https://ru.bellingcat.com/novosti/ukraine/2015/02/17/origins-artillery-ru/>.

Протистояння на Майдані триває – 20 лютого 2014 [Електронний ресурс] // Обозреватель. – 2014. – 20 лют. – Режим доступу : <https://www.obozrevatel.com/ukr/photo/56039-protistoyannya-na-majdani-trivae.htm>.

Путін жахає США наслідками передачі Україні зброї [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2017. – 5 вер. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/5/7154060/>.

Радковець Ю. «Гібридна політика» сучасної Росії як стратегія реалізації її національної геополітики [Електронний ресурс] / Ю. Радковець // Борисфен Інтел. – Режим доступу : <http://bintel.com.ua/uk/article/gibrid-politics/>.

Радковець Ю. І. Ознаки технологій «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України [Текст] / Ю. І. Радковець // Наука і оборона. – 2014. – № 3. – С. 36–42.

Результати розслідування Іловайської трагедії [Електронний ресурс] / Головна військова прокуратура. – 2017. – 14 серп. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=213793.

Романенко В. За 3 роки РФ у 10 разів збільшила кількість зброї на Донбасі [Електронний ресурс] / Валентина Романенко // Українська правда. – 2017. – 23 серп. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2017/08/23/7153021/>.

Романенко В. На Донбасі постійно перебувають 36 300 найманців РФ [Електронний ресурс] / Валентина Романенко // Українська правда. – 2017. – 30 серп. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2017/08/30/7153545/>.

Романчук О. Ультиматум: хроніка одного конфлікту між Рад. наркомом РРФСР і Центральною Радою [Текст] / О. Романчук. – К. : Знання, 1990. – 64 с.

Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення [Текст] : матеріали Всеукр. науково-практичної конференції (Київ, 2016 р.) / упоряд. П. Гай-Нижник. – К. : «МП Леся», 2016. – 352 с.

Російський імперіалізм [Текст] / упоряд. Тарас Гунчак ; пер. з англ. Тараса Цимбала. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 395 с.

Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки [Текст] // Український тиждень. – 2014. – № 42. – С. 28–43.

Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій [Текст] // Національна безпека і оборона. – 2014. – № 5–6. – С. 2–19.

Російщення України : науково-популярний збірник [Текст] / за ред. Леоніда Полтави. – Нью-Йорк : Український Конгресовий Комітет Америки, 1984. – 416 с.

Росія порушила міжнародне право, поцупивши знак «Дебальцеве» для виставки. Стелу-символ спиляли і повезли до Москви [Електронний ресурс] // ТСН. – 2015. – 14 квіт. – Режим доступу : <https://tsn.ua/svit/rosiya-porushila-mizhnarodne-pravoporuvivshi-znak-debalceve-dlya-vistavki-421280.html>.

Самостійна Україна [Текст] : збірник програм українських політичних партій початку ХХ ст. / упоряд. О. Федьков. – Тернопіль, 1991.

Секунданти війни на Донбасі. П'ять претензій до ОБСЄ [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://espresso.tv/article/2016/03/15/sekundanty_viy-ny_na_donbasi_pyat_pytan_do_obsye.

Семенюк О. Нова архітектура європейської безпеки: тенденції, виклики, перспективи [Текст] / О. Семенюк // International Review. Відносини Україна–ЄС: в пошуках нової системи європейської безпеки. – 2009. – № 3 (11). – С. 4–14.

Семеняк В. Професор Микола Лазарович прочитав в одній із шкіл Донбасу лекцію [Електронний ресурс] / Валентина Семеняк

// Терен: тернопільські експрес-новини. – 2015. – 13 жовт. – Режим доступу : http://teren.in.ua/article/profesor_mykola_lazarovych_grochytav_v_odniy_iz_shkil_donbasu_lektsiyu : фот.

Сергійчук В. І. «Українізація Росії». Політичне ошуканство українців російською більшовицькою владою в 1923–1932 роках [Текст] / В. Сергійчук. – К. : Українська Видавнича Спілка, 2000. – 336 с.

Скляр В. Етнічний склад населення України 1959–1989 рр. : Етномовні наслідки російщення [Текст] / В. Скляр. – К. : Вид. центр «Просвіта», 2008. – 392 с.

Смолій В. А. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.) [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К. : Альтернативи, 1999. – 351 с.

Соловей Д. Голгота України: московсько-більшовицький терор в УРСР між першою і другою світовою війною [Текст] / Д. Соловей. – Дрогобич, 1993. – 288 с.

Тинченко Я. Серпень 2014 року. Іловайськ. Частина V. Вихід «південної» групи [Електронний ресурс] / Ярослав Тинченко // Український тиждень. – 2015. – 15 вер. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Society/146208>.

Толстов С. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири [Текст] / С. Толстов // Віче. – 2015. – № 4. – С. 11–14.

Траектория конфликта: модель украинско-российских отношений в ближайшей перспективе. Шансы, пути и варианты урегулирования [Электронный ресурс] : материалы для трехсторонней экспертной встречи 20–23 августа 2017 г., Каденаббиа, Италия / руковод. проекта М. Пашков ; издание подготовлено Центром Разумкова при содействии и поддержке Представительства Фонда К. Аденауэра в Украине в рамках проекта российско-украинско-немецкого диалога. – К. : Изд-во «Заповіт», 2017. – 96 с. – Режим доступа : http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_Ukr_Ros_Jun_.pdf.

Турченко Ф. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна [Текст] / Ф. Турченко, Г. Турченко ; НАН України. Інститут історії України. – К. : Інститут історії України, 2015. – 166 с.

Турчинов: Путін грозиться озброювати світовий тероризм [Електронний ресурс] // Українська правда. — 2017. — 5 вер. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/5/7154114/>.

Україна [Текст] : повна енциклопедія / авт.-упоряд. : В. М. Скляр-ренко, Т. В. Іовлева, В. В. Мирошнікова, М. О. Панкова; худ. оформ. Л. Д. Кирпач-Осипова. — Харків : Фоліо, 2006. — 463 с.

Україна і Росія в історичній ретроспективі [Текст] : нариси в 3 т. Т. 1 : Українські проекти в Російській імперії / редрада : акад. НАН України В. М. Литвин (голова) та ін. ; відп. ред. акад. НАН України В. А. Смолій ; Ін-т іст. України НАН України. — К. : Наук. думка, 2004. — 504 с.

Україна і Росія в історичній ретроспективі [Текст] : нариси в 3 т. Т. 2 : Радянський проект для України / редрада : акад. НАН України В. М. Литвин (голова) та ін. ; відп. ред. акад. НАН України В. А. Смолій ; Ін-т іст. України НАН України. — К. : Наук. думка, 2004. — 531 с.

Україна і Росія в історичній ретроспективі [Текст] : нариси в 3 т. Т. 3 : Новітній український державотворчий процес / редрада : акад. НАН України В. М. Литвин (голова) та ін. ; відп. ред. акад. НАН України В. А. Смолій ; Ін-т іст. України НАН України. — К. : Наук. думка, 2004. — 327 с.

Україна на позвах з Росією [Текст]. — Нью-Йорк-Зальцбург : Накладом Теодора Коваля, 1948. — 27 с.

Україна проти Москви [Текст] : збірка статей. — Мюнхен : Видання Закордонних частини ОУН, 1955. — 388 с.

Україна та Росія у системі міжнародних відносин: Стратегічна перспектива [Текст] : колект. моногр. — К. : НІПМБ, 2001. — 624 с.

Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847–1914) [Текст] : збірник документів і матеріалів / відп. ред. Г. Боряк ; упорядн. : Г. Боряк та ін. ; НАН України. Інститут історії України ; Укрдержархів, ЦДІАК України. — К. : Інститут історії України, 2013. — LXII; 810 с.

Усна історія російсько-української війни (2014–2015 роки) / за ред. В. Мороко ; Укр. ін-т нац. пам'яті, Запоріж. нац. ун-т., Іст. ф-т, Запоріж. облдержадмін., Департамент культури, туризму, національностей та релігій. — Вип. 1. — Київ : К.І.С., 2015. — 176 с. : іл.

Федір Брежньов : метою цієї війни є повне підпорядкування України експансіоністським неоімперським планам Кремля

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prozak.info/mobile/Suspil-stvo/Brecko-pro-gibridnu-vijnu-Rosiyi-proti-Ukrayini>.

Хвильовий М. Україна чи Малоросія? [Текст] / М. Хвильовий / Вітчизна. – 1990. – № 2.

Цегельський Л. Русь – Україна, а Московщина – Росія. Історично-політична розвідка [Текст] / Льонгін Цегельський. – 2-е переробл. вид. – Царгород : Друкарня Союзу визволення України, 1916. – 134 с.

Цените жизнь: Капеллан показал, как вывозили раненых и убитых воинов с Донбасса. Капеллан с передовой Кушнирук Анатолий обнародовал фотографии эвакуации раненых и погибших в боях на Светлодарской дуге [Электронный ресурс] // Діпо.Донбасс. – 2016. – 21 декаб. – Режим доступу : <https://dn.depo.ua/rus/dn/tsinuYTE-zhittya-kapelan-pokazav-yak-vivozili-poranenih-ta-21122016123500>.

Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів) [Текст] : підручник / Л. Д. Чекаленко. – 2-ге вид. – К. : Кондор, 2011. – 290 с.

Чекаленко Л. Про поняття «гібридна війна» [Електронний ресурс] / Л. Чекаленко // Віче. – 2015. – № 5. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/4615/>.

Чорна книга України [Текст] : зб. документів, архівних матеріалів, листів, доповнень, статей, досліджень, есе / упоряд., ред. Ф. Зубанича ; передм. В. Яворівського. – К. : «Просвіта». 1998. – 784 с.

Чумак В. Україна: Крим: спільність історичної долі [Текст] / В. Чумак. – К., 1993.

Чупаков М. Правда про Іловайськ від Мангуста [Електронний ресурс] / Микола Чупаков // СпецКор: незалежна служба новин. – 2015. – 29 вер. – Режим доступу : <http://spec-kor.com.ua/interview-with-yevgeni-yu/mikola-chupakov.html>.

Military Navigator: военный информационный портал [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.milnavigator.com/>.

Шпорлюк Р. Імперія та нації [З історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусі] : [Текст] / Роман Шпорлюк ; пер. з англ. – К. : Дух і Літера, 2000. – 354 с.

Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща [Текст] / Роман Шпорлюк ; пер. з англ. Г. Касьянова, М. Климчука, М. Рябчука, Я. Стріхи, Д. Матіяш та Х. Чушаак. – К.: Дух і Літера, 2013. – 552 с.

Ще раз про формати і альтернативи (у контексті припинення війни на Донбасі) [Електронний ресурс] // Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень. – Режим доступу : <http://bintel.com.ua/uk/article/format/>.

Що відбувається на Сході України. Ще раз про термінологію [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/sc-ho_vidbuvaetsya_na_skhodi_ukraini_sche_raz_pro_terminologiyu/.

Юрченко О. Українсько-російські стосунки після 1917 р. в правовому аспекті [Текст] / Олександр Юрченко. – Мюнхен, 1971. – 402 с.

Юсова Н. Легітимація концепції про Київську Русь як спільноруську державу в контексті зміни історичної парадигми (30-ті рр. ХХ ст.) [Текст] / Н. Юсова // «Істину встановлює суд історії»: збірник на пошану Ф. П. Шевченка. Т. 2 / Інститут історії України. – К., 2004. – С. 449–470.

Яковлів А. Договір гетьмана Б. Хмельницького з Москвою року 1654 [Текст] / А. Яковлів // Дзвін. – 1991. – № 4.

Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII–XVIII віках [Текст] / А. Яковлів. – Варшава, 1934. – 146 с.

Яку роль відіграють західні організації у врегулюванні конфлікту на Донбасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr.segodnya.ua/politi-cs/pnews/kakuyu-rol-igrayut-zapadnye-organizacii-v-uregulirovanii-konflikta-na-donba-sse-589728.html>.

Яременко Б. Мінські домовленості – розв'язання конфлікту чи рецепт катастрофи? [Електронний ресурс] / Б. Яременко // Незалежний культурологічний часопис «І». – Режим доступу : http://ji-magazine.lviv.ua/2016/Yaremenko_Minski_domovlenosti.htm.

Ucraina, il ricatto di Putin sul vertice europeo: «Se voglio prendo Kiev in due settimane» [Electronic resource] // La Repubblica.it. – 2014. – 1 settemb. – Mode access : http://www.repubblica.it/esteri/2014/09/01/news/ucraina_il_ricatto_di_putin_sul_vertice_eu

Микола ЛАЗАРОВИЧ

Професор Тернопільського національного економічного університету, доктор політичних наук, кандидат історичних наук, заслужений працівник освіти України.

Учасник українського національного відродження 1980–1990-х рр. У жовтні – листопаді 1991 р. працював у Всеукраїнському штабі «Референдум». Активіст Помаранчевої революції та Революції гідності. У 2015–2016 рр. – доброволець Російсько-української війни; старший сержант, командир взводу 14-ї ОМБр Збройних сил України (позивний Професор); учасник бойових дій.

Коло наукових інтересів – політична історія українського національно-визвольного руху 1914–1921 рр., Голодомор 1932–1933 рр. Автор понад 230-ти наукових і навчально-методичних праць, зокрема 21 монографії, низки підручників і посібників з історії України, економічної історії, політичного менеджменту. Головний редактор наукового збірника «Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє». Як науковий керівник підготував трьох кандидатів історичних наук за напрямками «історія України» та «всесвітня історія».

Нагороджений Почесною грамотою МОН України (2009 р.), лауреат Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. братів Богдана і Левка Лепких (2011), обласної премії в номінації «Краєзнавство» (2014), конкурсу «Людина року – 2015», народного праймеризу «100 найкращих тернополян 2015», премії ім. Степана Федака, нагороджений відзнакою «Учасник АТО» (2016).

ЗМІСТ

Вступ	5
Революція гідності як геополітична загроза для Російської Федерації	9
Російська насильницька анексія Криму	23
Ескалація конфлікту на сході України	28
Гібридна війна РФ проти Української держави	37
Відродження українського війська, його перші поразки та перемоги	44
Масове вторгнення регулярних військ Росії в Україну	51
Іловайський котел	60
Мінська тристороння угода 2014 р.	66
Бої на Дебальцівському плацдармі	69
Переговори «нормандської четвірки» в Мінську 2015 р.	73
Політичні й економічні санкції міжнародної спільноти щодо Росії	78
Населення РФ у контексті російської агресії щодо України	83
Попередні наслідки Російсько-української війни	88
Висновки	101
Хронологія Російсько-української війни (2014–2017 рр.)	105
Додатки	147
Список видань, з яких використано ілюстративні матеріали ..	219
Література	221

За редакції *Ярослава Довгана*
Верстка *Стефанії Шеремети*
Коректура *Лідії Левицької*